

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Martin Marek

**Vývoj jaderných zbraní a jejich proliferační:
Komparace případu Íránu a Severní Koreje**

Diplomová práce

Praha 2016

Autor práce: **Martin Marek**

Vedoucí práce: **PhDr. Vít Střítecký, M.Phil., Ph.D.**

Rok obhajoby: 2016

Bibliografický záznam

MAREK, Martin. *Vývoj jaderných zbraní a jejich proliferace: Komparace případu Íránu a Severní Koreje*. Praha, 2016. 75 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra bezpečnostních studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Vít Strítecký, M.Phil., Ph.D.

Abstrakt

Text pojednává o jaderné proliferaci v případě Íránu a Severní Koreje. Jsou zkoumány motivy jaderných ambicí za použití modelů Scotta D. Sagana a dalších vybraných teoretických konceptů. Postupná analýza exponovaných států z pohledu historického vývoje, národní bezpečnosti, vnitřní politiky a norem tvoří základ pro porozumění vnímání jaderných zbraní těmito státy a přístupu k nim jako k prostředku k dosažení určitých cílů. Následná komparace odhaluje podobnosti a odlišnosti zkoumaných států z pohledu motivů jaderné proliferace a ukazuje vysvětlující potenciál jednotlivých modelů v daných případech, který se různí. Snaha o zajištění národní bezpečnosti se jeví jako nejsilnější motiv v obou zkoumaných případech. Je následována vnitropolitickými vlivy, zatímco normy představují spíše doplňkový faktor. Je však znatelná rozdílná vysvětlující síla modelů v případě Íránu a Severní Koreje, zejména v souvislosti se skutečnostmi, které mohou jejich platnost nabourávat. Částečný vliv mohou mít také další faktory, např. podoba režimu nebo paralelní vývoj jiného typu zbraní hromadného ničení. Dlouhotrvající obavy z jaderných ambicí těchto dvou států se ukazují jako odůvodněné, avšak nedávné události naznačují tendenci k rozdílnému vývoji.

Abstract

The text deals with nuclear proliferation in the cases of Iran and North Korea. The motives of nuclear ambitions are examined using models of Scott D. Sagan and other selected theoretical concepts. Continuous analysis of exposed states in the perspective of

historical development, national security, domestic politics and norms forms the basis for understanding the perception of nuclear weapons by these states and approach to them as to a mean to accomplish certain objectives. Subsequent comparison reveals both similarities and difference between examined states from the perspective of motives of nuclear proliferation and shows explanatory potential of each model, which is various, in given cases. The effort of ensuring national security seems to be the strongest motive in both examined cases. It is followed by domestic influences, whereas norms stand rather for additional factor. Nevertheless, variety in explanatory power of the models is apparent in the cases of Iran and North Korea, notably in relation with their limitations. Other factors, such as regime type or parallel development of other type of weapons of mass destruction, could also have partial influence. Long-lasting concerns about nuclear ambition of these two states show to be justified, but recent events suggest a tendency to different development.

Klíčová slova

Jaderné zbraně, proliferace, motivy, Írán, Severní Korea

Keywords

Nuclear weapons, proliferation, motives, Iran, North Korea

Rozsah práce: 159 995 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 4. 5. 2016

Martin Marek

Projekt Diplomové práce

Martin Marek

Téma: Vývoj jaderných zbraní a jejich proliferační: Komparace případu Íránu a Severní Koreje.

Vedoucí práce: PhDr. Vít Střítecký, M.Phil., Ph.D.

Téma práce a zdůvodnění jeho výběru

Tématem diplomové práce je problematika vývoje jaderných zbraní hromadného ničení, konkrétně pak snahy o jejich získání. Od shoení atomových bomb na japonská města Hirošima a Nagasaki na konci druhé světové války uplynulo již sedm desetiletí, a přístup k této technologii se postupně proměňoval. Zbraně hromadného ničení již od jejich vzniku vždy hrály důležitou roli v mezinárodní politice a rovněž v současnosti se jedná o téma vysoce aktuální. Od skončení studené války existuje jednoznačná tendence odzbrojování a likvidace tohoto typu zbraní související také s vehementní snahou o zabránění vyzbrojování nových doposud nejaderných států. Přesto se objevují pokusy některých mezinárodních aktérů o jejich získání. Pomineme-li hrozbu mezinárodního terorismu, několik států se dlouhodobě snaží získat technologii výroby jaderných zbraní. Nejmarkantnějšími příklady jsou Írán a Severní Korea. Text bude zaměřen na historii snah o vývoj jaderných zbraní právě těchto států, jejich postoje k proliferační v rámci mezinárodního prostředí, včetně účasti na dohodách souvisejících s jejím zastavením, dále pak na technologickou kapacitu, případnou spolupráci těchto států při vývoji a hlavně motivy pro získání jaderných zbraní.

Cíl

Cílem práce je zmapovat vývoj a aktuální situaci jaderného programu Íránu a Severní Koreje, rozkrýt, jaké mohou být důvody motivující tyto státy k získání jaderných zbraní a zdali lze najít u těchto dvou případů nějakou podobnost či jaká jsou naopak specifika těchto případů. Dílčím cílem je také zjistit, do jaké míry jsou obavy z nebezpečí plynou-

cího z chování těchto států v oblasti zbraní hromadného ničení oprávněné a pokusit se predikovat potenciální důsledky v případě získání těchto technologií zkoumanými státy.

V průběhu zkoumání bude tedy hledána odpověď na tyto výzkumné otázky:

- Jaké jsou hlavní motivy pro získání jaderných zbraní ze strany Íránu a Severní Koreje?
- Jsou obavy o jadernou proliferaci v souvislosti s těmito státy oprávněné, a jaké mohou být důsledky v případě, že by tyto technologie opravdu získaly?

Metodologie

Jako metoda byla zvolena komparativní případová studie. Podrobným studiem vývoje jaderného programu exponovaných zemí, vnitropolitické situace a zejména pozice na mezinárodním poli, tzn. vystupování vzhledem k ostatním aktérům a postoje k mezinárodním organizacím a dohodám souvisejícím s jadernou bezpečností a neproliferací, bude provedena analýza Íránu a Severní Koreje. Následovat bude syntéza a komparace přístupů těchto dvou států. Důraz bude kladen zejména na zkoumání motivů pro získání jaderného arzenálu, a to zdali se jedná o motivy primárně vnitřní povahy, např. prostředek k udržení režimu, nebo vnější povahy, tzn. ohrožení ze strany mezinárodních aktérů apod., případně jejich kombinace. Základem pro analýzu je teoretický rámec, který je nastíněn níže, jehož hlavní součástí je trojdimenzionální koncept motivů proliferace Scotta D. Sagana. V rámci srovnání budou hledány podobnosti, ať už v historii nebo motivech, případně rozdíly a specifika pro daný případ, ze kterých budou následně vyvozeny závěry.

Teoretický rámec

Výzkum je zasazen do rámce proliferační teorie, která se snaží vysvětlit, proč dochází k novému vyzbrojování států jadernými zbraněmi, a popisuje možné motivy pro jejich získání. Teorie bude aplikována na zkoumané případy a posouzena, zdali je relevantní pro vysvětlení případů Íránu a Severní Koreje.

První skupinou konceptů je teorie realismu, případně neorealismu. Státy jakožto hlavní aktéři mezinárodních vztahů jsou odkázány samy na sebe v rámci zajištění bezpečnosti případně udržení či rozšíření moci. Vyzbrojování, včetně zbraní hromadného ničení jakožto samostatná kapitola, je jedním z prostředků k dosažení tohoto cíle. Toto chování států může vést k roztočení spirály zbrojení, která je způsobena nemožností

odlišení, kdy je záměr zbrojení obranný a kdy útočný. Právě o tomto konceptu podrobněji hovoří Glen Snyder, který rozlišuje ofenzivní a defenzivní realismus, případně o dalších jeho podobách. Hlavními představiteli těchto proudů jsou John Maersheimer, respektive Kenneth Waltz. Oba tyto proudy se staví k proliferaci v podstatě pozitivně, neboť zajišťuje určitou stabilitu mezinárodního systému. Kritiku přináší Scott D. Sagan, který svůj koncept zasazuje do doby po rozpadu bipolárního světa a upozorňuje, že jaderné zbraně nemusí být vždy v rukou vedení států, může být podkopán jejich zastrašující účinek z důvodu jejich utajení, může dojít k nechtěnému rozpoutání jaderné války a že jejich zneužití teroristy se zvyšuje s postupující proliferací [Filipec 2013: 19–22]. Jak již bylo nastíněno, hlavním motivem z perspektivy realismu může být zachování bezpečnosti nebo boj o moc v mezinárodním prostředí a v průběhu práce bude zkoumáno, zdali je tato teorie platná pro případy Irán a Severní Korea.

Oproti realismu stojí teorie liberalismu, která je založena na principů spravedlivé války. Ta však příliš nepomáhá proliferaci vysvětlit, neboť hovoří o její nepřipustnosti a negativním vlivu na mezinárodní vztahy. Autoři Michael Walzer a John Rawls sice argumentují, že v případě nutnosti je použití zbraní hromadného ničení, tedy jejich získání, které tomu musí nezbytně předcházet, přípustné, pokud zachrání větší počet životů, nicméně na první pohled je zřejmé, že toto není případ exponovaných států. Dalším přístupem, který může částečně napomoci, je konstruktivismus, jehož významným představitel, nejen v oblasti zbraní hromadného ničení, je Alexander Wendt, který rozlišuje tři druhy vztahů, hobbesovský nepřítel, lockovský soupeř a kantovský přítel, v mezinárodním prostředí v rámci kterých se státy k sobě navzájem chovají, včetně přístupu k jaderným zbraním [Filipec 2013: 22–26]. Existuje také řada dalších kritických přístupů, které z důvodu přílišného idealismu neumožňují pochopení jednotlivých faktorů proliferace a jejich vlivu.

Stěžejním teoretickým rámcem bude tedy realistický proud pokoušející se vysvětlit motivy států, konkrétně Íránu a Severní Koreje, k získání jaderných zbraní, ať už se jedná o motivy vnitřní či vnější povahy nebo jejich kombinaci. Základním východiskem bude trojdimenzionální model, který představil Scott D. Sagan, který rozlišil motivy do tří kategorií. První z nich vychází z bezpečnostního dilematu, druhý z vnitrostátních vlivů a boje o moc na státní úrovni včetně politických, ekonomických a jiných zájmových skupin a třetí z normativní podstaty a potenciálu zbraní hromadného ničení zajistit mír, národní identitu, mezinárodní prestiž apod. [Filipec, Hanuljak 2014: 5–26]

Rozdělení práce

Text bude rozdělen do čtyř hlavních částí. První z nich bude rozdělena do tří podkapitol. První bude obsahovat teoretické ukotvení práce, tzn. popis jednotlivých aspektů jaderné proliferace v obecnější rovině a teoretických konceptů s ní spojených. Druhá podkapitola se bude věnovat mezinárodnímu prostředí, tzn. organizacím působícím v této oblasti (např. IAEA – International Atomic Energy Agency) a dohodám souvisejícím s touto problematikou (např. NPT – Non-Proliferation Treaty), třetí pak technologické stránce získávání jaderných zbraní a jejich případného použití. Další dvě části budou obsahovat avizovanou analýzu dvou vybraných zemí, nejprve Íránu, poté Severní Koreje. Tyto kapitoly budou rovněž dále rozčleněny a budou postupně zkoumány jednotlivé aspekty těchto případů, tzn. historie, režim a vnitřní politika, vztahy na mezinárodní úrovni, kultura apod. V poslední části bude provedena komparace a vyhodnocení faktorů, které hrají v těchto případech roli, a jak významnou, v souvislosti s jadernou proliferací se snahou rozkrýt hlavní motivy. Následně budou vyvozeny závěry a odpovězeno na výzkumné otázky, které byly položeny v úvodu práce.

Seznam literatury

BŘÍZA, Vlastislav. (2010). *Kontrola, regulace a úprava jaderného zbrojení: utopie, nebo projev politického realismu?*. Praha: Karolinum, 332 s.

CARALEY, Demetrios a Loren Morales KANDO. (2007). *Terrorist attacks and nuclear proliferation strategies for overlapping dangers*. New York: Academy Of Political Science, 296 s.

DELPECH, Thérèse. (2006). *L'Iran, la bombe et la démission des nationaux*. Paris: Autrement. 135 s.

EVANS, Gareth J. a Yoriko KAWAGUCHI (eds.). (2009). *Eliminating nuclear threats: a practical agenda for global policymakers*. International Commission on Nuclear Non-proliferation and Disarmament, 294 s.

FEDOROVSKIY, A. (2013). North Korea after the Third Nuclear Test. *SERI Quarterly*, roč. 6, č. 2, s. 110-114.

FILIPEC, Ondřej. (2013). *Úvod do problematiky zbraní hromadného ničení*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 184 s.

FILIPEC, Ondřej a Juraj HANULIAK. (2014). Írán: Tři modely pro analýzu jaderných motivací. *Mezinárodní Vztahy*, roč. 49, č. 1, s. 5-26.

ROJČÍK, Ondřej a Petr VILÍMEK. (2006). *Proliferace jaderných zbraní: problémoví aktéři*. Editor Petr Vilímek. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 120 s.

HOFFMAN, Bruce. (1999). *Terrorism and weapons of mass destruction: an anylysis of trends and motivations*. Santa Monica: Rand, 67 s.

NORTH KOREA DEFENCE & SECURITY REPORT. (2014). *North Korea Defence & Security Report*, s. 1-63.

SAGAN, Scott D. (2012). Policy: A call for global nuclear disarmament. *Nature*, roč. 487, č. 7405, s. 30-32.

SAGAN, Scott D. (2004). The Problem of Redundancy Problem: Why More Nuclear Security Forces May Produce Less Nuclear Security. *Risk Analysis: An International Journal*, roč. 24, č. 4, s. 935-946.

SAGAN, Scott, Kenneth WALTZ a Richard K. BETTS. (2007). A NUCLEAR IRAN: PROMOTING STABILITY OR COURTING DISASTER?. *Journal of International Affairs*, roč. 60, č. 2, s. 135-150.

TŮMA, Miroslav. (2011). *Jaderné odzbrojení: utopie, nebo projev politického realismu?*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 221 s.

OBSAH

ÚVOD	3
1. TEORIE A PRAXE JADERNÉ PROLIFERACE V MEZINÁRODNÍM PROSTŘEDÍ	10
1.1 Vymezení základních pojmů souvisejících s proliferací jaderných zbraní	10
1.2 Teoretický rámec	11
1.3 Institucionální zakotvení problematiky jaderných zbraní ve světě	22
1.4 Technický a technologický aspekt jaderné proliferace	25
1.5 Metodologie	29
2. ÍRÁN	31
2.1 Historie jaderných snah	31
2.2 Motivy - modely Scotta D. Sagana	34
2.2.1 Suverenita a národní bezpečnost	34
2.2.2 Vnitřní politika	37
2.2.3 Normativní pohled	40
2.3 Další faktory	40
2.4 Zhodnocení modelů a potenciál	41
3. SEVERNÍ KOREA	44
3.1 Historie jaderných snah	44
3.2 Motivy - modely Scotta D. Sagana	49
3.2.1 Suverenita a národní bezpečnost	49
3.2.2 Vnitřní politika	51
3.2.3 Normativní pohled	53

3.3	Další faktory.....	54
3.4	Zhodnocení modelů a potenciál	55
4.	KOMPARACE PŘÍPADU ÍRÁN A SEVERNÍ KOREA A JADERNÝCH AMBICÍ TĚCHTO STÁTŮ.....	56
	ZÁVĚR.....	63
	Použitá literatura	66
	Seznam zkratek	74
	Seznam tabulek	75

ÚVOD

Tématem této diplomové práce je problematika vývoje jaderných zbraní a jejich proliferace. Od shození atomových bomb na japonská města Hirošima a Nagasaki, na konci druhé světové války, uplynulo již sedm desetiletí. Přístup k této technologii se postupně proměňoval. Zbraně hromadného ničení již od jejich vzniku vždy hrály důležitou roli v mezinárodní politice, kterou formovaly, a ovlivňovaly strategické rozhodování většiny aktérů. Rovněž v současnosti se jedná o téma vysoce aktuální. Od skončení studené války existuje jednoznačná tendence odzbrojování a likvidace tohoto typu zbraní, související také s vehementní snahou o zabránění vyzbrojování nových doposud nejaderných států. Přesto se objevují pokusy některých mezinárodních aktérů o jejich získání. Pomineme-li hrozbu mezinárodního terorismu, několik států se dlouhodobě snaží získat technologii výroby jaderných zbraní. Nejmarkantnějšími příklady jsou Írán a Severní Korea, které jsou často vzpomínány společně, jakožto zástupci tzv. *rogue states*, neboli států, které ustavičně porušují mezinárodní právo a jsou potenciální bezpečnostní hrozbou pro mezinárodní společenství. Tyto dva státy představují v současnosti jednu z největších hrozeb z pohledu problematiky jaderných zbraní na úrovni státních celků. Text pojednává o historii pokusů o získání jaderných zbraní právě těchto států, proměnách jejich postoje k proliferaci v rámci mezinárodního prostředí, včetně účasti na dohodách souvisejících s jejím zastavením, o technologické kapacitě a zejména o motivech pro získání jaderné zbraně.

Cílem práce je zmapovat vývoj jaderného programu Íránu a Severní Koreje od prvních indicií o jaderných snahách do současnosti, rozkrýt důvody motivující tyto státy k získání jaderných zbraní, srovnat tyto dva případy a posoudit, zdali lze u těchto dvou případů najít nějakou podobnost či jaká jsou naopak specifika platná pouze pro jeden z případů. Z teoretického hlediska je cílem zjistit, který z vybraných konceptů nejlépe popisuje vztahy mezi jadernou proliferací a jejími různými faktory, respektive konkrétními motivy, a to v případě těchto dvou zvolených států. Dílčím cílem je také zjistit, do jaké míry jsou obavy z nebezpečí plynoucího z chování těchto států v oblasti zbraní hromadného ničení oprávněné.

V souvislosti s cílem práce je v průběhu zkoumání hledána odpověď na následující výzkumné otázky:

- *Jaké jsou hlavní motivy pro získání jaderných zbraní ze strany Íránu a Severní Koreje?*
- *Do jaké míry jsou obavy o jadernou proliferaci v souvislosti s těmito státy oprávněné?*

Jako metoda je zvolena komparativní případová studie. Podrobným studiem vývoje jaderného programu exponovaných zemí, vnitropolitické situace a pozice na mezinárodním poli, tzn. vystupování vzhledem k ostatním aktérům a postoje k mezinárodním organizacím a dohodám souvisejícím s jadernou bezpečností a proliferací, respektive boji proti ní, je provedena analýza Íránu a Severní Koreje. Následuje komparace těchto dvou států. Důraz je kladen zejména na zkoumání motivů pro získání jaderného arzenálu, zdali se jedná o motivy primárně vnitřní povahy, např. prostředek k udržení režimu, nebo vnější povahy, tzn. ohrožení ze strany mezinárodních aktérů apod., případně jejich kombinace. Základem pro analýzu je teoretický rámec, který je nastíněn níže, jehož hlavní součástí je trojdimenzionální koncept motivů proliferace Scotta D. Sagana. Řada dalších autorů však přispívá do diskuze návrhy dalších alternativních vysvětlení. Mnohé z nich jsou v textu také reflektovány. V rámci komparace jsou hledány podobnosti, ať už v historii nebo motivech, případně rozdíly a specifika pro daný případ, ze kterých jsou následně vyvozeny závěry.

Text je rozdělen do čtyř hlavních částí. První část se věnuje teorii a praxi jaderné proliferace v mezinárodním prostředí. Druhá a třetí část je věnována dvěma zkoumaným státům, tedy Íránu a Severní Koreji, na něž navazuje část komparativní. Teoretická část je rozčleněna do pěti podkapitol. První zajišťuje vymezení základních pojmů souvisejících se zkoumanou problematikou, na níž navazuje druhá, obsahující teoretické ukotvení práce, tzn. popis jednotlivých aspektů jaderné proliferace v obecnější rovině a teoretických konceptů s ní spojených. Třetí podkapitola je věnována mezinárodnímu prostředí, tzn. organizacím působícím v této oblasti a dokumentům souvisejícím s touto problematikou, tedy institucionálnímu zakotvení problematiky jaderných zbraní. Další podkapitola pak doplňuje celkový obraz o technologický aspekt získávání jaderných zbraní a jejich případného použití. První část je zakončena metodologií. Další dvě části obsahují analýzu dvou zkoumaných zemí, tedy Íránu a Severní Koreje. Tyto kapitoly jsou rovněž dále rozděleny, kdy dílčí aspekty těchto případů jsou postupně zkoumány. Jejich struktura je dána jednotlivými modely Scotta D. Sagana, které vysvětlují různé motivy proliferace. Analýza je doplněna o zkoumání dalších faktorů, jako je paralelní

vývoj jiných typů zbraní hromadného ničení (ZHN) nebo typ režimu, včetně historických událostí, které jsou pro jadernou proliferaci zásadní. V poslední části je provedena komparace a vyhodnocení jednotlivých modelů a dalších zkoumaných faktorů, které hrají v těchto případech roli v souvislosti s jadernou proliferací. Podrobný postup je popsán v podkapitole metodologie.

Zhodnocení literatury související s tématem

Před přistoupením k teoretické části textu je vhodné okomentovat literaturu související s tématem. Na poli teorie jaderné proliferace není možné přehlédnout debatu mezi jejími zastánci a odpůrci. Zastáncem pozitivního přístupu je Kenneth D. Waltz, který se snaží ukázat šíření zbraní v kontextu dlouhodobého zachování míru a zdůrazňuje jejich přínos pro globální mezinárodní systém současnosti, včetně pozitivního vlivu na stabilitu a jadernou bezpečnost, např. v textu *More May Be Better*. (WALTZ, 2012)

Oproti němu stojí Scott D. Sagan, který nahlíží na proliferaci spíše negativně, neboť existuje příliš mnoho negativních faktorů, které působí proti křehké rovnováze vytvořené hromaděním jaderných zbraní. Ve svém textu *More Will Be Worse* argumentuje, že výroba, případně distribuce, nových jaderných zbraní působí na mezinárodní bezpečnostní prostředí negativně. (SAGAN, 2012)

Sagan přichází také s alternativou ke klasickému realistickému přístupu. Ve svém článku *Why Do States Build Nuclear Weapons?: Three Models in Search of a Bomb* ukazuje, že motivy pro proliferaci jaderných zbraní mohou mít různý původ a že může působit i o několik faktorů zároveň. Jedná se o bezpečnostní model, model domácí politiky a normativní model, na které je však principiálně nahlíženo jako na konkurenční. (SAGAN, 1996, s. 54–86) Zmínku o této stati lze nalézt v téměř každé práci dotýkající se jaderné proliferace a lze jej bez nadsázky označit za stěžejní. Obdobně je tomu i v této práci, neboť Saganovy modely představují jeden ze základních zdrojů teoretického rámce pro analýzu zvolených případů a jejich následnou komparaci. Otázky motivů jaderné proliferace se dotýká řada dalších autorů, kteří ve většině případů navazují právě na výše zmíněné autory.

Zajímavým příspěvkem do debaty o jaderné proliferaci je článek *Poor Man's Atomic Bomb? Exploring the Relationship between "Weapons of Mass Destruction"*, jejímiž autory jsou Michael C. Horowitz a Neil Narang. Autoři srovnávali proliferaci jaderných zbraní s proliferací dalších typů zbraní hromadného ničení, tedy s chemickými a biologickými, přičemž zjistili, že faktory ovlivňující tyto procesy jsou

ve všech případech velice podobné. Zároveň byl zkoumán vzájemný vztah a na základě empirických poznatků se ukázalo, že v určitý moment je nahlíženo na jednotlivé typy zbraní jako na komplementy, zejména v průběhu procesu vývoje či snah o získání jaderné zbraně, a jindy zase jako konkurenční fenomény, zpravidla poté, co stát získá jadernou zbraň jakožto nejvyšší formu z uvedených typů zbraní hromadného ničení¹ a ostatní formy ZHN bývají opuštěny. (HOROWITZ a NARANG, 2014) Závěry jsou velice inspirativní a relevantní, proto bude rovina chemických a biologických zbraní v Íránu a Severní Koreji částečně také v této práci reflektována.

Svou roli v procesu jaderné proliferace, respektive neproliferace, nepopíratelně sehrávají také mezinárodní organizace. Jednou z nejvýznamnějších celosvětově působících organizací v této oblasti je již zmiňovaná Mezinárodní agentura pro atomovou energii (IAEA). O jejím zapojení a vlivu na mezinárodní úrovni pojednává např. článek *Talking Peace, Making Weapons: IAEA Technical Cooperation and Nuclear Proliferation*. Autoři Robert L. Brown a Jeffrey M. Kaplow ukazují, že řada programů podporující mírové využití jaderné energie v podstatě zvyšuje pravděpodobnost, že stát, jemuž je pomoc poskytována, bude vyvíjet snahy o získání jaderných zbraní, přestože jejich cíl měl být přesně opačný. Nechtěným důsledkem projektů technické spolupráce (Technical Cooperation) totiž může být snižování ceny jaderných technologií, a tedy zvyšování jejich dostupnosti. Autoři tak potvrzují obavy politiků, které se objevily v souvislosti s implikací těchto programů do problémových zemí a s vyhodnocováním jejich skutečného efektu. (BROWN a KAPLOW, 2014) Mezinárodní organizace jsou v této práci však vnímány jako instituce formující legislativní rámec ve vztahu k jaderným zbraním, avšak případný vliv konkrétních kroků na proliferaci není zkoumán.

Na důležitou roli mezinárodních organizací, ale i národních států samotných, upozorňují Erik Gartzke a Matthew Kroenig. V jednom ze svých článků s názvem *Nuclear Posture, Nonproliferation Policy, and the Spread of Nuclear Weapons* argumentují, že postoje a rozhodnutí související s jaderným odvětvím významně ovlivňují proliferaci jaderných zbraní. Autoři však zároveň upozorňují, že většina těchto vztahů je komplikovaná a obtížně předvídatelná. Přestože jaderné zbraně jsou označovány za jednu z nejzávažnějších hrozeb, existuje velmi málo důkazů o skutečném vztahu těchto proměnných. (GARTZKE a KROENIG, 2013) I na základě těchto argumentů nakonec nebyl tento aspekt do analýzy začleněn.

¹ Z toho důvodu také název článku (Poor Man's Atomic Bomb = chemické a biologické zbraně)

Velice komplexní výzkum proliferace a jejích determinantů přináší Mark S. Bell. Ve svém článku s titulem *Examining Explanations for Nuclear Proliferation* hovoří až o 31 proměnných, které identifikoval na základě existující literatury. Podobně jako jiní autoři argumentuje, že bezpečnostní model není schopen reflektovat postupný vývoj proliferace po druhé světové válce. Jednotlivé determinanty rozděluje do čtyř kategorií, a to kapacita pro získání jaderných zbraní, bezpečnost a hrozba ve vztahu k okolí, úroveň vnitřní politiky a systémová úroveň. Mezi nimi lze nalézt jak klasické faktory, např. technologické možnosti, vnější hrozby, situace v regionu apod., tak ekonomické a politické vlivy, ale také proměnné psychologické povahy. Hlavním cílem tohoto výzkumu je zjistit, zdali související literatura a zkoumané determinanty v ní obsažené mají schopnost jadernou proliferaci vysvětlit, či dokonce přispět k její predikci. Některé se ukazují jako relevantní, tedy že mohou mít své místo mezi reálnými faktory, avšak většina proměnných vykazuje relativně slabý vysvětlující potenciál a jejich přidaná hodnota z pohledu predikce proliferace je zanedbatelná. Celkové závěry jsou tedy spíše pesimistické, neboť množství akademických článků, jejichž závěry působí přesvědčivě, mohou být ve skutečnosti nepotvrzené či nejisté. (BELL, 2015)

Otázku Íránu a jeho motivů proliferace již řešila řada autorů, počínaje samotným Saganem. Autor proti sobě nejprve staví myšlenku tzv. proliferačních fatalistů, tedy že v dlouhodobém horizontu bude téměř nemožné Íránu, nebo jakémukoliv státu, zabránit v získání jaderné zbraně, a myšlenku deterrenčních² optimistů, kteří tvrdí, že strategie odstrašení bude fungovat i v případě malých států na základě toho, že byla úspěšná během studené války v případě Sovětského svazu a Číny. Obě myšlenky však označuje jako nesprávný úsudek. Vývoj jaderného programu v Íránu, potažmo v dalších státech včetně Severní Koreje, tedy nelze brát jako samozřejmost a jeví se jako vhodné nahlížet na tuto problematiku právě skrze motivy, zejména při hledání nástrojů k zastavení proliferace. Na základě poznatků z historie a vývoje vztahů v regionu se autor dokonce snaží navrhnout vhodné postupy pro zabránění Íránu v získání jaderné zbraně. (SAGAN, 2006)

Debata o relevanci Saganových modelů a jejich aplikaci na jednotlivé případy zakořenila také v českém prostředí. Ondřej Filipec a Juraj Hanuljak ve svém článku *Írán: Tři modely pro analýzu jaderných motivací* využívají právě Saganovu metodu. Autoři systematicky aplikují jednotlivé modely na případ Íránu při zachování jejich pů-

² Deterrence (angl.) = odstrašení

vodního charakteru a dochází k závěrům, že všechny modely jsou relevantní. Jednotlivé modely jsou schopny podhalit různé motivy jaderné proliferace v případě Iránu, avšak jejich důležitost se v průběhu historie měnila, nicméně nejvyšší vysvětlující hodnotu má model bezpečnostní. (FILIPEC a HANULIAK, 2014) Autoři současně naznačili, že na modely není nutné nahlížet konkurenčně, ale že situace může mít multikauzální povahu, a jednotlivé modely se svou různorodou vypovídající hodnotou se mohou doplňovat. Faktor času, v návaznosti na platnost jednotlivých modelů v různých obdobích, zmiňuje také Sagan již ve svém původním článku o třech modelech jakožto důležitý element. Dle jeho názoru lze většinu událostí, které se odehrály v minulosti, vysvětlit za pomoci bezpečnostního modelu, avšak tato interpretace přestává být dostatečná při aplikaci na současné případy, a potřeba vytvoření alternativních modelů bude v budoucnu s největší pravděpodobností stoupat. (SAGAN, 1996, s. 85)

Klasický bezpečnostní model využívá ve své analýze Iránu také Jan Ludvík, který ukazuje, že tento model se jeví jako vhodný pro identifikaci motivů získání jaderné zbraně tímto státem. Snaha o zachování suverenity a národní bezpečnosti v souvislosti s potenciální hrozbou americké invaze a napjaté regionální vztahy zejména s Irákem, Tureckem, Izraelem a dalšími státy, pramenící z historie protkané vzájemnými válečnými konflikty, se jeví již na první pohled jako silný argument podporující relevanci tohoto modelu v iránském případě. Důležitým momentem textu je také poznámka vztahující se k teoretickému rámci a správnému vnímání jednotlivých modelů, kdy autor naznačuje, že bezpečnostní model, ať už záměrně či neúmyslně, může být potlačen do pozadí, právě kvůli existenci dalších vysvětlujících modelů. (LUDVÍK, 2011) Případu Iránu se věnují také mnozí další autoři, jejichž výsledky zkoumání jsou rozpracovány dále v textu. Na základě tohoto stručného exkurzu je evidentní, že snahy o získání jaderné zbraně mohou být různého původu a tato práce se je pokusí zmapovat.

Množství textů pojednávající o případě Severní Koreje je skromnější. Přestože je tento případ z pohledu významu pro vývoj globální proliferace i jeho aktuálnosti, potažmo hrozby pramenící z potenciálu získání jaderné technologie pro vojenské využití, srovnatelný s předchozím případem, v literatuře je možné se s ním setkat o poznání méně často. S největší pravděpodobností je hlavním důvodem nedostatek informací, respektive omezený přístup k informacím, pramenící s izolacionistické povahy režimu. V případě Severní Koreje jsou však snahy o získání jaderné zbraně ještě evidentnější, než v předchozím případě. Chování země v nedávném období, které zahrnuje testy ja-

derných náloží i balistických raket, přispívá k tomu, aby mezinárodní prostředí vyvozovalo tyto závěry.

Snaha o zajištění národní bezpečnosti a zachování národní suverenity hraje jistě důležitou roli, neboť Severní Korea je v mezinárodním prostředí vystavena velkému tlaku, zejména ze strany Spojených států. O potenciálu politického využití jaderných zbraní v případě Severní Koreje pojednává např. Stephen Gowans v textu *Why North Korea Needs Nuclear Weapons*. (GOWANS, 2013) Zachování režimu je však dlouhodobě jedním z hlavních cílů vládnoucích elit a tuto skutečnost je potřeba vnímat také jako jeden z potenciálních motivů, o čemž pojednává článek s názvem *North Korea after the Third Nuclear Test*, jehož autorem je Alexander Fedorovskiy, stejně tak jako o významu charakteru situace na Korejském poloostrovu. (FEDOROVSKIY, 2013)

Pohled na případ Severní Koreje skrze trojdimenzionální koncept Scotta D. Sagana provedl např. Yewon Ji v článku *Three Paradigms of North Korea's Nuclear Ambitions*. Autor poskytl systematickou analýzu problematiky jaderných ambicí tohoto režimu. Postupná aplikace bezpečnostního modelu, modelu vnitřní politiky a normativního modelu umožňuje odhalit jejich vysvětlující potenciál pro tento případ, ale také jejich slabiny. Dle autora v případě Severní Koreje vykazuje největší nedostatky model sledující normy, avšak prvek symboliky je zde přítomen, zatímco první dva modely se jeví jako relevantní. (JI, 2009) Články věnujícímu se tomuto tématu odhalují, že motivy pro získání jaderné zbraně se mohou opět různit, podobně jako v případě Íránu.

O komparaci těchto dvou případů se pokusila např. Jaclyn McEachern v textu *North Korea and Iran: Drawing Comparative Lessons*, který přináší zajímavé poznatky o těchto dvou případech. Jedná se však primárně o pohled na danou problematiku z perspektivy Spojených států a jejich zahraniční politiky. Autorka upozorňuje, že o srovnání těchto dvou států bylo publikováno jen relativně malé množství textů, přestože se o těchto dvou zemích v mnoha případech mluví dohromady. (McEACHERN, 2011)

Text práce navazuje na zmíněnou literaturu, kdy využívá poznatky získané jednotlivými autory v průběhu zkoumání exponovaných států, zejména pak metodu postupné systematické aplikace jednotlivých modelů na tyto zkoumané případy. Sesbírané poznatky jsou systematicky seřazeny tak, aby bylo možné přejít k následné komparaci, která představuje hlavní přidanou hodnotu této práce. Srovnávací analýza umožňuje odhalení rozdílů souvisejících s charakterem těchto dvou režimů a s mezinárodním prostředím v návaznosti na aplikaci různých modelů.

1. TEORIE A PRAXE JADERNÉ PROLIFERACE V MEZINÁRODNÍM PROSTŘEDÍ

1.1 Vymezení základních pojmů souvisejících s proliferací jaderných zbraní

S problematikou jaderných zbraní souvisí řada pojmů, které jsou hojně používány nejen v odborné literatuře, ale také v médiích. Před vstupem do samotné teorie se jeví jako vhodné uvést alespoň základní terminologii nezbytnou pro práci s tímto tématem, aby zbytečně nedocházelo k záměně či zmatení jednotlivých termínů.

Samotné jaderné zbraně představují poměrně specifický pojem. Obecně se jedná o explozivní zařízení na bázi jaderné reakce. Klasická atomová bomba využívá energii získanou z řetězové reakce jaderného štěpení izotopů uranu či plutonia, které je vyvoláno dosažením tzv. kritického množství, kdy jádra atomů přestávají být stabilní a rozpadají se za vzniku velkého množství energie. (FREEDMAN, 1989, s. 15) Později byl vyvinut nový typ zbraně, termonukleární, případně vodíková bomba, přezdívaná také superbomba, která využívala princip štěpení v kombinaci s jadernou fúzí. Cílem bylo vytvořit až tisíckrát silnější zbraň než bomby použité v Japonsku na konci druhé světové války a měla přispět k udržení převahy USA nad Sovětským svazem, který již jaderné zbraně také úspěšně testoval. (RUSSETT a CHERNOFF, 1985, s. 21)

Pojem jaderná proliferace, který je stěžejní pro tuto práci, je potřeba chápat v širokém kontextu. Na tuto okolnost upozorňuje řada autorů. Pod tímto označením se skrývá nejen šíření samotných jaderných zbraní, ale také technologií nebo materiálů potřebných k jejich výrobě a použití. (FILIPEC, 2013, s. 87) Toto tvrzení dokládá skutečnost, že některé publikace věnují samostatné kapitoly proliferaci nosičům jaderných hlavic, konkrétně balistickým raketám, nebo obchodu s jaderným materiálem a technologiemi. (SPECTOR a SMITH, 1990, s. 19–48)

V rámci jaderné proliferace je možné rozlišit dva základní typy, vertikální a horizontální, v souvislosti s pozicí aktéra, u něhož dochází k procesu jejich získání či získávání. Za vertikální proliferaci lze označit hromadění jaderných zbraní, nosičů, či vývoj nových technologií státem, který již tímto typem zbraní disponuje. Horizontální proliferace pak pojmenovává rozšiřování jaderných technologií, zejména tedy pro vojenské účely, mezi státy, které je doposud nevlastní, čehož může být dosaženo vlastním vývojem, technickou či technologickou asistencí, nákupem, nebo jakýmkoliv jiným způsobem. (SIDEL a LEVY, 2007, s. 1589–1594) V případě Íránu a Severní Koreje,

jakožto států, které jadernou zbraň doposud oficiálně nevlastní, se jedná v první řadě o proliferaci horizontální.

Další důležité termíny související s aplikací jaderné strategie jsou rozpracovány v rámci teoretické části. Většina z nich se objevila v souvislosti se studenou válkou a politikou velmocí, která se v průběhu jednotlivých období měnila. I v současné době však představují důležité pojmy, bez kterých se diskuze o jaderné proliferaci neobejde. Jedná se zejména o nejčastěji diskutované termíny, jako např. jednotlivé strategie v souvislosti s vlastnictvím jaderných zbraní, odstrašení (*deterrence*) a donucení (*compellence*), s proliferací související bezpečnostní dilema, schopnost prvního úderu (*first-strike capability*), schopnost druhého úderu (*second-strike capability*) a další relevantní koncepty. Samostatná kapitola je vyčleněna také pro legální rámec zahrnující mezinárodní organizace působící na poli jaderné energie a jednotlivé smlouvy, včetně nejvýznamnější z nich, Smlouvy o nešíření jaderných zbraní (v originálním znění *Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons*), a pro aktuální situaci v této oblasti.

1.2 Teoretický rámec

Teorie jaderné proliferace, respektive motivů pro získání jaderné zbraně, je poměrně obsáhlá. Tvoří ji řada konceptů, které by bylo možné přiřadit k různým myšlenkovým proudům. Z pohledu velkých teorií mezinárodních vztahů je první takovou skupinou realismus, respektive neorealismus, kdy státy, které jsou vnímány jako primární aktéři na poli mezinárodních vztahů, se musí spolehnout na zajištění bezpečnosti vlastními prostředky. V některých případech se může jednat také o rozšíření či uchování moci. Právě zbrojení je chápáno jako jeden z nástrojů k dosažení tohoto cíle, a to pomocí konvenčních prostředků i zbraní hromadného ničení. Tato politika států může způsobit řetězec událostí vedoucí k dalšímu zbrojení jako nezamýšlenou reakci, neboť mnohdy je obtížné rozlišit, kdy je motiv zbrojení útočný a kdy naopak obranný. O této problematice podrobněji pojednává Glen Snyder, který rozlišuje primárně ofenzivní a defenzivní realismus, případně jeho další podoby. Hlavními představiteli těchto proudů realismu jsou John Maersheimer, respektive Kenneth Waltz. Oba tyto proudy nahlíží na proliferaci pozitivně, neboť zajišťuje určitou stabilitu mezinárodního systému. Kritiku přináší Scott D. Sagan se svým konceptem zasazeným do doby po rozpadu bipolárního světa. Ve svých textech upozorňuje, že zbraně hromadného ničení, včetně jadernými zbraněmi, se mohou dostat také mimo držení státem, čímž může být podkopán jejich zstrašující účinek. Současně může dojít k nechtěnému rozpoutání jaderné

války a jejich případné zneužití ve jménu terorismu se zvyšuje s postupující proliferací. (FILIPEC, 2013, s. 19–22) Hlavním motivem z pohledu realismu tedy může být snaha o zachování státní bezpečnosti, případně boj o moc. Saganova kritika však poukazuje na skutečnost, že prezentované koncepty související s diskutovanou problematikou větší- nou dobře vysvětlují minulé události, avšak nemusí být dostačující pro vysvětlení potenciálních budoucích případů. Dle Sagana lze toto tvrdit obdobně o realistické, respektive neorealisticke teorii motivů proliferace založené na bezpečnostním dilematu. Jedná se totiž pouze o jedno z možných vysvětlení. (SAGAN, 1996, s. 82) Bezpečnostní dilema odhaluje rozpor, se kterým se musí vypořádat státní moc, mezi rozhodnutím nezbrojit a vystavit tak stát potenciálnímu nedostatku bezpečnosti, nebo zbrojit a riskovat změnu bezpečnostní situace, respektive její zhoršení v souvislosti s reakcí ostatních států. (KANTOR, 2013, s. 28–29)

Na opačném konci stojí liberální teorie založená na principu spravedlivé války. Ta však příliš nepřispívá k vysvětlení proliferace. Hovoří spíše o její nepřipustnosti a negativním vlivu na mezinárodní vztahy. Autoři Michael Walzer a John Rawls sice argumentují, že v případě nutnosti je použití zbraní hromadného ničení, tedy jejich získání, které tomu musí nezbytně předcházet, přípustné, pokud zachrání větší počet životů, nicméně na první pohled je zřejmé, že toto není případ exponovaných států. Dalším možným přístupem je konstruktivismus. Jeho významným představitelem, nejen v oblasti zbraní hromadného ničení, je Alexander Wendt, který rozlišuje tři druhy vztahů: hobbesovský nepřítel, lockeovský soupeř a kantovský přítel. Dle autora státy v mezinárodním prostředí k sobě navzájem přistupují na základě tohoto schématu, a to i z perspektivy jaderných zbraní. (FILIPEC, 2013, s. 22–26) Existuje také nespočet dalších konceptů pojednávajících o zbraních hromadného ničení a jejich proliferaci, včetně řady kritických přístupů, jako např. feminismus nebo pacifismus, které přinášejí alternativní vysvětlení jednotlivých faktorů proliferace a jejich vlivu, avšak v případě Íránu a Severní Koreje nebudou aplikovány. Přestože by mohli přinést zajímavé výsledky, v tomto textu zůstanou záměrně ponechány stranou.

Vynález atomové bomby představoval pro mezinárodní prostředí zásadní proměnu, zejména z pohledu přístupu k ozbrojeným konfliktům a formování strategií jednotlivých států. Zbraně hromadného ničení mohou nepochybně v některých případech posloužit jako nástroj k dosažení cílů v souladu s národními zájmy prostřednictvím donucovacího, respektive odstrašujícího, potenciálu, který skrývají. Vítězství může být dosaženo prakticky bez jediného výstřelu, neboť samotné vlastnictví technologie a po-

tenciál jeho použití je schopno vytvořit hrozbu, častokrát dostačující k zastrašení nepřátelského státu nebo k donucení jednat. (SCHELLING, 2008, s. 18–26)

Z realistického pohledu se každý stát snaží o zachování bezpečnosti na vlastním území a udržení jeho celistvosti. Jedním z možných postupů, jak lze zajistit bezpečnost teritoria, je budování vojenských struktur a zbrojení. Vyzbrojování však nemusí být motivováno pouze vytvářením preventivních obranných struktur, ale také expanzionistickými ambicemi. Současně se na mezinárodním poli objevuje prvek nejistoty, kdy je obtížné odhalit skutečné úmysly jednotlivých států. Zbrojení jednoho státu tak může vyvolat obavu a reakci u jiného státu, který by za normálních okolností nezvýšil investice ve vojenském sektoru. Stát bez expanzionistických úmyslů, snažící se pouze o posílení vlastní bezpečnosti, tak může ohrožovat ostatní státy a v podstatě i sebe sama, neboť vytváří v regionu napětí které může dokonce eskalovat v nezamýšlený konflikt. Souvisejícím pojmem je v takovémto případě bezpečnostní paradox, kdy zavedení politiky intenzivního zbrojení přinese relativní snížení úrovně bezpečnosti. Interpretace chování konkurenčních států totiž nemusí být adekvátní, stejně tak jako volba následné reakce. V teorii se tyto dva pojmy označují jako *dilema interpretace* a *dilema odpovědi*. (KANTOR, 2013, s. 28–29)

Je patrné, že zde se prolíná koncept bezpečnostního dilematu se strategií jaderného odstrašení. V souvislosti s použitím síly odkazuje řada autorů na klasika realistického proudu, Carla von Clausewitze, který vnímá válku pouze jako prostředek k dosažení politických cílů. Thomas C. Shelling ukazuje, že k použití síly nemusí být překročeno a že řady politických cílů může být dosaženo pouhou hrozbou jejího použití. Podle cíle, kterého chce subjekt dosáhnout, lze akci nátlakové diplomacie (*coercive diplomacy*) označit jako odstrašení (*deterrence*) nebo donucení (*compellence*). V praxi lze identifikovat čtyři základní strategie, kterými jsou jaderná převaha, maximální zaručené zničení, minimální zaručené zničení a automatické odstrašení, a to na základě prvků dosažení kapacity prvního nebo druhého úderu, cíle útoku a robustnosti hrozby. (LUDVÍK, 2014, s. 28–30) Přestože koncept nátlakové diplomacie je možné aplikovat také na konvenční zbraně, primárně bývá uváděn právě v kontextu jaderných zbraní.

V souvislosti s jadernou strategií je vhodné stručně zmínit také dva pojmy pocházející ze studené války, schopnost prvního úderu (*first-strike capability*) a schopnost druhého úderu (*second-strike capability*). Ve svém článku *The Delicate Balance of Terror* je popisuje Albert Wohlstetter. V případě prvního úderu se stát snaží získat takovou schopnost útoku, aby mohl udeřit jako první a ohromit protivníka natolik, aby

nemohl podniknout odvetnou akci. Jako reakci na tento stav pak lze vnímat snahu o dosažení schopnosti druhého úderu. Stát se v tomto případě snaží vybudovat dostatek kapacit pro přežití útoku při napadení nepřítelem a následné provedení odvetného útoku. Dosažení tohoto stavu by mělo v rámci jaderné strategie zajistit odstrašující účinek. (WOHLSTETTER, 1958) Tyto pojmy byly relevantní zejména v průběhu studené války v situaci dvou soupeřících velmocí a mohly pomoci vysvětlit princip závodu ve zbrojení. Jejich význam pro současnost však nemusí být nulový a mohou sloužit zejména jako inspirace pro případnou diverzifikaci jaderných sil.

Rovnováha, nebo spíše jaderná parita, v období studené války mohla být narušena pouze preemptivním útokem jedné z velmocí, které se vzájemně udržovaly v napětí a věřily, že zasáhne protivník, respektive že nezasáhne³ (JERVIS, 1989, s. 24) V případě Íránu a Severní Koreje by měl potenciální útok pravděpodobně jiný charakter, a to preventivní, případně preemptivní, tedy odvrácení případného útoku ze strany nepřítele, dříve než by mohl nastat, za použití jaderných zbraní.

Při pohledu na proliferaci skrze optiku Kennetha Waltze, jakožto zástupce realistického proudu, se vlastnictví jaderných zbraní jeví jako jednoznačně pozitivní, jakožto nástroj pro nastolení míru, případně jeho udržování, byť nástroj dosti paradoxní. Stát disponující vojenskou jadernou technologií je díky odstrašení svých nepřátel, kteří se zaleknou důsledků v případě jejich použití, schopen zajistit bezpečnost, mír, případně další cíle v rámci národních zájmů, na základě takto podloženého mezinárodního postavení. (WALTZ, 2012, s. 5)

Na opačném pólu této již v úvodu zmiňované debaty stojí Scott D. Sagan, který vnímá proliferaci jaderných zbraní jako negativní jev v mezinárodní bezpečnostní politice. Rizika, která s sebou vlastnictví těchto technologií nese, jako např. zneužití, havárie nebo omyl, jsou příliš vysoká, přestože je jejich pravděpodobnost nízká. Následky pro zúčastněné, ale i nezúčastněné země, by byly v těchto případech natolik zničující, že mír, případně stabilita získaná jaderným odstrašením, nedokáže vyvážit jejich negativní hodnotu. (SAGAN, 2012, s. 41–81) Své původní myšlenky rozšiřuje Sagan v článku pozdějšího data⁴ v souvislosti s vývojem událostí s výrazným vlivem na stav bezpečnosti v mezinárodním prostředí. Argumenty hovořící proti proliferaci se tak ukázaly ve

³ Zajímavostí je, že někteří autoři považují toto období za nejdelší dobu udržení míru. (JERVIS, 1989, s. 24)

⁴ Původní verze článku *More will be worse* byla publikována již v roce 1994 pod názvem „*The Perils of Proliferation: Organization Theory, Deterrence Theory, and the Spread of Nuclear Weapons*“ v periodiku *International Security*, roč. XVIII, č. 4. (Waltz, Sagan 2012, s. 41)

zcela novém světle po útocích na americká města 11. září 2001, kdy hrozba mezinárodního terorismu vyvolala rostoucí obavy z toho, že by se jaderné zbraně mohly dostat do nesprávných rukou. (SAGAN, 2004)

Debata se tedy odvíjí od základní otázky, jak souvisí množství jaderných zbraní s bezpečnostní situací v mezinárodním prostředí, tedy zdali větší počet jaderných zbraní produkuje více jaderné bezpečnosti, nebo je-li tomu opačně. Typ či směr úměry tohoto vztahu však není pro tuto práci příliš podstatný. Ať už je výsledný stav jaderné bezpečnosti jakýkoliv, cílem práce je prozkoumat motivy, které státy vedou k získání jaderné zbraně.

Diskuze na téma proliferace jaderných zbraní se tedy nevyhnu otázkou důvodů pro získání této technologie. V souvislosti se vstupem Francie a Číny do tzv. jaderného klubu byla v šedesátých letech minulého století vypracována řada studií, které prezentovaly model, tzv. „technologického determinismu“. Předpokládalo se, že státy, které budou mít možnost, na základě dostatečné technologické úrovně, získat jakoukoliv novou zbraň, tak učiní nebo alespoň vyvinou snahu o její získání. Historie však ukázala, že jaderné zbraně jsou případ natolik specifický, že do té doby uznávaná doktrína šíření nových technologií vojenského charakteru na ně nemůže být aplikována. Většina států, které byly označeny jako technologicky vyspělé, a tedy schopné získat jadernou zbraň, totiž svůj potenciál nevyužila. Státy, které získaly jadernou zbraň po roce 1967, na těchto seznamech naopak chyběly. Odhady vývoje v budoucím desetiletí z počátku šedesátých let se ukázaly jako chybné a „technologický determinizmus“ tedy nelze označit za relevantní vysvětlení proliferace. (ROJČÍK, 2006, s. 11–12)

Zůstane-li tedy již překonaný „technologický determinizmus“ ponechán stranou, motivy proliferace lze rozdělit do dvou základních kategorií, a to na vlivy vnější a vnitřní povahy. První z přístupů, respektive modelů vychází ze zmiňovaného realistického, respektive neorealistického pojetí, a to zejména z anarchistického charakteru mezinárodního prostředí, kde hlavní roli hrají jednotlivé státy bez existence struktur na vyšší úrovni. Vzájemná nedůvěra pramenící podobou mezinárodního prostředí tak nutí státy, aby si svépomocí zajistili své přežití. Vlastnictví jaderných zbraní se tak může jevit jako velice efektivní způsob zajištění teritoriálního přežití založeného zejména na principu odstrašení, tedy schopnosti potrestání protivníka v případě jeho útoku. Samozřejmě, nelze z důvodů snahy o získání jaderné zbraně vyloučit úmysly útočné, avšak jaderná strategie nátlaku bývá využívána zejména jako alternativa k zajištění národní suverenity a bezpečnosti pomocí expanze. Na tomto místě hraje vý-

znamnou roli také faktor strachu, ať už jako spouštěč pro zbrojení a jeden z motivů pramenící z chování ostatních států v mezinárodním prostředí nebo vyvolaný strach u nepřítele jako jeden z cílů strategie. Jedním z hlavních představitelů tohoto přístupu je již několikrát zmiňovaný Kenneth Waltz. Druhou skupinu faktorů lze označit za determinanty vnitřní, kdy je velký důraz kladen na procesy odehrávající se uvnitř politického systému. Za významné aktéry jsou zde považovány zájmové skupiny, jako např. armádní představitelé, experti z oblasti jaderné energetiky, politici a politické strany či samotná veřejnost. Otázkou zůstává, zdali je jednání jednotlivých aktérů racionální povahy. O tomto aspektu se dohadují zejména dva z hlavních představitelů Stephen Meyer, který argumentuje ve prospěch této teze, a Scott D. Sagan⁵, který zastává názor spíše opačný. Za třetí typ lze považovat alternativní přístupy, kdy je význam připisován faktorům jako národní identita, či různým normám a sdíleným přesvědčením, které tvoří mimo jiné také základ pro jeden z modelů Scotta D. Sagana a jsou podrobněji rozebrány vzápětí. (ROJČÍK, 2006, s. 13–23)

Z řady dostupných konceptů je tedy stěžejním teoretickým rámcem pro tuto práci nejen neorealistický přístup, ale také jeho kritika, pokoušející se vysvětlit motivy států k získání jaderných zbraní, ať už se jedná o motivy vnitřní či vnější povahy nebo jejich kombinaci. Jak bylo nastíněno v úvodní části, pro zkoumání motivů jaderné proliferace bývá využíván trojdimenzionální model, který představil Scott D. Sagan, který určil tři základní kategorie. První z nich vychází z výše zmíněného bezpečnostního dilematu, druhý z vnitrostátních vlivů a boje o moc na státní úrovni včetně politických, ekonomických a jiných zájmových skupin a třetí z normativní podstaty a potenciálu zbraní hromadného ničení zajistit mír, národní identitu, mezinárodní prestiž apod. (SAGAN, 1996, s. 55)

Bezpečnostní model pojednává o vnějších motivech jaderné proliferace, která se odehrává na pozadí anarchie v mezinárodních vztazích. Sagan na tomto místě vychází z myšlenek Kennetha N. Waltze a klasického realistického pojetí, kdy se každý stát snaží zajistit si svou existenci a bezpečnost, v tomto případě s využitím ohromného ničivého potenciálu jaderných zbraní. Vzhledem k tomu, že základní charakteristiky toho modelu byly popsány o několik odstavců výše v rámci teorií věnujících se vnějším determinantům, není potřeba je znovu rozebírat. Je možné tedy přejít rovnou ke dvěma typům politik, které mohou státy aplikovat v rámci této logiky v praxi. Silné státy, zejména ty, pro

⁵ Na tomto místě se jedná o Saganův model domácí politiky.

kteře je národní suverenita a bezpečnost nejdůležitějším kritériem, mohou zvolit nákladnější variantu, a to vývoj vlastní jaderné zbraně. Pro státy slabší se pak nabízí možnost usilovat o vytvoření aliance s některým ze států, který jaderné zbraně již vlastní, a na základě principu kolektivní obrany⁶ získat záruku, že spojenecký stát v případě útoku bude adekvátně reagovat v rámci tzv. rozšířeného či prodlouženého odstrašení (*extended deterrence*). Mnohdy se jedná o jedinou možnost států se slabým postavením v mezinárodním prostředí, avšak jak Sagan uvádí, bezpečnostní záruky nejsou v podstatě jisté, neboť jaderný spojenec se může obávat odplaty v případě odpovědi na útok na slabší stát. Pozice států a jejich následnou politiku v praxi pak komentuje tak, že silné státy si dělají, co chtějí, a slabé státy dělají, co musí. (SAGAN, 1996, s. 57)

Nastíněný bezpečnostní, původně tedy realistický model, je podle Sagana pouze jedním z možných vysvětlení motivů pro získání jaderné zbraně. Při letmém pohledu na vývoj politické situace v Íránu a v Severní Koreji, s ohledem na mezinárodní prostředí zejména v rámci exponovaných regionů je jisté, že v souvislosti s jadernými technologiemi má bezpečnostní model nezanedbatelnou vysvětlující sílu. Konkrétní projevy chování těchto dvou států v souvislosti se snahami o zajištění vlastní existence a zvýšení národní bezpečnosti jakožto potenciálními motivy pro získání jaderných zbraní jsou analyzovány v následujících částech práce. Současně však vyvstává otázka, zdali tento model, který akcentuje vnější ohrožení jako hlavní faktor, bude pro vysvětlení motivů pro získání jaderné zbraně dostatečný u různorodých případů. Ludvík však upozorňuje, že bezpečnostní model bývá často opomíjen v kontextu dalších možných motivů proliferace. Záměrem Sagana bylo představit možná alternativní vysvětlení, nikoliv nabourání původního realistického modelu. (LUDVÍK, 2011, s. 58)

Sagan uvádí, že první zmiňovaný model je sice teoreticky čistý, ale vychází pouze z rozhodnutí vlád učiněných v návaznosti na národní zájmy, avšak není jednoznačně jasné, jaké jsou skutečné důvody těchto kroků. Druhý model domácí politiky je naopak postaven na existenci alespoň jednoho individuálního subjektu uvnitř státu, který má výrazný vliv na rozhodování o získání, případně vzdání se jaderné zbraně. Ať už je tento postup v souladu s národními zájmy či nikoliv. Tímto aktérem může být státní instituce dohlížející na jadernou energii, významné složky armády, politici či politické strany, případně veřejnost podporující rozvoj vojenského jaderného programu. V případě, že těchto aktérů existuje více najednou, nemusí vystupovat pouze jednotlivě,

⁶ Organizace kolektivní obrany lze definovat jako seskupení, která „usilují o zvětšení bezpečnosti vlastních členů v systému mezinárodní anarchie.“ (KŘÍŽ, 1998, s. 43)

ale mohou také vytvářet určité aliance a silněji působit na vládní rozhodnutí v této oblasti. Řeč je zejména o vědecko-militantně-průmyslových koalicích, kdy individuální motivací pro tyto skupiny pak bývají zpravidla finance a prestiž. Zvláštní úlohu zde hrají také státní úředníci, kteří nejsou vnímáni jako pasivní hráči, ale naopak je jim přičítán nezanedbatelný vliv v procesu rozhodování. Domácí političtí aktéři se soustřeďují spíše na regionální zájmy. Z těchto důvodů není bezpečnost státu z pohledu tohoto modelu tím nejdůležitějším faktorem ovlivňujícím snahy o získání jaderné zbraně. Nejedná se tedy o reakci na vzniklou hrozbu, ale spíše o hledání problému, ke kterému by mohl být vývoj jaderných zbraní přiřazen, aby mohlo být jejich vlastnictví obhájeno, ať už před domácím nebo mezinárodním publikem. Získání těchto technologií některým státem, který je v postavení rivala, může posloužit k nalezení konsenzu. (SAGAN, 1996, s. 63–65)

Někteří autoři však hodnotí tento model, zejména výčet jednotlivých aktérů, jako nedostatečný. Mohou se tedy v rámci vnitřního uspořádání státu objevit i další vlivy vstupující do rozhodovacího procesu. Nabízí se pak zejména vládnoucí politické a ekonomické skupiny, kdy výstup jejich jednání je výsledkem střetu jednotlivých skupin uvnitř nebo například jednotlivci jako tvůrci rozhodnutí v rámci procesu proliferace. (ROJČÍK, 2006, s. 15–19)

O významu charakteru samotného režimu jako faktoru souvisejícího s proliferací pojednává Christopher Way a Jessica Weeks v článku *Making it Personal: Regime Type and Nuclear Proliferation*. Přestože je v literatuře význam tohoto faktoru hodnocen jako zanedbatelný, autoři se snaží dokázat opak. Budování jaderného programu představuje vysoké finanční výdaje. Jedná se jednak o náklady obětované příležitosti na domácí úrovni, kdy tento významný objem finančních prostředků by mohl být investován jinde a je nutné tento krok před obyvatelstvem obhájit. Obdobně je tomu na úrovni mezinárodní s důsledky, které by mohly plynout z tohoto rozhodnutí, jako např. uvalení ekonomických sankcí, jak tomu bylo právě v případě Severní Koreje a Íránu. Pokud jsou vnitrostátní instituce schopny vyprodukovat silné motivy pro proliferaci, případně naopak vytvořit síly působící proti proliferaci, a zároveň jsou aktéři mající tyto motivy nezávislí na nákladech proliferace vnitrostátní i mezinárodní povahy, charakter režimu musí představovat významnou proměnnou, jak argumentují autoři. Význam typu režimu demonstrují na rozdílech spatřitelných u různých typů režimů, zejména mezi diktaturou a demokracií. (WAY a WEEKS, 2012, s. 6–10) Snahu o zachování podoby režimu, zejména tedy v případě nedemokratických státních zřízení, pak lze chápat jako jeden

z možných motivů proliferace, respektive v určitém kontextu dokonce jako hlavní motiv. (JI, 2009, s. 6) Tento koncept, který rozšiřuje zejména Saganův druhý model a celkově doplňuje motivy vnitřního charakteru, je pro účely analýzy v této práci rovněž využíván.

Třetí model s přídomkem normativní, případně model norem, nahlíží na jaderné zbraně jako na symbol, který do jisté míry odráží či formuje národní identitu. Chování jednotlivých států je kromě jiných faktorů determinováno na základě společenských norem, tradic, pravidel a sdíleného přesvědčení o tom, co je legitimní a správné, v tomto případě v rámci mezinárodních vztahů. Tento přístup může představovat hodnotnou alternativu, jak také potvrzují průzkumy sociologů a politologů zaměřující se na vliv norem na zásadní politické otázky, neboť zájmy jednotlivců a organizací jsou formovány sociálním prostředím, zvyky a tradicemi. Sagan také uvádí jeden příklad z praxe, který může sloužit jako paralela k jaderným zbraním. Jedná se o některé národní aerolinky, jako např. Air Malawi, Royal Nepal nebo Air Myanmar, které nebyly vytvořeny za účelem zisku, ale z důvodu zvýšení národní prestiže, jakožto znak moderního státu. Stejně tak jako na lokální úrovni, rozšiřující se normy byly důležitým faktorem formování mezinárodního prostředí, například postoj k otroctví a jeho následné zrušení ve většině států světa nebo shoda na zákazu používání chemických zbraní. Sociologické argumenty hovořící o vlivu těchto norem ukazují, že podobně může být ovlivňován také přístup k jaderným zbraním, respektive k jejich nešíření nebo naopak šíření. Současně však literatura připomíná, že normy nejsou šířeny pouhou silou samotných myšlenek, ale také silou vojenskou a donucením. V mnohých případech může zafungovat bumerangový efekt, kdy normy, které by nemohly existovat bez podpory nejsilnějších států, nakonec začnou ovlivňovat státy samotné. Řada případů v historii ukázala, že získání jaderné zbraně zvyšuje národní prestiž, avšak současně mělo vliv na mezinárodní postavení a bezpečnost. Je zajímavé pozorovat, jak se normy v průběhu času mění. V šedesátých letech bylo testování jaderných zbraní legální a každý se chtěl dostat do tzv. „jaderného klubu“. Dnes je naopak prestižní dostat se do klubu států dodržujících všechny závazky NPT. Případy Francie a testování nových zbraní a naopak Ukrajiny a vzdání se jaderného arzenálu dokazují, že normy mohou v praxi působit oběma směry, tzn. pro i proti proliferaci. Normy tedy nepochybně ovlivňují chování jednotlivých států a jejich význam by neměl být podceňován, neboť v dlouhodobém horizontu mají potenciál stát se pravidly. Role USA a dalších jaderných velmocí je zde klíčová, neboť tyto aktéři musí

normy působící proti proliferaci silně podporovat, pokud chtějí dosáhnout jejího zpomalení. (SAGAN, 1996, s. 73–82)

Tento model se v praxi ukazuje být jako nejproblematictější. Řada analýz využívajících tento model k vysvětlení proliferace se potýká s nedostatkem relevantních argumentů pro označení norem jako jeden z hlavních motivů. (FILIPEC a HANULIAK, 2014; JI, 2009) Získání prestižního postavení na domácí i mezinárodní úrovni a budování národní identity díky jaderným zbraním je konfrontováno s tvrdou kritikou ze strany mezinárodního společenství. Tento model tedy stojí v podstatě v opozici k normám zakotveným v NPT, pojednávajícím o zásadách jejich nepoužití a nezískání, kdy právě jejich dodržování má podpořit budování národní identity a růst statusu na mezinárodní úrovni. Vzhledem k této kolizi je tomuto modelu již *a priori* přiřazována slabá explanatorní hodnota. (JI, 2009, s. 9–11) V každém případě se jedná o další alternativní přístup k vysvětlení motivů proliferace.

Důraz na více-modelový koncept Scotta Sagana není kladen z důvodu jeho přesvědčení o negativních důsledcích jaderné proliferace, ale právě pro jeho tendenci k multikauzalitě. Tento způsob myšlení současně otevírá prostor pro další možná vysvětlení jednotlivých případů, kdy státy usilují o získání jaderné zbraně, ať už současných nebo těch, které se teprve objeví někdy v budoucnosti.

Proces jaderné proliferace je možné sledovat také v kontextu ostatních typů zbraní hromadného ničení. Snaha o získání chemických a biologických zbraní totiž může být založena na stejných motivech, jak uvádí Horowitz a Narang. V procesu usilování o některé zbraně tohoto charakteru bývají všechny typy vnímány jako komplementy, tedy jako v podstatě rovnocenné cíle, o jejichž dosažení je usilováno společně. Teprve v momentu získání jaderné zbraně se jednotlivé typy dostávají do roviny konkurenční, neboť vývoj chemických a biologických zbraní bývá zpravidla opuštěn, jelikož jejich význam se v kontextu vlastnictví zbraně jaderné ukazuje jako nerelevantní. Přestože jaderné zbraně nebyly od konce druhé světové války nikdy použity, zatímco chemické a biologické zbraně relativně mnohokrát, jejich prestiž či záruka odstrašení je nejvyšší. Chemické zbraně lze označit za nejpoužitelnější typ, na základě historických zkušeností, kdežto jaderné zbraně jako v podstatě nepoužitelné, neboť jsou obětovány řadou zejména morálních, ale i institucionálních překážek. Přesto jsou jaderné zbraně vnímány jako vrcholná kategorie, zejména z důvodu jejich destruktivního potenciálu, který je mnohonásobně vyšší v porovnání s ostatními typy ZHN. (HOROWITZ a NARANG, 2014, s. 512–514) Tento aspekt je v této práci rovněž sledován.

Jako další z nezanedbatelných faktorů ovlivňujících podobu jaderné proliferace je možné zmínit chování mezinárodních institucí, zejména pak IAEA jakožto nejdůležitějšího aktéra tohoto typu. Jak uvádí Brown a Kaplow, realizace projektů technické spolupráce IAEA (*IAEA Technical Cooperation*) skrývá potenciál pro zvyšování proliferačních snah. U průměrných států toto nebezpečí nehrozí, avšak u režimů se zvýšenou obavou o proliferační snahy byl tento vztah potvrzen výzkumem autorů. (BROWN a KAPLOW, 2014, s. 418) Tak jako je v případě bezpečnostního modelu motiv zachování existence a zvýšení národní bezpečnosti spojen s existencí vnější hrozby, nebo alespoň strachu z ní, tak i zvýšení dostupnosti potřebných technologií v souvislosti s některým adekvátním motivem se může promítnout do reálných kroků. Přestože doktrínu technologického determinismu je nutné brát jako již překonanou, při aplikaci této logiky by byl vliv této skutečnosti, tedy snížení nákladů či dostupnosti jaderných zbraní, pravděpodobný. Přístupy jednotlivých režimů k této problematice se však různí, a nelze tedy vyloučit, že některé principy této doktríny zůstaly na lokální či regionální úrovni platné. Pokud by byly závěry autorů platné, jednalo by se o další významnou část mixu faktorů jaderné proliferace. Gartzke a Kroenig však upozorňují, že někteří autoři dospěli i k opačným výsledkům, jako např. Bleek and Lorber. (GARTZKE a KROENIG, 2013, s. 2) Činnost mezinárodních organizací se významně promítá do skutečného stavu souvisejícího s jadernou proliferací. Tyto faktory však již nejsou přímo zahrnuty do analýzy, stejně tak jako řada dalších proměnných, která může mít potenciální vliv na formování jaderných ambicí. Zůstává tedy otázkou, jaký skutečný vliv mají opatření mezinárodních organizací, případně další faktory, na proces proliferace ve světě. Současně se v nich skrývá potenciál pro další výzkum v této oblasti.

Z posledních několika odstavců je patrné, že potenciálních proměnných ovlivňujících jadernou proliferaci je celé řada. Potvrzuje to také článek Marka S. Bella, který se snažil shrnout veškeré faktory, které byly zkoumány jako relevantní v posledních letech v rámci dostupné literatury, a posoudit jejich vypovídací hodnotu. I přes to, že u většiny z celkem 31 testovaných proměnných se nepotvrdil významnější vliv na proliferaci, výsledky výzkumu tohoto autora ukazují, že mezi nejirelevantnější determinanty patří právě některé výše zmiňované skutečnosti. Jedná se zejména o snahu o získání či vlastnictví jiného typu zbraně hromadného ničení, obdržení pomoci v jaderné oblasti nebo některá opatření související s okolím a z něj plynoucí hrozbou. (BELL, 2015, s. 7) Je možné si povšimnout, že tyto faktory se shodují s těmi, které byly zkoumány

v uvedených člancích, a nezůstanou tedy opomenuty v rámci analýzy exponovaných případů.

Přestože si tento text neklade za cíl vytvořit ucelený přehled teorií jaderné proliferace, tato kapitola nabídla řadu možných vysvětlení na základě dostupné literatury. Řada autorů vyvinula nemalé úsilí, aby představili alternativní přístupy k interpretaci motivů a někteří z nich významně přispěli k diskuzi o této problematice. Tři modely Scotta D. Sagana však zůstávají stále relevantní, což dokládá i frekvence odkazování na tohoto autora. Jedním z důvodů je pravděpodobně relativní jednoduchost a systematickosti tohoto konceptu. I z tohoto důvodu byl zvolen jako základ pro analýzu v tomto textu, s doplněním o některé další vybrané přístupy.

1.3 Institucionální zakotvení problematiky jaderných zbraní ve světě

V současnosti lze hovořit o osmi, respektive devíti státech disponujících jadernými zbraněmi, a to USA, Rusku, Velké Británii, Francii, Číně, Indii, Pákistánu a Severní Koreji. Devátým státem je Izrael, který je na základě názorů mnoha odborníků považován za aktéra disponujícího jadernými zbraněmi, i když jejich vlastnictví nebylo nikdy oficiálně přiznáno. (FILIPEC, 2013, s. 16) V minulosti patřilo do tzv. „jaderného klubu“ ještě několik dalších států, např. Ukrajina. Tyto státy se však z různých důvodů vlastnictví jaderných zbraní vzdaly, nejčastěji v souvislosti s podpisem NPT a obecným trendem jaderného odzbrojování, který byl nastolen po rozpadu bipolárního uspořádání světa. (ROJČÍK, 2006, s. 11–12)

Pro dokreslení situace je vhodné zmínit také v současnosti uplatňovaný princip tzv. *nuclear sharing*, neboli sdílení vojenských jaderných technologií v rámci NATO. Jedná se o princip, kdy státy podílející se na tomto projektu si *de facto* zapůjčí tyto zbraně. Jednotlivé hlavice a nosiče však nadále zůstávají ve vlastnictví původní země, tedy Spojených států. (KAMP a REMKES, 2011) Nejedná se tedy o proliferaci v čistém slova smyslu, nicméně dochází tak k přesunu jaderných zbraní na území dalších států.

Co se týče samotného mezinárodního režimu upravujícího přístup k jaderným zbraním, ten je definován poměrně rozsáhlým systémem smluv a dokumentů. Ty nejdůležitější jsou uvedeny v následující *tabulce č. 1*.

Tabulka č. 1: Smlouvy proti proliferaci jaderných zbraní

Název smlouvy česky/název v angličtině (rok vstupu v platnost)

Smlouva o Antarktidě/ <i>Antarctic Treaty</i> (1961)
Smlouva o částečném zákazu testování jaderných zbraní/ <i>Partial Test Ban Treaty</i> (1963)
Kosmická smlouva/ <i>Outer Space Treaty</i> (1967)
Smlouva o vytvoření bezjaderné zóny v Latinské Americe/ <i>Latin American Nuclear-Weapon-Free Zone</i> (1969)
Smlouva o nešíření jaderných zbraní/ <i>Nonproliferation Treaty</i> (1970)
Smlouva o mořském dně/ <i>Seabed Treaty</i> (1972)
Smlouva o vytvoření bezjaderné zóny v jižním Pacifiku/ <i>South Pacific Nuclear-Weapon-Free Zone</i> (1986)
Úmluva o včasném oznamování jaderné nehody/ <i>Convention on Early Notification of a Nuclear Accident</i> (1986)
Úmluva o fyzické ochraně jaderného materiálu/ <i>Convention on the Physical Protection of Nuclear Material</i> (1987)
Úmluva o pomoci v případě jaderné nebo radiační nehody/ <i>Convention on Assistance in the Case of a Nuclear Accident or Radiological Emergency</i> (1988)
Vídeňská úmluva o občanskoprávní odpovědnosti za jaderné škody/ <i>Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage</i> (1994)
Smlouva o vytvoření bezjaderné zóny v jihovýchodní Asii/ <i>Southeast Asia Nuclear-Weapon-Free Zone</i> (1997)
Smlouva o celkovém zákazu testování jaderných zbraní/ <i>Comprehensive Test Ban Treaty</i> (1996 - otevřena k podpisu)
Společná úmluva o bezpečnosti při nakládání s vyhořelým palivem a o bezpečnosti při nakládání s radioaktivními odpady/ <i>Joint Convention on the Safety of Spent Fuel Management and on the Safety of Radioactive Waste Management</i> (2001)
Úmluva o jaderné bezpečnosti/ <i>Convention on Nuclear Safety</i> (1996)
Smlouva o vytvoření bezjaderné zóny ve střední Asii/ <i>Central Asia Nuclear-Weapon-Free Zone</i> (2006)
Mezinárodní konvence pro potlačení činů jaderného terorismu/ <i>International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism</i> (2007)
Smlouva o vytvoření bezjaderné zóny v Africe/ <i>African Nuclear-Weapon-Free Zone</i> (2009)

Zdroj: Autor na základě (FILIPEC, 2013, s. 54; CÍRLIG, 2016, s. 6–8; Ministerstvo zahraničních věcí, 2016)

Jak je z tabulky patrné, smlouvy upravují řadu oblastí lidského působení ve vztahu k jaderným zbraním. Stanovují např. zásady pro využití vesmírného prostoru a Antarktidy či dna moří a oceánů, ošetřují postupy v případě jaderné nehody a zásady zacházení s jaderným palivem. Obsahem mnoha z nich je také vytvoření bezjaderných zón v různých částech světa. Asi nejdůležitější z nich, jak z pohledu počtu signatářů, tak z pohledu faktického dopadu na mezinárodní situaci, je však Smlouva o nešíření jaderných zbraní (*Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons*, 1968). Do světového povědomí vešla jako nejkomplexnější dokument pojednávající o této problematice, avšak také jako text kontroverzní, diskriminující nejaderné státy. (FILIPEC, 2013, s. 56) Smlouva totiž rozlišuje tzv. jaderné státy, ty které doposud zbraně tohoto typu vlastní, a státy nejaderné, oficiálně nedisponující jadernými zbraněmi. Důležitým momentem smlouvy je závazek, že jaderné státy nesmí jaderné zbraně poskytnout k dispozici nebo jakkoliv pomáhat ostatním subjektům k jejich získání. Ostatním státům pak zakazuje

vyvíjet snahy o jejich získání. (Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, 1968) V současnosti tento dokument podepsalo 191 zemí, které se musí podrobit pravidelným inspekcím Mezinárodní agentury pro atomovou energii (IAEA, *International Atomic Energy Agency*) a deklarovat všechna jaderná zařízení a jejich činnost v zemi, a samozřejmě dodržovat zásady neproliferace jaderných zbraní. Oficiálně uznaných jaderných států v rámci smlouvy je pět, Spojené státy, Ruská federace, Spojené království, Francie a Čína. Ostatní jaderné státy tedy Indie, Pákistán a Izrael, tuto smlouvu nepodepsaly. Severní Korea pak představuje jediný stát, který dokument nejprve podepsal, a poté od něj odstoupil. (CÍRLIG, 2016, stránky 4–6) Obdobně jako u jiných mezinárodních dokumentů je i v případě NPT vynucování závazků plynoucích z této dohody obtížné a lze tedy konstatovat, že její podpis a následné dodržování je založeno na dobrovolné bázi. Důkazem může být odstoupení Severní Koreje od této smlouvy, ze kterého pro tuto zemi nevyplývaly v podstatě žádné následky, pomineme-li morální aspekt a mínění mezinárodního prostředí. Odstoupení od smlouvy je legálně možné, a to ve výjimečných případech, kdy jsou ohroženy nejvyšší národní zájmy, avšak je nutné podat oznámení Radě bezpečnosti OSN s minimálně tříměsíčním předstihem, které by mělo obsahovat také vysvětlení. O tomto pojednává článek č. 10, který však opět nestanovuje žádné sankce. Odstoupení Severní Koreje od smlouvy v roce 2003 však proběhlo bez varování, přesto Rada bezpečnosti v podstatě ignorovala tuto informaci a nepodnikla žádné kroky. Tento akt se současně stal nebezpečným precedentem pro všechny státy, které by uvažovaly o odstoupení od smlouvy. Objevily se obavy, že by Írán mohl po vzoru Severní Koreje také vystoupit, neboť by mu pravděpodobně žádné významné sankce nehrozily. Tento stát byl totiž určitou dobu také obviňován z toho, že neplní mezinárodní závazky z důvodu svého programu na obohacování uranu. (BUNN a RHINELANDER, 2005, stránky 1–2) V každém případě mají oba zkoumané státy ke smlouvě NPT specifický, respektive problematický vztah.

Nejdůležitější mezinárodní organizací, která dohlíží na dodržování mezinárodních smluv, je Mezinárodní agentura pro atomovou energii IAEA. Jak na svých webových stránkách IAEA uvádí, jejím hlavním cílem je podporovat bezpečné využití jaderných technologií pro mírové účely. (IAEA, 2016a)

Další významnou institucí působící v této oblasti je Organizace Smlouvy pro všeobecný zákaz jaderných zkoušek, respektive v současnosti její přípravná komise (*PC CTBTO, Preparatory Commission for the Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty Organisation*). Tento projekt je spojen se Smlouvou pro všeobecný zákaz jaderných zkou-

šek (*CTBT, Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty*), která zakazuje provádění jakýchkoliv jaderných explozí nejen z důvodu ochrany živých organismů před uniklou radiací, ale zejména za účelem zastavení vývoje jaderných zbraní, který je bez testů prakticky nerealizovatelný. (PC-CTBTO, 2015)

Legální rámec, který byl v mezinárodním prostředí vytvořen za pomoci jednotlivých smluv a organizací, které mají dohlížet na jejich dodržování, se však musí potýkat s obdobnými problémy jako mezinárodní právo samotné, a to s problémem nevynutitelnosti. Body, ke kterým se jednotlivé státy zavázaly, jsou obtížně vynutitelné. Mezinárodní společenství samozřejmě může na daný stát v případě neplnění závazků uvalit sankce, avšak v konečném důsledku je přístup k mezinárodním smlouvám v rukou jednotlivých států. Jejich porušování, stejně tak jako odstoupení od nich, nelze nikdy absolutně vyloučit, což nakonec potvrzuje právě případ Severní Koreje.

Přes veškeré snahy o institucionalizaci problematiky jaderné proliferační a implementaci ochranných mechanismů a norem do mezinárodních smluv a dokumentů nejrůznější povahy, je obtížné tomuto jevu efektivně čelit. Jako další možnost se samozřejmě nabízí vojenské řešení operace, které však s sebou přináší velké množství komplikací, jak mimochodem ukázaly zkušenosti z historie. Každá vojenská operace by také podle mezinárodního práva měla být posvěcena mandátem Rady bezpečnosti OSN. (Charter of the United Nations, 1945) Ani tento přístup tedy nezaručuje požadovaný výsledek. Scott D. Sagan uvedl jako konkrétní příklad izraelské útoky na irácký jaderný reaktor Osirak v roce 1981, které sice mohly zpomalit vývoj jaderných zbraní v této zemi, avšak podobný přístup nemůže zamezit Iráku ve snahách o obohacování uranu, pokud jsou tato zařízení ukryta a roztroušena po území státu. (SAGAN, 2006, s. 1) Toto tvrzení pak lze hypoteticky aplikovat na nejen na případ Severní Koreje, ale na všechny státy představující potenciální hrozbu z pohledu jaderné proliferační.

Zmiňované události nasvědčují tomu, že nestandardní chování států ve vztahu k NPT a mezinárodním organizacím do velké míry souvisí s jadernou proliferační. Při zkoumání jednotlivých motivů se jeví jako vhodné sledování tohoto aspektu nevynechat.

1.4 Technický a technologický aspekt jaderné proliferační

Pro stručné uvedení do technické, respektive technologické stránky problematiky jaderných zbraní se nabízí tři základní momenty, a to získání dostatečného množství radioaktivního materiálu, sestavení spolehlivého a funkčního explozivního zařízení a

v neposlední řadě zprovoznění nosiče schopného doručit hlavici na požadovanou vzdálenost.

Dosažení operačního stavu a plné funkčnosti jaderného arzenálu je nezbytnou podmínkou pro následnou aplikaci konkrétní strategie, a to i kdyby byla připuštěna možnost automatického odstrašení, kdy samotné vlastnictví jaderných zbraní vytváří odstrašující účinek. V opačném případě nemohou tyto technologie působit jako účinný odstrašující prostředek. Někteří autoři věnující se této problematice upozorňují na fakt, že tomuto aspektu je věnováno příliš málo pozornosti. (LUDVÍK, 2011, s. 58) Z těchto důvodů tvoří tato kapitola nedílnou součást textu, na kterou navazuje i část analýzy dvou zkoumaných států.

První součástí nezbytnou k sestrojení jaderné zbraně je štěpný materiál, který je za potřebí k vyvolání jaderné řetězové reakce, a to v dostatečném množství a kvalitě. Jeho získání není jednoduché a vyžaduje pokročilé technologické postupy. V případě použití uranu je potřeba získat tzv. obohacený uran, tzn. víceštěpný izotop U235 oddělením od méněštěpného U238 rotací plynu v centrifuze, případně jinou technologií. Obohacování uranu „silnějším“ izotopem pro průmyslové použití, tedy zhruba o dvě až tři procenta, je z pohledu NPT legální. Pro vojenské účely se využívá vysoce obohacený uran přesahující hranici devadesáti procent. V každém případě je tento proces střednědobý až dlouhodobý, neboť doba potřebná pro získání množství nezbytného k výrobě jaderné zbraně je doba odhadována na dva až osm let. (AXWORTHY, 2009, s. 214) Vývoj a výroba jaderné zbraně tedy vyžaduje speciální přístroje. Jejich samotné vlastnictví však nemusí ještě znamenat, že stát se snaží o vývoj jaderné zbraně.⁷ Rozhodující pak bude vysledování konkrétního množství a kvality štěpného materiálu, pokud k jejich pozorování však bude mít mezinárodní prostředí přístup a pokud některá pracoviště nezůstanou utajena. Dále je vhodné zmínit, že uran však může být v praxi navíc nahrazen také jiným materiálem, např. plutoniem.

Sestrojení jaderné bomby je náročný proces a vyžaduje pokročilou technologii, kvalifikovaný lidský kapitál a samozřejmě dostatek finančních zdrojů. Počátky vzniku atomové bomby datované do období druhé světové války podrobně popisuje kniha *The Making of the Atomic Bomb*, jejímž autorem je Richard Rhodes. Mimo jiné odhaluje obtíže, se kterými se museli vědci v počátcích potýkat, jako např. náročný proces obohacování a separování uranu, budování komplikovaných zařízení nebo výrazné prodra-

⁷ Obohacování uranu do určité hodnoty je používáno rovněž v případě průmyslového využití.

žení celého projektu, který byl již od počátku finančně nákladný čítající stovky milionů dolarů v tehdejších cenách. (RHODES, 1988, s. 486–496) Přestože od sestrojení první jaderné bomby uplynulo více než sedm dekad a výrobní postupy, stejně tak jako jednotlivé typy zbraní, se částečně proměnily, stále se jedná o velice náročný proces z technologického i finančního hlediska.

Samotné vlastnictví funkčních jaderných hlavic ovšem nestačí pro úspěšnou implementaci jaderné strategie. Pomineme-li spíše teoretickou možnost použití jaderných zbraní na vlastním území, druhým nezbytným technickým prvkem je nosič, který je schopen dopravit hlavici na požadovanou vzdálenost. Zůstanou-li tedy ponechány stranou prostředky účinné na relativně malou vzdálenost, např. děla či kanóny uzpůsobené k vystřelení náboje s jadernou náloží, které byly v minulosti používány zejména při testovacích jaderných explozích, nosiče mohou nabývat několika podob. V souvislosti s jadernou strategií Spojených států a Sovětského svazu, která byla vyvinuta v průběhu studené války, jsou zmiňovány tři pilíře, tedy tři typy nosičů, tzv. jaderná triáda (*nuclear triad*), na nichž je vybudována. Jedná se o strategické bombardéry, interkontinentální balistické střely a ponorky nesoucí rakety s jadernou hlavici. Tato divergence měla zajistit přežití jaderného arzenálu v případě napadení a zajištění schopnosti následného odvetného útoku (*second-strike capability*) a zničení nepřítel. (RUSSETT a CHERNOFF, 1985, s. 13)

Dále je možné hovořit také o méně standardních metodách, jak doručit jadernou hlavici na požadované místo. Jako metodu lze označit ze vzduchu odpalované střely s plochou dráhou letu, případně balistické rakety vzduch-země. V tomto případě je však vypuštění zařízení závislé na letounu, který je doručením k cíli pověřen. Jednou z technologicky vyspělých metod jsou střely typu MIRV (*multiple independently-targeted reentry vehicles*) schopné pomocí jedné rakety doručit deset a více jaderných hlavic, které jsou následně naváděny na cíl. Vzhledem k tomu, že tento typ nosiče je schopen relativně jednoduše proniknout systémem protiraketové obrany, a tím pádem i potenciálně zničit veškerá pozemní jaderná zařízení, představuje prvek, který významně narušuje rovnováhu strategie odstrašení. Ani v tomto případě se nejedná o čistě samostatný typ, ale spíše technologii využitelnou u balistických střel či ponorek. (RUSSETT a CHERNOFF, 1985, s. 9–20) Pro vytvoření funkční jaderné strategie by měla země disponovat alespoň jedním ze zmiňovaných nosičů, případně adekvátním zařízením, které bude schopno dopravit jadernou hlavici na místo určení.

Z čeho lze usuzovat, že stát vyvíjí jaderné zbraně? Z technického hlediska je potřeba si všimnout několika rovin. Jedním ze základních předpokladů pro sestrojení explozivního zařízení tohoto typu je dostatek jaderného materiálu určité kvality pro jeho výrobu. Pro odhalení snah o proliferaci je tedy nutné vysledovat dopravu této komodity do země. V případě hrozby vlastní výroby se jeví jako nezbytná kontrola využívání nakládání s jaderným materiálem, ze kterého lze jaderné hlavice potenciálně vyrobit, např. použité palivo z jaderných elektráren. Stejně tak import a provozování centrifug a zařízení sloužících k obohacování jaderného materiálu může být jednou z indicií. Tyto stopy je však obtížné vysledovat, a to zejména tehdy, pokud je režim uzavřen a snaží se minimalizovat působení mezinárodních organizací na svém území. Sestrojení jaderné zbraně je technologicky náročné a vyžaduje adekvátní lidský kapitál.

Nezbytnou součástí vývoje, zejména v jeho pozdějších fázích, je samotné testování. V tento moment zůstává legální hledisko a existence řady dohod zakazujících testování opět stranou, neboť svět není od těchto aktů stále uchráněn. V každém případě se jedná o jeden z nejsilnějších důkazů o tom, že daný stát vyvíjí jadernou zbraň. V rámci Smlouvy o komplexním zákazu jaderných zkoušek (*The Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty*) funguje, v současnosti již z více než 85 %, celosvětová síť kontrolních stanic, Mezinárodní monitorovací systém (*IMS – International Monitoring System*), které zaznamenávají seizmickou aktivitu, zvýšené množství radionuklidů v atmosféře a ve vodě a infrazvukové vlny. Tento kontrolní mechanismus sleduje jevy provázející jaderné exploze. Systém dokáže na základě získaných dat a jejich vyhodnocení určit, odkud pochází zdroj jaderného znečištění. (PC-CTBTO, 2015)

V neposlední řadě je také nezbytné vlastnit funkční nosič, který bude schopen dopravit nálož na požadované místo. Většina států si nemůže dovolit vyvinout systém „triády“ jako např. USA nebo Rusko. Pro úspěšnou aplikaci jaderné strategie by měl stát získat alespoň jeden typ nosiče. Vývoj a testování nosičů jsou tedy rovněž důležitými indikátory, které mohou souviset s budováním vojenského jaderného programu. V současnosti se jedná zejména o balistické rakety, pokud možno s co nejdelším doletem. (BBC, 2016) Jejich testování zpravidla nebývá příliš utajováno. Naopak se může jednat o prostředek demonstrace síly a technologického pokroku. Využití těchto zařízení je pak oficiálně prezentováno jako technologie pro mírové účely, např. vynesení satelitů na oběžnou dráhu, jak tomu bylo např. v nedávném případě Severní Koreje ze začátku února roku 2016. (iDNES.cz, 2016)

1.5 Metodologie

Tato práce je zasazena do rámce proliferační teorie, která se snaží vysvětlit, proč dochází k novému vyzbrojování států jadernými zbraněmi a popisuje možné motivy pro jejich získání. Prvním z kroků je nahlédnutí do historie jednotlivých států. Důležité milníky v dějinách, nejen z pohledu vývoje jaderného programu, ale z politického a společenského hlediska obecně, představují kořeny současné situace. Analýza historických událostí tedy může odhalit informace důležité pro hledání současných motivů proliferace a tvoří významnou součást celkového rozboru případů. Základním teoretickým i metodologickým východiskem pro zkoumání jsou tři modely Scotta D. Sagana, bezpečnostní model, model domácí politiky a model normativní. Tento koncept bude postupně aplikován na zkoumané případy a posouzen, zdali jsou jeho jednotlivé části relevantní pro vysvětlení případů Íránu a Severní Koreje. Jednotlivé modely jsou popsány v teoretické části. Analýza je dále rozšířena o hledání dalších relevantních faktorů, které mohou hrát v případě jaderné proliferace u těchto dvou států významnou roli, kdy klasické modely jsou doplněny o další aspekty. Jedná se zejména o pohled na jaderné zbraně jako na nástroj sloužící k zachování režimu, který je do velké míry chápán jako součást modelu vnitřní politiky, typ režimu jako faktor proliferace nebo kontext jiných typů ZHN.

Pro účely výše zmíněného postupu jsou i adekvátně rozděleny následující dvě kapitoly textu, věnující se zkoumaným zemím. Na tyto dvě části pak navazuje kapitola obsahující komparaci, která se pokusí odhalit podobnosti, nebo naopak specifika zkoumaných případů. Hlavním výstupem by mělo být srovnání, jak se liší motivy proliferace těchto států.

Volba případů Íránu a Severní Koreje se může zdát na první pohled jako náhodná. Jedná se však o státy, o kterých se v souvislosti s jadernou proliferací hovoří v současnosti asi nejčastěji. Oba měly v minulosti problém s dodržováním principů NPT a oba byly zařazeny na seznam států tzv. *osy zla*. Vhodnost volby těchto států pro vzájemnou komparaci potvrzuje také Jaclyn McEachern, která se ve svém textu věnuje právě srovnání těchto dvou případů a naznačuje, že z metodologického hlediska je paralelní zkoumání Íránu a Severní Koreje vhodné, neboť se jedná o dva komplexní případy, které se v mnoha ohledech liší, ale také v mnoha ohledech podobají. Autorka současně dodává, že přidávání dalších případů může být kontraproduktivní v tom smyslu, že může přinést příliš abstraktní závěry, které nedokážou vysvětlit jednotlivé případy, ani přispět k formování politiky. (McEACHERN, 2011, s. 6–7) Cílem tedy není hledat relevantní nezávislé proměnné na základě empirické zkušenosti získané rozбором velkého

počtu případů a přetavit je v obecně platné závěry, ale analyzovat různé aspekty těchto dvou vybraných zemí, jejichž situace je specifická.

Získané poznatky jsou zaneseny do tabulek, které umožňují přehledné srovnání dvou zemí z různých aspektů. První z tabulek v rámci komparace, *tabulka č. 4*, představuje podobnosti a specifika v oblastech, které by na základě teorie měly mít souvislost s jadernou proliferací, nebo dokonce přímý vliv na tuto proměnnou. Jedná se o institucionální zakotvení problematiky podpisem smlouvy NPT a současný stav v zemi v souvislosti s jadernou proliferací, náboženství či ideologii, režim, situaci v regionu, situaci v mezinárodním prostředí či paralelní vývoj jiných typů zbraní hromadného ničení. V další *tabulce č. 5* je posouzen vysvětlující potenciál aplikovaných modelů u těchto případů a relevance dalších zkoumaných faktorů, tedy typu režimu a paralelního vývoje dalších typů zbraní hromadného ničení. Operacionalizace jednotlivých proměnných je relativně složitá, což potvrzují mnohé články věnující se této problematice, kde funguje více či méně intuitivně. Jadernou proliferací totiž nelze posuzovat jen pouze podle počtu jaderných hlavic, stejně tak jako jednotlivé motivy lze jen obtížně vyjádřit v číselných hodnotách. Důležitou roli zde hrají momenty, které limitují jednotlivé modely, tedy jejich platnost vyvrací. Na základě porovnání událostí podporující jejich platnost a vyvracejících jejich platnost lze jednotlivé modely seřadit podle explanatorní síly na ordinální stupnici vždy pro daný případ. Určení přesné vzdálenosti mezi dvěma modely, tedy přesného rozdílu v jejich síle nebo dokonce přiřazení konkrétních hodnot, by vyžadovalo propracovanou metodu, která by se nutně musela setkat s vysokou mírou kritiky. Dosažení těchto výsledků však ani není cílem této práce. Analýza a následná komparace umožňují odhalit rozdíly v motivech mezi jednotlivými zeměmi, třebaže může být seřazení motivů podle jejich vysvětlujícího potenciálu stejné.

2. ÍRÁN

2.1 Historie jaderných snah

Írán nedominoval ve výčtu standardně uváděných jaderných států, přesto se o vývoji jeho jaderného programu neustále hovoří. Není tedy možné potvrdit, že tento stát jadernou zbraň vlastní, nicméně všechny indicie naznačují, že jejich vývoj probíhal relativně aktivně a že potenciál dosažení finální fáze je velký, a to již v krátkodobém či střednědobém horizontu. Oficiálně buduje Írán pokročilý jaderný program výhradně pro civilní účely. Experti se shodují, že tento stát disponuje kapacitami potřebnými k získání jaderné zbraně, a navíc není závislý na zahraniční pomoci, neboť dokáže samostatně získat palivo pro svá jaderná zařízení, včetně možnosti obohacování uranu. Chování tohoto režimu v průběhu historie také naznačuje, že záměr sestrojít jadernou zbraň pravděpodobně existuje, nebo alespoň v některých obdobích existoval. Důkazem může být např. obdržení informací o jaderné zbraně na černém trhu nebo zatajování některých částí jaderného programu mezinárodním inspektorům. Írán je signatářem smlouvy NPT, a je tedy formálně vázán závazky z ní vyplývající. V historii však dlouhodobě docházelo k porušování jejích zásad a íránský režim byl opakovaně obviňován z neplnění mezinárodních závazků, včetně projednávání této problematiky na půdě Rady bezpečnosti OSN. (JONES, ALLEN, TOWNSEND, BOLTON a TAYLOR, 2009, s. 108)

Tradice budování íránského jaderného programu sahá několik desetiletí do minulosti. Megalomanský projekt Šáha Rezá Pahláviho na vybudování dvaceti jaderných elektráren se však již z počátku potýkal s nedostatkem důvěryhodnosti, kdy v roce 1979 vláda náhle ukončila práce na dvou rozestavěných blocích (Bušér a Darkhuin). Později, po ustavení komise vedené Rezou Amrollahim, však bylo rozhodnuto o jejich dokončení s ohledem na přehodnocení předchozího rozhodnutí, přestože bylo téměř dokončené zařízení v Bušéru poškozeno při válečných náletech. Nedávnou historii je z pohledu zahraničně-bezpečnostní politiky možné zjednodušeně periodizovat na tři období, a to osmdesátá léta do roku 1988, devadesátá léta a období po 11. září 2001. (FILIPEC a HANULIAK, 2014, s. 7–10)

Konec sedmdesátých let je v této zemi neodmyslitelně spojen s jednou z nejdůležitějších událostí moderního Íránu. Jedná se o revoluci, která měla za výsledek odstoupení Šáha a nástup nové osobnosti Ájatolláha Rúholláha Chomejního. Její počátky lze spatřovat již v roce 1978, avšak vyvrcholení nastalo o rok později po příjezdu Chomejního, vůdčí osobnosti protirežimní opozice, do země a nastolení cesty

k vytvoření islámské vlády a republiky. Revoluce měla tedy výrazné náboženské pozadí, současně však reflektovala nespokojenost s režimem, se špatným ekonomickým vývojem a s postavením země v mezinárodním prostředí. Ve srovnání s podobnými revolucemi v tomto období se jednalo o sílu tvořenou v první řadě lidem, která položila základ pro vývoj této země v následujících desetiletích. (AXWORTHY, 2009, s. 188–193)

Duchovní vůdce Chomejní měl k myšlence jaderných zbraní nejprve námitky, avšak po útocích chemickými zbraněmi na iránské jednotky v průběhu iránsko-irácké války svůj postoj přehodnotil. S projevem bývalého prezidenta Rafsandžáního, který byl přednesen v roce 1988, se začalo hovořit o nutnosti vyzbrojit se všemi typy zbraní hromadného ničení pro obranné i útočné účely. (SAGAN, 2006, s. 7) V souvislosti s tím vyvstává otázka vlivu vývoje jiných typů zbraní hromadného ničení současně s jadernými zbraněmi.

Druhé období, tedy osmdesátá léta do roku 1988 jsou poznamenána rozsáhlým ozbrojeným konfliktem v regionu. Rok a půl po změně režimu v Iránu zaútočila vojska Saddáma Husajna, čímž byla započata irácko-iránská válka. Důvody vzniku tohoto konfliktu zůstávají dodnes sporné, neboť revoluce měla údajně směřovat dále do Iráku a svrhnout Saddámův režim, avšak za agresora bývá označován právě Irák. Důsledky byly pro obě strany ničující, zejména pro Írán, který trpěl nedostatkem moderních zbraní a techniky. Jednotlivé fáze konfliktu byly poznamenány útoky na ropné tankery, vzájemným bombardováním hlavních měst i vměšováním se Spojených států. (AXWORTHY, 2009, s. 198–199) Válka tedy měla mnoho dimenzí, včetně strachu z jaderných zbraní, neboť Irák již budoval svůj jaderný program řadu let. (FILIPEC a HANULIAK, 2014, s. 8) V každém případě tato etapa dějin výrazně poznamenala vztahy těchto dvou sousedních států, a to negativním způsobem.

V souvislosti s válkou v Perském zálivu Sagan uvádí, že inspektoři OSN zjistili, že v tomto období byl Írán vzdálen pouhé jeden až dva roky od vyvinutí vlastní jaderné zbraně. (SAGAN, 2006, s. 7) Existence programu na obohacování uranu byla potvrzena v roce 2003, kdy bylo na území Íránu nalezeno zařízení určené k tomuto účelu. Přestože mezinárodní prostředí tlačilo na Írán, aby ukončilo aktivity v této oblasti, zpětně se ukázalo, že země ve vývoji zbraní hromadného ničení nadále pokračovala. (FILIPEC a HANULIAK, 2014, s. 8–9) V srpnu roku 2005 nastoupil do úřadu prezident Mahmúd Ahmádí Nežád, který proslul zejména výroky o zničení Izraele, negativním postojem k západním demokraciím a popíráním holocaustu. Zanedlouho po svém nástupu,

v lednu následujícího roku, veřejně deklaroval, že Írán bude brzy vlastnit jadernou energii pro mírové využití. Přestože vyloučil možnost, že by tyto snahy vedly k sestrojení jaderné zbraně, a přizval ostatní země ke spolupráci, současně odmítl mezinárodní dohled. Íránský jaderný program, tvořící významný prvek politické agendy tohoto prezidenta, se stal kontroverzním tématem vzbuzující obavy u Spojených států a Evropské unie, které byly diskutovány i na půdě OSN. (CVRKAL, 2007, s. 107) V roce 2006 americké zpravodajské služby vyhodnotily situaci tak, že Írán při zachování tempa vývoje bude schopen vyrobit vlastní jadernou zbraň v následující dekádě. Současně se tento stát stále nacházel v hledáčku USA jako jeden z potenciálních cílů v kontextu procesu přestavby nedemokratických režimů a předcházení proliferační zbraní hromadného ničení. (SAGAN, 2006, s. 7)

Aktuálně se situace vyvíjí pro mezinárodní prostředí poměrně pozitivně. Po nástupu prezidenta Ruháního, který vystřídal svého ostře vystupujícího předchůdce, světové velmoci začaly doufat v nové období charakteristické snazším hledáním kompromisů. (iDNES, 2013) Novou éru v jaderné energetice potvrzují zejména události z 14. července 2015, kdy ve Vídni prezident IAEA Yukiya Amano a vice-prezident Íránu Ali Akbar Salehi podepsali společné prohlášení přispívající k vyjasnění důležitých témat z minulosti a plánů týkajících se současnosti a budoucnosti Íránského jaderného programu. (IAEA, 2015b) Írán se rovněž následně zavázal k používání jaderné energie pouze pro mírové účely, kdy nedodržení toho tvrzení by měly odhalit pravidelné kontroly. (IAEA, 2016b)

Tabulka č. 2: Írán – Významné momenty jaderné proliferační

Rok	Typ události	Poznámka
80. léta	Válka s Irákem, hovoří se o nutnosti vyzbrojení ZHN	Následuje stavba jaderných zařízení
2003	Objeveno zařízení na obohacování uranu	
2005	Írán ohlašuje pokračování v programu obohacování uranu	
2006	Spuštění uzavřeného výzkumného jaderného zařízení Natanz	
2006	IAEA podává hlášení Radě bezpečnosti OSN v souvislosti s jadernými aktivitami Íránu	
2006	Írán ohlašuje úspěšné obohacení uranu na 3,5 %	
2007	Írán deklaruje schopnost získat jadernou zbraň do tří až osmi let, pokud by se tak rozhodl	Zanedlouho aplikovány sankce na Írán ze strany Spojených států

2008	Test nové verze rakety dlouhého doletu Shahab-3	Raketa s dlouhým doletem schopna zasáhnout Izrael
2009	Objeveno tajné jaderné zařízení k obohacování u města Qom	
2009	Členové Rady bezpečnosti OSN a Německo nabízí Íránu obohacování uranu v zahraničí	
2009	Írán hovoří o stavbě dalších deseti zařízení k obohacování	
2010	Írán oznamuje obohacování uranu až na 20 %, IAEA v reportu vyjadřuje obavy z účelu iránských jaderných aktivit	
2010	Oznámení navýšení obohacování a stavby nových jaderných výzkumných zařízení, nové sankce USA	
2010	Spuštění reaktoru v Bušéru po dodání paliva z Ruska, Oznámení stavby nových zařízení sloužících k obohacování	
2011	IAEA potvrzuje obohacení uranu na 20 %, diskuze na mezinárodní úrovni o budoucím vývoji jaderného programu v Íránu v souvislosti s neplněním závazků, Írán odmítá zastavení obohacování uranu stejně jako další diskuze	
2013	Dohoda Íránu s Čínou, Francií, Německem, Ruskem a Spojenými státy, zastavení obohacování na 20 %.	Po nástupu prezidenta Ruháního
2014	Írán splňuje dohodnuté podmínky ohledně obohacování, jednání jsou prodloužena do roku 2015	Debata o navýšení/snížení kapacit pro průmyslové obohacování uranu
2015	Dohoda s IAEA o spolupráci v jaderné oblasti	

Zdroj: autor, na základě použité literatury (FILIPEC a HANULIAK, 2014; SMITH, 2011; SMITH 2014)

Z tabulky č. 2 je patrná kontinuální přítomnost obav o obohacování uranu pro vojenské účely, které byly podpořeny častými znepokojujícími odhaleními týkajícími se zejména obohacování uranu na procento vyšší, než je standardně využíváno pro průmyslovou výrobu elektřiny, různých prohlášení o plánech na stavbu dalších zařízení na obohacování jaderného materiálu, odhalení tajných zařízení nebo v neposlední řadě testování raket dlouhého doletu. V této souvislosti je do nové dohody vkládána velká naděje, po tomto dlouhém období nedůvěry.

2.2 Motivy - modely Scotta D. Sagana

2.2.1 Suverenita a národní bezpečnost

Exteritoriální hrozba, která tvoří jádro bezpečnostního modelu, je v případě Íránu dlouhodobě přítomna. Mnohaletým rivalem Íránu byl sousední Irák. Vzájemná válka v průběhu osmdesátých let nepochybně výrazně ovlivňovala rozhodování těchto dvou států v oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky, včetně vývoje jaderných zbraní. Primárně bylo potřeba hledat adekvátní nástroj k zajištění bezpečnosti proti raketovým a vzdušným útokům Iráku. Situaci, která ukrývala podněty pro podporu rozvoje jaderných

technologií, je možné označit jako nedosažení stanovených cílů konvenčními prostředky. Vzhledem k tomu, že Irák budoval svůj jaderný program již od šedesátých let, jeví se rozhodnutí o obnovení prací na jaderných zařízeních jako logicky zapadající do bezpečnostního modelu. (FILIPEC a HANULIAK, 2014, s. 8) Nebyl to však pouze Irák samotný, který ohrožoval bezpečnost Íránu, neboť Jordánsko, Saudská Arábie a Kuvajt podporovali protistranu po finanční i vojenské stránce. (DILLER, 1990, s. 157) Po skončení války v roce 1988 přichází období devadesátých let, které je pro Írán charakteristické absencí významnější přímé exteritoriální hrozby, neboť Irák byl konfliktem vyčerpán. Saddám Husajn musel následně řešit konflikt v Perském zálivu a ani dalšímu rozvoji zbraní hromadného ničení nevěnoval v tomto období zvláštní pozornost. Hrozba napadení ze strany Iráku tedy výrazně klesla, nicméně konflikt nezvratně ovlivnil způsob myšlení vládnoucí vrstvy ve vztahu k jaderné energii, jejíž potenciál pro vojenské využití začal hrát významnou roli. (FILIPEC a HANULIAK, 2014, s. 8–9) Jedním z cílů Íránu v devadesátých letech, kromě obnovy ekonomiky poznamenané válečným konfliktem, bylo obnovení oslabené armády. Jako zdroje pro investice měly sloužit zejména zisky z vývozu ropy, avšak špatná ekonomická situace si vyžádala zahraniční finanční a materiální pomoc. Přes některé projevy spolupráce však Írán jasně deklaroval protiamerické a protiruské směřování své politiky. (DILLER, 1990, s. 156) V souvislosti s tímto obdobím se o vývoji jaderných zbraní v Íránu explicitně nepíše, avšak vzhledem k tomu, že se jedná o relativně účinný prostředek k zajištění národní bezpečnosti, nelze vyloučit, že se o tomto postupu uvažovalo, zejména po předchozích zkušenostech s válečnými konflikty. Pozdější odhalení jaderných zařízení naopak potvrzuje, že strategická rozhodnutí týkající se jaderných zbraní musela být učiněna již dříve.

Po 11. září 2001 se však bezpečnostní situace pro Írán zásadně proměňuje. Společně s dalšími státy, Severní Koreou a Irákem, je také Írán zařazen do skupiny států tzv. *osy zla*. Invaze do Afghánistánu a následně do Iráku ukázala, že politické projevy politiků západních zemí, zejména USA, jsou rovněž doprovázeny odhodláním zakročit proti terorismu a šíření zbraní hromadného ničení v podstatě kdekoliv na světě, a to i bez mandátu Rady bezpečnosti OSN, jak tomu bylo v případě Iráku. V Íránu bylo navíc v roce 2003 objeveno zmiňované zařízení určené k obohacování uranu, které byl Írán nucen nakonec zastavit, avšak neukončil všechny aktivity v této oblasti. (FILIPEC a HANULIAK, 2014, s. 9) S koncem režimu Saddáma Husajna výrazně kleslo nebezpečí napadení tímto sousedním státem, avšak současně bylo vystřídáno bezpečnostní hroz-

bou pramenící z přítomnosti amerických jednotek v regionu. Po zařazení Íránu mezi státy tzv. *osy zla* se dokonce začalo hovořit o preemptivním útoku na Teherán, který měl být další v pořadí v sérii změny režimů, aby bylo zabráněno jaderné proliferaci. V roce 2002 do médií také unikla informace, že Írán představuje z pohledu Spojených států jeden z potenciálních cílů a v roce 2006 prezident Bush potvrdil, že preventivní útok na Íránská jaderná zařízení je jednou ze zvažovaných možností. (SAGAN, 2006, s. 7) Zaneprázdněnost amerických vojáků v Iráku a Afghánistánu však současně snižovala pravděpodobnost komplexní invaze a operace s omezeným rozsahem by mohla podle expertů destabilizovat region. (FILIPEC a HANULIAK, 2014, s. 9)

Nejen Irák, ale také o něco vzdálenější Izrael, hraje v rámci íránské zahraniční politiky v regionu významnou roli. Podobně jako v předchozím případě se jedná spíše o rivalský charakter vztahů mezi těmito státy. Stále častější označování Izraele jako jaderného státu začalo být obecně považováno za uznávaný fakt, jenž představuje pro řadu států v regionu významnou bezpečnostní hrozbu. Tempo vývoje jaderného programu Íránu v nedávné minulosti ukázalo, že tento stát je schopen vyrobit funkční jadernou zbraň do několika let. V souvislosti s výroky některých vrcholných představitelů Íránu na adresu Izraele o touze po vymazání tohoto státu z mapy se jedná o silný podnět k polemizování, zdali vzájemné potyčky nemohou v budoucnu eskalovat, a to až na úroveň jaderné války. (DALLAS, BELL, STEWART, CARUSO, a BURKLE, 2013, s. 2) Skupina autorů C. E. Dallas, W. C. Bell, D. J. Stewart, A. Caruso a F. M. Burkle vypracovala na toto téma studii, která pojednává o následcích potenciální jaderné války mezi Izraelem a Íránem. Práce nastiňuje několik potenciálních scénářů útoků jadernou zbraní na velká města v Íránu a v Izraeli. Modelové výpočty ukazují tlakové vlny, radioaktivní spad a počty obětí a zraněných v případě použití explozivních zařízení určité síly, která by mohly mít tyto státy pravděpodobně k dispozici. Poznatky z tohoto textu by měly posloužit jako podklady k případnému poskytování zdravotní pomoci, jejíž potřeba by byla v těchto případech masivní. (DALLAS, BELL, STEWART, CARUSO, a BURKLE, 2013) Pro tuto práci jsou jejich závěry, které jsou současně velice zajímavé, relevantní z toho důvodu, že potvrzují zájem autorů o tuto problematiku v praxi, a tedy poukazují na nezanedbatelný potenciál vzniku konfliktu tohoto typu mezi těmito státy.

S ohledem na vývoj počtu nasazených vojáků, který se kontinuálně snižuje, ve zmiňovaných operacích vyvstává otázka, kterou si kladou autoři zaměřující se na tuto tematiku, zdali zde nevzniká prostor pro další akci obdobného charakteru v Íránu

s cílem eliminace jaderného programu, případně současně se snahou o svržení režimu. Nedávný vývoj na poli Mezinárodní Agentury pro Atomovou energii naznačuje, že Írán vyvíjí snahu o nastolení cesty k obnovení důvěry v národní jaderný program. (IAEA, 2016b) V případě, že by se prokázalo, že tyto kroky jsou podnikány z důvodu strachu z invaze USA, např. v souvislosti se stažením vojsk z Iráku a snižování stavu nasazených jednotek v Afghánistánu, spíše nežli bezpečnostní model motivů by bylo možné situaci vysvětlit pomocí konceptu zastrašení, jakožto opačný efekt v případě existence exteritoriální hrozby, případně jiným modelem fungujícím na podobném principu.

Z pohledu režimu došlo také k nezanedbatelným změnám. Prezident Mahmúd Ahmadí Nežád byl v druhé polovině roku 2013 nahrazen Hasanem Rúháním, jedním z největších kritiků předchozího prezidenta a bývalý vyjednávač za Írán v oblasti jaderných programů, od kterého si západ od počátku sliboval zlepšení vzájemných vztahů, zejména v souvislosti s íránským jaderným programem. (iDNES, 2013)

V souvislosti s nedávnými dohodami, které by měli zaručit pravidelné kontroly jaderných zařízení v Íránu mezinárodními pozorovateli, se napětí částečně zmírnilo. Bezpečnostní hrozby vnějšího charakteru, tedy potenciální motivy proliferace, které lze pozorovat v rámci bezpečnostního modelu, však zůstávají stále aktuální. Změna situace může nastat velice rychle, jak lze vyvozovat z historických zkušeností, a události se mohou začít opět vyvíjet směrem k proliferaci. Otázkou také zůstává, jestli budou mezinárodní pozorovatelé schopni sledovat všechna jaderná zařízení a jestli nebudou některá provozována v utajení.

2.2.2 Vnitřní politika

Íránský politický model je založen na šiitské představě ideální vlády, kdy duchovenstvo je v pozici nejvyšší autority a ostatní složky státní moci mu jsou podřízeny. Islámská republika se řídí zásadami Koránu a víra v jediného Boha, včetně jeho monopolu na vydávání zákonů, je dokonce zakotvena v ústavě. Duchovenstvo tedy disponuje v zásadě neomezenou mocí, kdy parlamentní volby mají na změnu směřování politiky takřka zanedbatelný vliv. V čele stojí nejvyšší duchovní vůdce jakožto nezpochybnitelná autorita v zemi, představující špičku exekutivní moci, výrazně ovlivňující taktéž moc legislativní i soudní. Z dlouhé řady jeho pravomocí je vhodné v tomto kontextu zmínit např. vrchní velení ozbrojených sil, vyhlášení války, míru a mobilizace nebo jmenování či odvolání náčelníka generálního štábu, velitele Revolučních gard a dalších vysokých představitelů ozbrojených sil. Významnou postavou politického systému je samozřejmě

prezident, jakožto hlava exekutivy spravující záležitosti spadající mimo pravomoci duchovního vůdce, který jmenuje Radu ministrů, tedy vládní orgán. Legislativním orgánem je parlament, který je nazývaný Islámské poradní shromáždění. (KRAUS, 2014, s. 65–70) Jeho činnost je však omezena dalšími orgány, zejména Radou dohlížitelů, kteří reprezentují zájmy kléru. (JONES, ALLEN, TOWNSEND, BOLTON a TAYLOR, 2009, s. 17–19)

Politický systém Íránu je tvořen složitým systémem mocenských vlivů. Problémem je, že vedle formálních institucí fungují také neformální mocenská centra a mechanismy, které se neřídí ústavou a jejichž reálná moc je často velmi významná. (KRAUS, 2014, s. 69) Tento atribut samozřejmě snižuje možnost orientace v systému a chápání skutečných vnitřně-politických vazeb pro vnější pozorovatele. Většina autorů se na této skutečnosti shoduje a popisuje systém jako organizovaný chaos, v rámci kterého soupeří o moc mnoho mocenských center. (FILIPEC a HANULIAK, 2014, s. 14) Skutečná pozice jednotlivých aktérů v rámci systému se tak může výrazně lišit od toho, jak je načrtnuta v ústavě. Jedním příkladem za všechny je post prezidenta, který by měl formálně představovat druhou nejvyšší autoritu hned po vůdci, avšak jeho pozice je snížena celou řadou neformálních vlivů, včetně korupce a dalších nepolitických vazeb. (KRAUS, 2014, s. 72)

V rámci modelu vnitřní politiky se hovoří o politických stranách, jejichž postoje ovlivňují přístup státu k jaderným zbraním, třebaže v Íránu je jejich vliv velice omezený. Na íránské politické scéně lze rozlišit dvě hlavní frakce, a to konzervativce a reformisty tvořené různými politickými stranami. Pohled na problematiku jaderných zbraní v rámci frakcí není jednotný z důvodu jejich heterogenního složení. Je možné se setkat s odpůrci zbraní hromadného ničení, kteří je kritizují pro jejich negativní roli, kterou sehrály ve válce s Irákem, a považují je za příčinu neurovnaných vztahů s Evropskou unií a za důvod ke kritice mezinárodním společenstvím. Zastánci naopak argumentují zlepšením diplomatické pozice státu a růstem mezinárodně-politického statusu. Obecně lze však říci, že v řadách konzervativců je více zastánců než u reformistů, kteří jaderný program spíše kritizují, neboť ten dělá z Íránu nedůvěryhodného partnera a nepokládají tuto cestu za vhodný prostředek k dosažení stability a míru. Reformisté, kteří získali ve volbách v roce 2012 pouze 25, 9 % hlasů oproti konzervativcům s 63, 8 % hlasů, však představují relativně slabý proud. Vzhledem k postavení konzervativní frakce, která se rovněž těší podpoře nejvyššího vůdce, hraje pozice strany nezanedbatelnou, i když

omezenou, roli. Politická prohlášení jednotlivých osobností si však mnohdy protiřečí, což vytváří celkově nejasný postoj. (FILIPEC a HANULIAK, 2014, s. 12–15)

Podobně jako v dalších oblastech státní moci, nejvyšší vůdce představuje i ve spojitosti s jadernými zbraněmi nejvyšší autoritu. Přestože prosazuje právo Íránu na civilní využití jaderné energie, jeho postoj ke zbraním hromadného ničení je spíše negativní. Jejich podpora by mohla jeho pozici narušit, neboť by byla v rozporu s předchozími prohlášeními, stejně tak jako se zásadami Islámu. Nejvyšší vůdce je však obklopen řadou politických či duchovních elit, jejichž pohled na jaderné zbraně se různí. Zastánci vojenského využití jádra se objevují zejména v kruzích armádních elit, jako např. Rahim Safávi nebo bývalý ministr obrany Šamchání. Jaderné zbraně totiž představují pro armádní složky funkční nástroj pro zajištění národní bezpečnosti. Jaderný program byl navíc fakticky svěřen do rukou Revolučních gard, přestože státní Organizace pro atomovou energii poskytuje oficiální záštitu a legální ukotvení. (FILIPEC a HANULIAK, 2014, s. 16–18) Zvláštní úlohu plní Nejvyšší národní bezpečnostní rada, která má za úkol zajištění národního zájmu a zachování islámských hodnot v zemi, ale také koordinaci zahraniční a bezpečnostní politiky s nejvyšším vůdcem. (JONES, ALLEN, TOWNSEND, BOLTON a TAYLOR, 2009, s. 17) Tento orgán tedy sleduje v zásadě stejný cíl jako armádní složky. Podobně jako armáda jsou v Íránu do jaderného programu zainteresováni také vědci, jimž účast na jaderném programu otevírá cestu k vlivným pozicím. Mezi odpůrce lze naopak zařadit bývalého prezidenta Rafsandžáního, který od doby svého projevu po Irácko-iránské válce svůj postoj zásadně přehodnotil, nebo také prezidenta Ruháního, který podobně jako nejvyšší vůdce zastává myšlenku práva na jaderný program pro mírové účely, avšak oproti svému předchůdci Ahmádi Nežádovi představuje pragmatického a umírněného politika. (FILIPEC a HANULIAK, 2014, s. 16–18)

Jak bylo prezentováno v rámci teorie, z pohledu vnitřních faktorů lze vnímat jaderné zbraně také jako prostředek k udržení vládnoucích vrstev u moci. Írán byl v minulosti poznamenán událostmi, které oslabily, alespoň dočasně, pozici mocenských skupin v čele s vrcholnými představiteli duchovenstva. Jednou z nejkritičtějších situací pro režim bylo období po válce s Irákem, kdy zemi postihla ekonomická krize, projevu- jící se vysokou mírou inflace a nezaměstnanosti, doprovázená etnickými a politickými protesty, rebeliemi a násilím. Snaha o nápravu stavu ekonomiky pomocí půjček ze zahraničí však byla také odsouzena, tentokrát tvrdými zastánci režimu, kteří kritizovali ztrátu nezávislosti Islámské republiky a rozklad Islámských hodnot. (DILLER, 1990, s.

156) Jaderné zbraně, respektive jejich podpora, tedy mohly hrát určitou roli jako prostředek k posílení pozice vládnoucích elit. Právě v období po válce s Irákem, kdy se vytratila bezprostřední exteritoriální hrozba, se začíná v Íránu hovořit o nutnosti vyzbrojení zbraněmi hromadného ničení.

2.2.3 Normativní pohled

Jaderné zbraně v historii některým zemím, třeba např. Francii, pomohly s budováním národní identity. Zároveň se jedná o symbol prestiže a technologické vyspělosti, tedy pomyslný přesun ze skupiny „rozvojových zemí“ do skupiny moderních států, a současně cestu k získání pozice velmoci. Tato myšlenka je zastávána některými vrcholnými představiteli, v čele s bývalým prezidentem Ahmádí Nežádem, kdy jaderné zbraně měly sloužit k posílení velmocenského postavení Íránu. Ve srovnání s Izraelem, Indií či Pákistánem vyvstává otázka, proč by Írán nemohl či neměl jaderné zbraně vlastnit. Rovněž lze o jaderných zbraních hovořit také jako o zdroji občanské hrdosti. V průzkumu veřejného mínění v roce 2008 vyjádřilo 90 % obyvatel silnou podporu kompletnímu jadernému cyklu a 98 % označilo jaderný program za právo národa. V současnosti je však podporován spíše umírněný proud zdůrazňující právo na vlastní jaderný program pro mírové účely. Dalším významným faktorem je náboženství, které hraje v případě Íránu významnou roli. Jaderné zbraně jsou z pohledu Islámu považovány za nepřijatelné. Stejným směrem, tedy proti-proliferačně, působí i mezinárodní normy, tedy odsouzení mezinárodním společenstvím, jehož reálným projevem může být např. zařazení Íránu mezi státy tzv. *osy zla*. (FILIPEC a HANULIAK, 2014, s. 18–22)

2.3 Další faktory

Íránský režim lze označit za specifickou kombinaci teokratické a demokratické vlády, který je legálně založen na principech šíitské tradice islámského náboženství. Jak bylo naznačeno, autoritou na prvním místě je nejvyšší vůdce, který je volen radou náboženských expertů a disponuje rozsáhlými pravomocemi. Druhým v pořadí je prezident, který v rámci exekutivy rozhoduje o řadě důležitých záležitostí, např. nominuje členy Rady ministrů, kteří představují další významný orgán. Do exekutivy výrazně zasahuje také zmiňovaná Nejvyšší národní bezpečnostní rada. Legislativní těleso představuje parlament, který je však omezován dalšími kontrolními orgány, jejichž představitelé jsou z řad kléru. Jurisdikci představuje systém soudnictví, který je rovněž ovlivněn islámskou tradicí zakotvenou v ústavě. (JONES, ALLEN, TOWNSEND, BOLTON a

TAYLOR, 2009, s. 15–19) Jak již bylo zmiňováno, systém je poznamenán velkým množstvím neformálních vazeb, což analýzu výrazně komplikuje. Jeho povaha je velmi specifická, avšak ani dle teorie by tento typ režimu neměl výrazněji směřovat k jaderné proliferaci. Samotnou podstatu režimu tedy nelze označit za původ jaderných ambicí.

Chemické a biologické zbraně v případě Íránu jistě nepředstavují zanedbatelný element. Rafsandžání ve svém projevu v roce 1988 pronesl, že tyto typy zbraní se ukázaly být účinné během války s Irákem a z toho důvodu je nezbytné se jimi vyzbrojit, neboť rovina morální je neúčinná, pokud válka vstoupí do vážné fáze, kdy svět přestává zastávat své vlastní hodnoty. (SOKOLSKI, 1994) V minulosti byly chemické zbraně na tomto území použity a bývá jim dokonce připisována zásluha na mírových jednáních, neboť jejich použití lze interpretovat jako faktor, který přivedl vrchní představitele k mírovým jednáním. (FILIPEC a HANULIAK, 2014, s. 20–21) Co se týče biologických zbraní, Írán byl v minulosti obviňován, že disponuje tajným programem na vývoj těchto prostředků, přestože v minulosti ratifikoval Úmluvu o biologických a toxických zbraních (The Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on Their Destruction). V současnosti jsou důkazy o jejich vlastnictví Íránem méně průkazné, avšak mnohdy se hovoří o zařízeních s dvojitým užitím, která jsou schopna produkovat jak průmyslové výrobky, tak v případě potřeby i biologické zbraně. (NTI, 2016)

2.4 Zhodnocení modelů a potenciál

Zůstanou-li ponechány stranou argumenty těch, kteří tvrdí, že v dlouhodobém horizontu je získání jaderné zbraně státem odhodlaným k dosažení tohoto cíle nevyhnutelné, a také těch, kteří odhadují, že strategie odstrašení bude v případě těchto malých států fungovat podobně jako za studené války, je možné se podívat podrobněji na případ Íránu. Postoj k vývoji íránského jaderného programu by měl být jiný, ani odevzdaný, ani lehkovážný. V první řadě by Írán neměl být srovnáván se Sovětským svazem a Čínou druhé poloviny dvacátého století. Jako vhodné případy se pro srovnání jeví menší státy s jadernými ambicemi. Co se týče motivů pro získání jaderné zbraně, vnější hrozba pramenící z vývoje situace v regionu je nepřehlédnutelnou proměnnou. V případě Íránu se nejedná pouze o státy v regionu, ale také o přítomnost amerických jednotek, které jsou vnímány jako zanedbatelná hrozba. (SAGAN, 2006, s. 1–9) Bezpečnostní model tedy jistě nabízí jedno z potenciálních vysvětlení. Argumenty Scotta D. Sagana potvrzují i další autoři, např. Jan Ludvík, který považuje napjaté vztahy se státy v regionu,

zejména Irákem, Tureckem, Izraelem, zrozené ze vzájemné rivality a ozbrojených konfliktů, a hrozbu americké invaze, za jednu z hlavních příčin iránských jaderných snah. (LUDVÍK, 2011, s. 57–63) Ondřej Filipec a Juraj Hanuljak ve své komplexní analýze přisuzují právě tomuto modelu také nejvyšší vysvětlující potenciál. Autoři však současně uvádějí, že zahraniční politiku Íránu, a s ní související přístup k jadernému programu je možné rozdělit do tří hlavních období, a to od roku 1984 do 1991, kdy existovala bezprostřední hrozba ze strany Iráku, období zhruba do roku 2002 bez existence přímé exteritoriální hrozby, a období po roce 2002, kdy byl Írán zařazen mezi státy tzv. *osy zla*. (FILIPEC a HANULIAK, 2014, s. 10) Po přidání časového hlediska vyvstává otázka, zdali jednotlivé modely nemohou v jednotlivých obdobích nabývat různého významu. Analýza by v tomto případě však vyžadovala aplikaci jednotlivých modelů na každé definované období zvlášť. Nicméně, z dlouhodobé perspektivy v případě Íránu bezpečnostní model nabízí asi nejpřesvědčivější vysvětlení motivů jaderné proliferace, zatímco ostatní Saganovy modely v případě Íránu nenabývají takové vysvětlující úrovně. Model vnitřní politiky je limitován obrovským množstvím neformálních vztahů, které znemožňují posouzení skutečného vlivu vnitrostátních aktérů. Model norem je omezen silami, které působí protichůdně. Na jedné straně se jedná o utváření národní identity a právo na budování jaderného programu, které je dlouhodobě zdůrazňováno. Jejich přímá souvislost s jadernými ambicemi je však obtížně prokazatelná. Současně se jedná o jakýsi symbol modernity státu, tedy opuštění skupiny tzv. rozvojových zemí. Mnohem silněji však působí normy náboženské, které mají směr proti-proliferační. Islám totiž vývoj, hromadění a použití jaderných zbraní nedovoluje. Společně s normami mezinárodní povahy a tlakem ze strany světových organizací a velmocí se jedná o relativně silný faktor, který výrazně nabourává platnost modelu norem v případě Íránu.

Vliv vlastnictví chemických zbraní na jadernou proliferaci také není zanedbatelný, neboť tento stát má s jejich použitím historické zkušenosti, které jsou do velké míry negativní. Tyto zbraně mohou být vnímány jako dočasný prostředek do doby získání jaderné zbraně. Podobně jako v případě jaderných zbraní i u těchto typů působí některé normy silně proti-proliferačně, zejména ze strany mezinárodního prostředí. Dle teorie by měly v této fázi chemické a biologické zbraně jako komplementy jedné strategie společně s jadernými zbraněmi, ovšem v případě Íránu je nelze označit za přímý faktor jaderné proliferace. Jejich přítomnost jistě vliv na vývoj jaderného programu má, avšak je obtížné vysledovat jeho podobu a směr.

Zůstává otázkou, zdali se v případě Íránu jedná o režim, který by měl dle teorie tendovat k proliferačním snahám, tedy o personalistickou diktaturu. V každém případě současný duchovní vůdce nepředstavuje prvek proliferačních snah. Zdůrazňuje sice zmiňované právo na mírový jaderný program, avšak jakožto vrcholný představitel Islámu v zemi nepodporuje vyzbrojování země jadernými zbraněmi.

3. SEVERNÍ KOREA

3.1 Historie jaderných snah

Jak již bylo naznačeno v úvodu, literatura věnující se tomuto případu je ve srovnání s předchozím případem skromnější, pravděpodobně z důvodu nedostatku informací. Světová média se tomuto tématu však věnují poměrně aktivně, zejména v souvislosti s událostmi souvisejícími s aktivitou Severní Koreje v oblasti zbraní hromadného ničení v posledních letech. Jedná se o zvýšenou aktivitu testování jaderných explozivních zařízení, ale také jejich potenciálních nosičů, konkrétně mezikontinentálních balistických raket. Řada žurnalistických článků se dokonce zmiňuje i o motivech jaderných ambicí, avšak ve skutečnosti je pouze označuje za nejasné a blíže se jim nevěnuje, přestože je pojem použit přímo v titulcích. (SUDWORTH, 2009; WILLIAMS, 2013) V některých případech se lze setkat také s polemikou o záměrech nových jaderných testů, konkrétně toho posledního z ledna 2016, zdali se jedná o přípravu půdy pro další jednání usilující o normalizaci vztahů pramenící ze slabosti režimu, demonstraci silného postavení vůdce, nebo o jiné důvody. (TISDALL, 2016) Hned krátkou dobu potom přišla zpráva o vypuštění satelitu na oběžnou dráhu za pomoci silné rakety. (LEWIS, 2016)

Po druhé světové válce se situace vyvíjela v neprospěch Koreje. Země, která byla již od roku 1910 pod nadvládou Japonska, si slibovala od vítězství spojenců, ke kterým se aktivně hlásila, osvobození od tohoto vlivu a naději na vytvoření suverénního státu. Americké velení se však rozhodlo rozdělit poloostrov podél 38. rovnoběžky a jeho severní část byla nabídnuta Sovětskému svazu. Zatímco v jižní části po vylodění okupačních jednotek z počátku fakticky vládl americký generál John R. Hodge, jež proslul svými arogantními výroky proti místnímu obyvatelstvu, v severní části Sovětský svaz podporoval komunistické politiky, včetně kandidatury Kim Ir-sena na pozici budoucího prezidenta. Mezi lety 1945 a 1947 byla vyvíjena nemalá snaha o sjednocení země a vytvoření vlády na základě společných voleb. Ve skutečnosti však izolace těchto dvou částí podporovala upevňování moci skupin zastávajících protichůdné ideologie. Situace vyústila ve vytvoření dvou samostatných států, Korejské republiky 15. srpna 1948 a Korejské lidově demokratické republiky (KILDR) 9. září téhož roku. (JANOŠ, 2007, s. 134–143) Tyto události jsou na tomto místě zmiňovány zejména z důvodu významu vzniku severokorejského režimu, neboť stojí na počátku procesu jaderné proliferace a současného stavu obecně.

Vzápětí vzájemné rozpory mezi sousedními státy a boj o vliv v tomto regionu mezi velmocemi v počátcích studené války vyústily ve válečný konflikt. Korejská válka, probíhající v letech 1950–1953, měla zásadní vliv na následující vývoj v oblasti a její následky lze pozorovat i v současnosti. (LOWE, 1986, s. 206–214) Období studené války je pak charakterizováno upevňováním komunistického režimu, zejména pak kultu osobnosti Kim Ir-sena, který představil také oficiální ideologii *čučche*.

Základním atributem, ve kterém se Severní Korea od Íránu liší, je vlastnictví jaderných zbraní, které je možné téměř s jistotou potvrdit. (FILIPPEC, 2013, s. 16) Počátek severokorejského jaderného programu lze datovat ke konci padesátých let minulého století. Za pomoci Sovětského svazu byl spuštěn v roce 1967 u města Yongbyon první výzkumný reaktor a později v roce 1986 také malý nukleární reaktor schopný vyprodukovat asi 6 kilogramů plutonia za rok. (CHANLETT-AVERY, RINEHART a NIKITIN, 2016, s. 12)

Severní Korea podepsala smlouvu NPT v roce 1985. Od počátku však dodržování závazků plynoucích z tohoto dokumentu provázely problémy. Z počátku devadesátých let vedly obavy z vývoje jaderných zbraní ke zvýšení tlaku ze strany Jižní Koreje, Spojených států a Japonska, aby byly umožněny inspekce jaderných zařízení, zejména těch, o kterých se do té doby nevědělo, jako např. jaderné elektrárny Sinpcho nebo zařízení u města Jongbjon odhalených v roce 1990. Severní Korea po neustávajícím tlaku těchto zemí nakonec přistoupila k podpisu smlouvy s IAEA a souhlasila s inspekcemi kontroverzi vzbuzujících objektů pod podmínkou adekvátní kontroly zařízení v Jižní Koreji, aby byla vyloučena přítomnost jaderných zbraní v regionu. (ECKERT, 2001, s. 309)

Severní Korea hrozila odstoupením od smlouvy NPT již v roce 1993. Na čas bylo znemožněno provádět inspekce ze strany IAEA a informace o obnovení severokorejského jaderného programu vyvolala zvýšení napětí v regionu. Severní Korea nakonec přistoupila k odvolání svého odstoupení od NPT a přislíbení zastavení vývoje jaderných zbraní jako výsledek jednání z roku 1994. Tento stav měl však pouze dočasné trvání, a to do roku 2003, kdy došlo k definitivnímu odstoupení od NPT. (BŘÍZA, 2010, s. 199) Fakt, že Severní Korea v současnosti není signatářem NPT, je dalším specifickým tématem této země. Současně se jedná o zatím jediný případ odstoupení od NPT.

Velkou roli v procesu proliferace v případě Severní Koreje sehrávají Spojené státy. V minulosti byla několikrát zaznamenána snaha USA o denuklearizaci KLDR pomocí poskytování humanitární a rozvojové pomoci. Severní Korea se v roce 1994

v Rámcové dohodě zavázala ukončit svůj vojenský jaderný program. Spojené státy na oplátku nabídly dva lehkovo vodní jaderné reaktory a dodávky těžkých topných olejů, ale také potravin.⁸ V roce 2002 vyšlo najevo, že Severní Korea nadále pokračuje v obohacování uranu, bez ohledu na předchozí dohodu, což mělo za následek ukončení tohoto projektu. Po období relativně vstřícného přístupu administrativy Billa Clintona byla s nástupem George W. Bushe do úřadu amerického prezidenta nastolena pragmatická forma zahraniční politiky. K tomuto stavu dále přispěl také test jaderného zařízení roku 2006. Roku 2007 se podařilo spolupráci a dodávky komodit, zejména topných olejů, na čas obnovit, avšak záhy došlo k jejich ukončení v souvislosti s dalším severokorejským jaderným testem v roce 2009. (KUDLÁČOVÁ, 2014, s. 62) Ve stejném roce navíc Severní Korea přiznala provozování programu na obohacování uranu. Přestože tyto postupy byly prezentovány jako výroba paliva pro jaderné elektrárny, současně se mohlo jednat o snahu o rychlejší získání potřebného materiálu pro výrobu zbraní. Tajné služby již od devadesátých let upozorňovaly na toto nebezpečí, přestože byl severokorejský program vývoje jaderných zbraní založen na plutoniu. O rok později byl představen nový výkonný lehkovo vodní reaktor a centrifugy na obohacování uranu v Yongbyon. (CHANLETT-AVERY, RINEHART a NIKITIN, 2016, s. 12)

Na začátku roku 2012, tentokrát již za prezidenta Obamy, se zdálo, že se otevírá prostor pro novou spolupráci. Na základě únorové dohody se měla Severní Korea vzdát programu na obohacování uranu a umožnit také kontroly zahraničních inspektorů. Tyto snahy však byly opět přerušeny, a to dalším testem, tentokrát balistické střely v dubnu stejného roku. Politické pozadí humanitární pomoci v případě KLDR, tedy snaha o dosahování stanovených politických cílů touto cestou, tedy představuje významný element proliferace. (KUDLÁČOVÁ, 2014, s. 60–62) Dokonce není vyloučena přímá souvislost s motivy proliferace v případě KLDR, je-li brán v úvahu objem materiální pomoci, kterou tento stát obdržel.

V únoru roku 2013 byl opět uskutečněn jaderný test. Jednalo se o další z řady zkoušek zařízení fungujícího na principu jaderného štěpení. V lednu roku 2016 však Severní Korea oznámila úspěšný test vodíkové, tedy termonukleární, zbraně. Právě informace o použití náročnější technologie umožňující vytvořit menšího a lehčího zařízení se stejnou ničivou silou dodává diskuzi další rozměr. Není vyloučeno, že Severní

⁸ Finanční pomoc byla velmi omezená. Jednalo se převážně o materiální formu pomoci. Spojené státy dodaly např. v letech 1995–2005 Severní Koreji potraviny v hodnotě přes jednu miliardu amerických dolarů. (KUDLÁČOVÁ, 2014, s. 62)

Korea se snaží vyvinout dostatečně malou zbraň, která by mohla být umístěna na balistické střely dlouhého doletu. (CHANLETT-AVERY, RINEHART a NIKITIN, 2016, s. 11–12) Po předchozích neúspěšných testech bývá Severní Korea řazena mezi jaderné státy, a to od roku 2009, kdy bylo potvrzeno provedení úspěšného jaderného testu. (SUZUKI, 2015, s. 3)

Paralelně se zkouškami zahrnujícími samotné exploze vyvíjených bomb probíhají v Severní Koreji také testy balistických raket, jakožto jejich nosičů. Jejich význam byl zmíněn v předchozí kapitole. Vývoj těchto zařízení může být maskován různými způsoby, např. leteckým či vesmírným výzkumem a vývojem technologií pro tyto účely. Nehledě na skutečné záměry, test jakékoliv rakety je demonstrací vlastnictví pokročilých technologií, a tedy existuje i potenciál jejich použití jako nosiče ZHN. Zmiňovaná událost z roku 2012 byla překonána dalším vypuštěním balistické rakety z počátku roku 2016. Tato událost, která byla prezentována jako program sloužící k vynesení satelitu *Kwangmyongsong-4* na oběžnou dráhu, vyvolala ve světě značný rozruch. Jednalo se totiž o prezentaci zatím nejsilnější severokorejské rakety. Severní Korea vlastní rakety *Hwasong-5* a *Hwasong-6*, konstrukčně založené na raketách typu *Scud*, které však mají relativně krátký dolet nepřesahující 500 km, přesto mohou ohrozit jižní část poloostrova. Co se týče střel s dosahem nad 1000 km, v případě Severní Koreje lze hovořit o čtyřech typech balistických střel. V první řadě se jedná se o rakety *Nodong*, které jsou založeny také na technologii *Scud*, avšak jsou mohutnější se silnějším motorem a přibližně dvojnásobným doletem oproti typu *Hwasong-6*. Hovoří se zde o problému s nepřesností, jejíž rádius se pohybuje od dvou do čtyř km, avšak se svým dosahem mohou ohrožovat Japonsko. Dalším typem je *Musudan*. Tato raketa nebyla nikdy veřejně testována, proto se odhady jejího doletu velmi liší a pohybují se od 2 500 km do 4 000 km. Tato vzdálenost stačí k ohrožení Japonska a amerických základen v Tichém oceánu. První z vícestupňových raket KLDK je *Teapodong-1* s odhadovaným doletem 2 200 km, avšak opět s velkou nepřesností. Jeho technologicky vyspělejšího následovníka *Teapodong-2* lze označit za nejvýkonnější typ severokorejských raket s doletem mezi 5 000–15 000 km. Po dvou neúspěšných pokusech se podařilo pomocí této rakety v roce 2012 dopravit satelit na oběžnou dráhu. Obdobně se tak mělo stát začátkem roku 2016. Oba typy raket se využívají jako nosné rakety ve vesmírném programu pod označením *Unha*. (BBC, 2016) Bez ohledu na skutečný záměr lze oba případy technicky chápat jako test balistické střely. Původně se předpokládalo, že Severní Korea úspěšně otestuje interkontinentální balistickou střelu do roku 2015. Přes zdánlivě pomalý vývoj

střel tohoto dosahu lze s jistotou konstatovat, že Severní Korea považuje svůj raketový program za vysokou prioritu. Kromě zmiňovaných startů nejvýkonnějších raket proběhla řada testů střel kratšího doletu, a to i za cenu porušení rezolucí Rady bezpečnosti OSN. Severní Korea však s největší pravděpodobností zatím nedemonstrovala své kapacity v plném rozsahu, respektive schopnost umístit jadernou hlavici na některou ze svých raket. Vývoj dostatečně malého zařízení vyžaduje ještě další zkoušky. Experti však upozorňují na reálnou potenciální hrozbu, která se může objevit v krátkodobém horizontu, a to ohrožení území Jižní Koreje, ale také Japonska, umístěním jaderné hlavice na střelu *Nodong*. (CHANLETT-AVERY, RINEHART a NIKITIN, 2016, s. 12–14) Vzhledem k utajení jednotlivých programů však v tomto případě nelze garantovat přesnost konkrétních údajů o doletu jednotlivých typů raket.

Poslední dekády jsou v případě Severní Koreje charakterizovány neustálými excesy souvisejícími s jadernou proliferací. Jejich chronologický soupis poskytuje následující *tabulka č. 3*.

Tabulka č. 3: KLDŘ – Významné momenty jaderné proliferace

Rok	Typ události	Poznámka
1967	Spuštěn první výzkumný reaktor	
1985	Podpis smlouvy NPT	
1986	Spuštěn reaktor v Yongbyon	
1993	Hrozba odstoupení od NPT	
1994	Odsouhlasený rámec (Agreed Framework)	
2003	Definitivní odstoupení od NPT	
2006	Jaderný test	
2007	Šestistranná jednání (Six Party Talks)	
2008	Kolaps předchozích jednání	Důsledek – stavba nového reaktoru, zařízení na obohacování uranu, obnovení zmražených aktivit
2009	Jaderný test	
2009	Přiznání programu na obohacování uranu	
2012	Test balistické střely	Dopravení satelitu na oběžnou dráhu
2013	Jaderný test	
2016	Jaderný test	Údajně se mělo jednat o vodíkovou bombu
2016	Test balistické střely	Dopravení satelitu na oběžnou dráhu

Zdroj: autor na základě použité literatury (BŘÍZA, 2010; ECKERT, 2001; CHANLETT-AVERY, RINEHART a NIKITIN, 2016; KUDLÁČOVÁ, 2014)

Obecně lze konstatovat, že aktivita Severní Koreje v oblasti vývoje jaderných zbraní se v posledním desetiletí stupňuje. Mezi lety 2006 a 2016 Severní Korea uskutečnila minimálně čtyři testy jaderných explozivních zařízení. Na tomto místě si lze povšimnout relativně stálé frekvence, kdy jednotlivé události od sebe dělí vždy období tří až čtyř let. Doposud poslední test byl zvláštní svou souvislostí s potenciálním vývojem vodíkové bomby. Jednotlivé testy explozí byly prokládány také testy balistických raket. (CHANLETT-AVERY, RINEHART a NIKITIN, 2016) Zásadním problémem je nedostupnost, respektive odepření samotných inspekcí, a tedy nedostatek informací pro vyhodnocení situace. Reporty IAEA z posledních několika let bohužel ukazují, že není možné přesně posoudit skutečný stav v Severní Koreji, co se týče jaderného programu této země. (IAEA, 2012; IAEA, 2013; IAEA, 2014) Zpráva u roku 2015 konstatuje, že není možné ověřit tvrzení týkající se jaderného programu severní Koreje, která přicházejí z tohoto státu, podobně jako tomu bylo i v minulých letech. V souvislosti s jadernými testy, které proběhly v letech 2006, 2009 a 2013, byly přijaty rezoluce Rady bezpečnosti OSN, které požadovaly po Severní Koreji její návrat k NPT v co nejkratším termínu a dodržování záruk IAEA. Jejich základem je vzdání se všech jaderných zbraní, respektive opuštění všech programů jejich vývoje. Současně by měla být přijata opatření transparentní a ověřitelná. Severní Korea se však nehodlá svého jaderného programu vzdát, naopak hovoří o nutnosti posílení své schopnosti odstrašení. (IAEA, 2015a, s. 1–3)

I přes omezené množství dostupných informací existují odhady potenciálních kapacit Severní Koreje. V současnosti se hovoří o vlastnictví méně než deseti jaderných hlavic. (NTI, 2015) Odhady sahající do blízké budoucnosti mají více či méně pesimistický charakter. Na základě dostupných dat se předpokládá, že do roku 2020 bude mít Severní Korea množství jaderného materiálu postačujícího k výrobě dvaceti až sta jaderných hlavic. (CHANLETT-AVERY, RINEHART a NIKITIN, 2016, stránky 12–13)

3.2 Motivy - modely Scotta D. Sagana

3.2.1 Suverenita a národní bezpečnost

Z pohledu bezpečnostní politiky představuje pro KLDR největší hrozbu samozřejmě sousední Jižní Korea. Vzájemná nevráživost především vládnoucích elit, pramenící primárně z rozdělení kdysi jednotného státu, které proběhlo bezprostředně po skončení druhé světové války, a následně z Korejské války v letech 1950–1953, provází život na

Korejském poloostrovu již více než šest dekad. (ECKERT, 2001, s. 244–250) Vzájemná netolerance k podobě režimu v sousední zemi jen podporuje dlouhodobou nestabilitu na poloostrově.

Jeden z prvních impulzů pro zájem o jaderné zbraně lze v případě Severní Koreje spatřovat ve svržení atomových bomb na Japonsko na konci druhé světové války, kdy Spojené státy demonstrovaly své postavení hegemona v mezinárodním systému. Od války v Koreji jsou Spojené státy Severní Koreou vnímány jako významná hrozba, proto bylo zahájeno hledání řešení s cílem vyhnout se osudu Japonska. Obranný pakt uzavřený v průběhu studené války se Sovětským svazem a smlouva s Čínou o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci zajišťovali v tomto období dostačující odstrašující efekt pro zajištění vlastní bezpečnosti. Dalším přelomovým obdobím však byla devadesátá léta, kdy došlo k rozpadu Sovětského svazu a změně globálního nastavení systému, s čímž souviselo také začlenění Číny do mezinárodního ekonomického systému. Dosaďní partnerství tak prakticky přestala existovat a znovu se objevila potřeba efektivně odstrašit nepřátele a zabránit případnému útoku. Jako jedno z možných řešení, které mohlo nabídnout požadované výsledky, bylo opatření vlastních jaderných zbraní. (JI, 2009, s. 4)

Dalším aktérem, který představuje pro Severní Koreu zásadní hrozbu vnějšího charakteru, jsou Spojené státy, podobně jako v případě Íránu. Historický kontext je však poněkud odlišný. Negativní vztahy mají původ zejména v Korejské válce, kdy Spojené státy podporovaly Jižní Koreu v boji proti severnímu režimu podporovanému Čínou a Sovětským svazem. Spojené státy jsou dodnes jedním z hlavních spojenců Jižní Koreje a snaží si uchovat vliv v oblasti, který je nezanedbatelný. Dodnes je na poloostrově přítomno okolo 40 000 amerických vojáků. (ECKERT, 2001, s. 244–250) Ti mohou být vnímáni ze strany Severní Koreje jako prvek permanentní hrozby ozbrojeného konfliktu v regionu. V případě vyjednávání se Spojenými státy, případně jakoukoliv jinou zemí by měla jaderná Severní Korea výrazně silnější diplomatickou pozici. Současně by získání jaderné zbraně představovalo signál směrem k Číně jako demonstrace toho, že Severní Korea se cítí být politicky suverénním státem s vlastní ideologií a konceptem zajištění národní bezpečnosti a nepodvolí se vlivu žádného cizího státu, i přes trvalou ekonomickou závislost na Číně. Ta se však k jadernému vyzbrojování Severní Koreje staví nesohlasně, podobně jako další regionální aktéři, jako např. Rusko, a to zejména z důvodu obavy z narušení politické a bezpečnostní situace na Korejském poloostrově. (FEDOROVSKIY, 2013, s. 110–111)

Jak již bylo zmiňováno, Spojené státy pod vedením prezidenta George W. Bushe navíc označily Severní Koreu za jeden ze států tzv. *osy zla*. Nová hrozba v podobě charakteru politiky Spojených států po 11. Září 2001, kdy byl deklarován tvrdý přístup proti terorismu a jeho podporovatelům a jednostranná podpora demokratických hodnot, včetně možnosti preventivní války, podpořila obavu o zachování režimu. Zkušenost s Afghánistánem a Irákem potvrdila odhodlání Spojených států bránit své bezpečnostní zájmy kdekoli ve světě. V severokorejských médiích bývá KLDŘ záměrně označována jako hlavní cíl preemptivního nukleárního útoku Spojených států, a jsou tedy vnímány jako jaderný rival. Obavy jsou tedy do velké míry odůvodněné a jaderné testy jsou významným elementem v rámci strategie demonstrace síly a následného odstrašení. V šedesátých letech deklarovaly Spojené státy nezáměr na další válce v Koreji a Severní Korea vyjednala zmiňované dohody o spolupráci se dvěma spojenci, Sovětským svazem a Čínou, které jí poskytovaly ochranu proti potenciálnímu jadernému napadení. Přesto KLDŘ zintenzivnila vyvíjenou snahu o získání jaderné zbraně. (JI, 2009, s. 4–5) I přes tyto nedostatky, lze konstatovat, že bezpečnostní model má v případě Severní Koreje velkou vysvětlující sílu. Některá období se mohou od linie modelu mírně vychylovat, avšak v dlouhodobém horizontu hraje ohrožení národní bezpečnosti a suverenity ze strany vnějších států významnou roli.

3.2.2 Vnitřní politika

V případě Severní Koreje, jakožto totalitního zřízení, je zachování podoby režimu jednou z hlavních priorit. Pozice vládnoucí elity je neustále upevňována a její legitimita musí být potvrzována demonstrací síly. V tomto kontextu lze jaderné zbraně chápat jako součást propagandy a relativně účinný nástroj k obhájení politiky režimu. V praxi se jedná o významné dlouhodobé investice do vojenského průmyslu, jejichž značná část je věnována jaderným zbraním. V souvislosti s historickým významem tohoto odvětví souvisí přežití režimu právě na podpoře armády, zbrojního průmyslu a zajištění národní bezpečnosti. Vliv těchto skupin navíc není pouze politický, ale současně ekonomický. Přestože historické zkušenosti ze Sovětského svazu ukázaly, že vlastnictví jaderného arzenálu nezaručuje přežití režimu, naopak ekonomické a společenské selhání může zapříčinit jeho rozpad, získání jaderných zbraní lze vnímat jako jednu z dlouhodobých politických priorit. (FEDOROVSKIY, 2013, s. 110–112) Demokratické státy se zpravidla snaží o internacionalizaci jaderné politiky a začlenění do procesu globalizace a opouští snahy o získání jaderné zbraně. Naopak diktátorské režimy mají mnohem častěji

opačnou tendenci, kdy mají jaderné zbraně sloužit jako prostředek k dosažení cílů a udržení moci, ale také jako nástroj propagandy, zejména v režimech ekonomicky a politicky izolovaných. I v případě Severní Koreje je možné argumentovat, že primárním cílem, a tedy motivem jaderných ambicí, nemusí být zajištění národní bezpečnosti, ale zachování podstaty režimu a udržení vládnoucí vrstvy u moci. (JI, 2009, s. 6)

Za předpokladu že vnitrostátní aktéři pouze pasivně nenásledují politická rozhodnutí lídrů, ale naopak vyvíjejí určitý tlak na politické představitele s cílem zajištění svých zájmů, je možné sledovat motivy jednotlivých skupin. Z podstaty režimu nelze v případě Severní Koreje hovořit o vlivu politických stran. Politický vliv vládnoucí komunistické strany, Korejské strany práce, navíc postupně oslabuje. Naopak význam obranných složek, v čele s Korejskou lidovou armádou a Národní obrannou komisí jako řídicím orgánem, roste a z dlouhodobého hlediska je spojen s politikou, kdy armáda je stavěna na první místo v žebříčku priorit. V tomto případě je velmi pravděpodobné, že vojenští představitelé budou prosazovat vlastní zájmy a nikoliv zájmy státu jako celku. Zároveň budou však nuceni zajistit zachování dlouhodobé stability a legitimacy režimu. Vlastnictví jaderných zbraní pak může představovat nejvyšší úroveň zajištění dominantního postavení v rámci domácího prostředí. Stejně tak mohou jaderné zbraně posloužit vůdci jako unikátní prostředek k udržení monopolu moci, kdy jeden člověk má kontrolu nad všemi oblastmi života svého obyvatelstva, a jeho posílení legitimacy jeho postavení. V souvislosti s politikou založenou na snaze o dosažení soběstačnosti a nezávislosti ve všech ohledech byly již za vlády Kim Čong-Ila vytvořeny příznivé podmínky pro proliferaci. V této souvislosti lze pozorovat také pozitivní korelaci mezi nedostatkem ekonomické integrace a jadernými ambicemi. Samotná ekonomická situace pak může u toho případu působit opačně, než by se čekalo, neboť hrozba krachu může dodat režimu ještě silnější motivaci k vývoji jaderných zbraní jako potenciálního zdroje příjmů. Některé události však částečně podkopávají vysvětlující potenciál modelu domácí politiky. Jedná se o zmiňované případy v devadesátých letech, kdy Severní Korea ustoupila mezinárodnímu tlaku, zavázala se k zastavení jaderných zařízení v Yongbyonu, k ukončení vývoje jaderných zbraní a vpustila na své území inspektory z IAEA. (JI, 2009, s. 6–9)

I tento model lze označit za relevantní v procesu hledání motivů proliferace. Většina bodů objevujících se v případě severní Koreje, které jsou v rámci modelu sledovány, z dlouhodobé perspektivy odpovídá koncepčnímu designu modelu vnitřní politiky. Objevují se sice odchylky od linie modelu, které odporují jeho logice, jsou však

relativně krátkodobé a navíc není zaručeno, že v období tzv. odsouhlasený rámec (*Agreed Framework*), tedy po roce 1994, nedocházelo k vývoji jaderných zbraní v utajení. Současně není možné vyloučit, že se nejednalo o součást dlouhodobé taktiky, např. v souvislosti se zmiňovaným příjmem zahraniční pomoci. Tyto výkyvy jistě nelze označit za odklon od dlouhodobé strategie.

3.2.3 Normativní pohled

Z pohledu normativního modelu lze vnímat jaderné zbraně jako symbol státní identity v mezinárodním prostředí a prvek podporující legitimitu u vlastního obyvatelstva. Dosažení vysoké míry prestiže, související s aplikací moderních technologií a obětováním enormních nákladů, souvisí s růstem statusu režimů na domácí i mezinárodní půdě a může představovat motiv proliferace. Některé výroky představitelů Korejské lidové armády toto tvrzení potvrzují, když označují jaderné zbraně za úspěch, který velebí zemi a národní čest. (JI, 2009, s. 10–11) Hovořit o symbolické funkci formující identitu režimu je tedy na místě. Území Koreje si v minulosti nárokovala řada velmocí. Nejprve se jednalo o Čínu, jejíž roli postupně převzalo Japonsko, zejména po úspěchu v Rusko-japonské válce a následné anexi poloostrova v roce 1910. Po skončení druhé světové války se již rozdělená země stala bojištěm o vliv mezi Spojenými státy a Sovětským svazem, s podporou dalších států, v rámci dlouhotrvající studené války. (JANOŠ, 2007, s. 127–137) Vzhledem k historii poznamenané neustálým tlakem cizích národností potlačujících korejskou národní identitu lze jaderné zbraně chápat jako prostředek k jejímu posílení.

Samotná ideologie *čučche* byla představena až v projevu⁹ Kim Ir-sena v roce 1955. Až do šedesátých let se však Severní Korea řídila zásadami marxismu-leninismu. Přestože se propaganda v rámci *čučche* od této ideologie razantně distancuje, provázanost těchto konceptů nelze popřít, což dokládá i samotná ústava z roku 1972. Interpretace *čučche* v praxi znamená nezávislost politickou, ekonomickou, ale také vojenskou, tedy zabezpečení obrany státu. (ŠPITÁLNÍKOVÁ, 2004, s. 13–19) V tomto kontextu lze vnímat jaderné ambice Severní Koreje také jako prostředek naplnění propagované ideologie a potvrzení její legitimacy, jakožto také odlišnosti od marxismu-leninismu.

Lze argumentovat, že v případě Severní Koreje se jedná spíše o okrajový aspekt a že tento model je navíc limitován absencí návazností na reálnou politiku a postrádá

⁹ „O odstranění dogmatismu a formalismu a zavedení *čučche* v ideologické práci“ (ŠPITÁLNÍKOVÁ, 2004, s. 13)

významnější vysvětlující potenciál. (JI, 2009, s. 10–11) Tendence norem působit proti-
chůdně však nejsou příliš silné. Z projevů chování z posledních několik let lze usuzovat,
že Severní Korea prakticky rezignuje na mezinárodní dění, včetně utváření svého obra-
zu, a působí izolacionalisticky.

3.3 Další faktory

Ukazuje se, že Severní Korea se nehodlá vzdát své strategie stavějící vojenské záležitos-
ti na první místo, stejně tak jako samotný vývoj jaderných zbraní. Ten může ještě snížit
již tak nízkou míru předvídatelnosti vývoje událostí na Korejském poloostrově.
(FEDOROVSKIY, 2013, s. 113) Nejen skupiny v rámci vnitřní politiky, ale také pova-
ha režimu představuje faktor ovlivňující jadernou proliferaci. Nedemokratické režimy
jsou teoreticky mnohem náchylnější k jaderné proliferaci, zejména jedná-li se o perso-
nalistickou diktaturu, kdy vůdčí osobnost má enormní vliv v rámci vládnoucí vrstvy a
dominuje celému politickému systému, zatímco další hráči, jako politické strany či ar-
máda, mají podřízenou roli. Severní Koreu lze nepochybně označit za formu diktatury.
Současně se jedná o režim, který je navázán na osobu vůdce, a to již po několik genera-
cí, v současnosti Kim-Čong Una, který naplňuje výše zmíněné charakteristiky. Severní
Korea je označována právě za tento typ režimu. (WAY a WEEKS, 2012, s. 2–21)

V případě Severní Koreje se ukazují jako relevantní také souvislosti s dalšími
typy zbraní hromadného ničení. Na základě odhadů má Severní Korea jednu
z největších zásob chemických a biologických zbraní na světě. Funguje zde asi dvanáct
zařízení, které jsou schopny ročně vyrábět tisíce tun fosgenu, sarinu a dalších látek vyu-
žitelných jako zbraně. Podobně jako v případě jaderných zbraní, Severní Korea není
signatářem Konvence o chemických zbraních (*Chemical Weapons Convention*), která
zakazuje jejich použití a hromadění. Jako potenciální cíle se nabízí opět Jižní Korea a
Japonsko. (CHANLETT-AVERY, RINEHART a NIKITIN, 2016, s. 13) Podle teorie
Horowitz a Naranga by se mohlo jednat o dočasnou alternativu k jaderným zbraním.
Po skončení první etapy, kdy jsou jednotlivé typy zbraní hromadného ničení chápány
jako komplementy, by měla nastat fáze konkurenční. (HOROWITZ a NARANG, 2014,
s. 512–514) Sestrojení funkční a dostatečně účinné jaderné zbraně pravděpodobně vy-
volá odklon od ostatních typů a koncentraci výlučně na tyto technologie. V tuto chvíli
však mohou představovat součást komplexní strategie vyzbrojení zbraněmi hromadného
ničení, respektive dočasný prostředek odstrašení nepřímo podporující jaderné ambice.

3.4 Zhodnocení modelů a potenciál

Analýza historického vývoje na území korejského poloostrova odhaluje mnoho příčin současné situace. Rozdělení ostrova, následná válka a dlouhodobé soupeření jižního a severního režimu vytvořilo základní rámec pro vývoj současných vztahů v regionu.

V případě Severní Koreje se jako nejrelevantnější z motivů jeví exteritoriální hrozba, která může narušit národní bezpečnost a suverenitu. Dlouhodobě napjaté vztahy v regionu pramenící z rivality s jižním sousedem doplněny o tlak ze strany Japonska a Spojených států, které usilují o uchování vlivu v oblasti, představují silný faktor, který lze vnímat jako hlavní motiv získání jaderných zbraní. Ty mohou sloužit jako prostředek ke zvýšení diplomatické pozice na mezinárodní úrovni a společně s funkčními nosiči fungovat jako základní prvek pro úspěšnou implementaci strategie odstrašení.

Přestože se často hovoří o hegemonním postavení vůdce, severokorejský politický systém je charakteristický nezanedbatelným vlivem různých vnitrostátních skupin. Politické strany, respektive vládnoucí komunistická strana, postupně ztrácí vliv. Výrazným mocenským centrem, který ovlivňuje politické dění, je především armáda, která reprezentuje do velké míry vlastní zájmy na úkor zájmů národních. Vojenské složky jsou v Severní Koreji dlouhodobě řazeny na první místo v politických prioritách. Udržení dobrých vztahů s tímto subjektem, zahrnující také podporu projektů zbrojení, je v zájmu vládnoucích politických elit. Armáda vlastní jaderné zbraně, jakožto dominantní prvek vnitropolitického systému, na oplátku bude schopna zajistit dlouhodobou stabilitu a legitimitu režimu. Jaderné zbraně navíc koncepčně zapadají do oficiální ideologie *čučche*, neboť mohou sloužit jako prostředek k dosažení základních cílů, a to nezávislosti a soběstačnosti země.

Model norem nahlíží na jaderné zbraně jako na symbol budování identity či symbol prestiže a vyspělosti státu. Severní Koreji by mohly pomoci k budování severokorejské identity, poznamenané rozpadem korejského národa, stejně jako k vyslání signálu, jak směrem k domácímu obyvatelstvu, tak do zahraničí, že se jedná o stát na vysoké technologické úrovni. Jaderné zbraně lze chápat také jako součást propagandy, která tvoří významnou součást života v režimu. Působení mezinárodních protiproliferačních norem je v případě Severní Koreje naopak slabé, jak ukazuje dlouhodobý postoj země k mezinárodnímu společenství. Morální principy, které v ostatních zemích zpravidla vycházejí z náboženství, jsou v mnoha ohledech podřízeny režimní ideologii. Přestože tyto motivy nelze považovat za stěžejní, normativní model má jistě své místo jako jedna z interpretací jaderných ambicí v případě Severní Koreje.

4. KOMPARACE PŘÍPADU ÍRÁN A SEVERNÍ KOREA A JADERNÝCH AMBICÍ TĚCHTO STÁTŮ

Z předchozích dvou kapitol je patrné, že vývoj historických událostí má zásadní vliv na přístup k jaderným zbraním v současnosti. Z toho důvodu je vhodné věnovat úvodní část této kapitoly krátkému pohledu na historické momenty, které sdílí oba zkoumané státy. Formování národní identity a nacionalistického myšlení je v obou zemích výrazně ovlivněn působením jiných států, které se snažily různými způsoby, ať už politicky nebo vojensky, prosadit své zájmy v těchto oblastech. V případě Íránu se jedná zejména o vliv evropského kolonialismu, respektive zájmy Ruska, Velké Británie a dalších států v postkoloniálním období. V případě Severní Koreje se jednalo o Japonsko a samozřejmě o Spojené Státy, jakožto hlavního podporovatele jižní části poloostrova. Obě země byly postiženy hladomorem, což zanechalo následky na místním obyvatelstvu, stejně tak ekonomická situace po druhé světové válce byla velice špatná. Spojujícím prvkem je také proces revoluce, který je spojen s nastolením současných režimů. Jejich charakter byl sice odlišný, stejně tak jako časové období a okolnosti,¹⁰ nicméně sdílely, alespoň do jisté míry, antiimperialistický prvek. (McEACHERN, 2011, s. 7–8)

V případě Íránu a Severní Koreje je možné na první pohled spatřit některé podobnosti. Oba lze označit za nedemokratické režimy. Jejich podstata je však odlišná. Zatímco íránská ideologie je založena na zvláštní formě Šíitského Islámu, ta severokorejská postrádá náboženskou rovinu a bývá označována za politicko-ekonomickou ideologii *Čučche*, která je založena na politické samostatnosti, ekonomické soběstačnosti a podpory armádních záležitostí na prvním místě. Dalším rozdílem je geografická poloha, ve které se státy nachází, což souvisí zejména s aktéry angažujícími se v oblasti. Počet a charakter států v blízkovýchodní Asii, do níž spadá také Írán, je velmi pestrý. Lze hovořit o osmnácti státech, které jsou obecně slabé, zejména v rámci zajištění donucování uvnitř svých hranic. Terorismus, vzájemné vztahy a zachování vnitřní politické stability zde představují hlavní výzvy. Problematické vztahy v regionu jsou často doprovázeny mezistátními válečnými konflikty menšího či většího charakteru. Co se týče Severní Koreje, v regionu se angažuje sice menší počet států, ale o to významnějších. Jedná se zejména o Spojené státy, Čínu, Japonsko a samozřejmě Jižní Koreu. Jedná se o jedny z ekonomicky nejvýznamnějších států světa, alespoň v prvních třech případech, které se

¹⁰ Revoluce v Severní Koreji je spojena se situací po druhé světové válce, kdežto v Íránu proběhla až na konci sedmdesátých let. Velký vliv zde měla pravděpodobně situace, která nastala po tzv. ropných šocích, neboť íránská ekonomika byla do velké míry navázána na obchod s ropou. (McEACHERN, 2011, stránky 7–8)

povahou svých režimů zásadně liší. I přes tuto rozdílnost a významné investice těchto států do zbrojení se podařilo udržet korejský poloostrov v mírovém stavu od Korejské války. Ekonomická situace představuje také významný aspekt. Oba státy lze označit spíše za ekonomicky slabé, avšak Severní Korea více než Írán, který alespoň těží z obchodu s ropou, bojuje s pozicí ekonomického outsidera. Někteří autoři zdůrazňují význam těchto podobností a rozdílů, neboť právě ekonomické, bezpečnostní, mezinárodně-politické a další okolnosti určují následnou strategii použitou národní vládnoucí elitou. (McEACHERN, 2011, s. 3–4)

V rámci procesu hledání podobností tedy krystalizují rozdíly a atributy, které jsou typické pro jeden nebo druhý případ. Jedná se historický vývoj, regionální souvislosti, charakter režimu, jeho ideologii, vztahy s mezinárodním prostředím a další. Právě výše zmíněné proměnné tvoří jádro konceptů pojednávajících o motivech jaderné proliferace. O podobnostech a rozdílech v rámci různých aspektů pojednává *tabulka č. 4*.

Tabulka č. 4: Komparace vybraných aspektů íránského a severokorejského režimu v souvislosti s jadernou proliferací

Aspekt	Írán	Severní Korea
Podpis NPT, stav související s proliferací jaderných zbraní	ANO, ale období neplnění záruk	V minulosti ano, v současnosti NE
<i>Podobnosti</i>	Problematický aktér v souvislosti s plněním záruk NPT	Problematický aktér, neplnění záruk NPT
<i>Specifika</i>	Signatář, po nástupu Ruháního snaha o urovnání vztahů	Odstoupení od NPT jako jediný stát, budování jaderných kapacit, testy jaderných explozivních zařízení a raket, mezinárodní provokace
Náboženství/Ideologie	Šiitský Islám	Čučche
<i>Specifika</i>	Oficiální náboženství, kterému je podřízena podoba režimu i život společnosti	Oficiální ideologie vycházející z komunismu, prostředek kontroly nad obyvatelstvem zajišťující legitimitu politických kroků
<i>Specifika</i>	Jaderné zbraně jsou nepřijatelné	Jaderné zbraně podporují koncept zajištění suverenity a soběstačnosti
Režim	Islámská republika	Komunistický režim
<i>Podobnosti</i>	V čele nejvyšší duchovní vůdce, omezení politická pluralita, významná pozice armády a její zasahování do politiky, vliv neformálních mocenských center a vazeb, omezení lidských práv	V čele vůdce, omezení plurality – vláda komunistické strany, významná pozice armády a její zasahování do politiky – armáda na prvním místě, vliv neformálních mocenských center a vazeb, omezení lidských práv
<i>Specifika</i>		

Situace v regionu	Jihozápadní Asie	Východní Asie
<i>Podobnosti</i>	Napjatá situace, přítomnost historických rivalů (Irák+další), přítomnost zahraničních jednotek (USA)	Napjatá situace, přítomnost historických rivalů (jižní Korea, Japonsko), přítomnost zahraničních jednotek (USA)
<i>Specifika</i>	Velké množství aktérů v regionu, působení teroristických skupin, geografické a klimatické podmínky	Izolace, částečná podpora Číny, dlouhodobá konfrontace na hranici s Jižní Koreou, geografické a klimatické podmínky
Mezinárodní politika	Rogue State	Rogue State
<i>Podobnosti</i>	Zařazení mezi státy tzv. <i>osy zla</i> , vnímán jako nedemokratický stát, agresivní zahraniční politika	Zařazení mezi státy tzv. <i>osy zla</i> , vnímána jako nedemokratický stát, agresivní zahraniční politika, řada nepřátelských států v regionu
<i>Specifika</i>	Změny směřování politiky v souvislosti se změnou duchovního vůdce či prezidenta	Dlouhodobé nastavení směřování zahraniční politiky, které působí nepředvídatelně
Paralelní vývoj jiných typů zbraní hromadného ničení	ANO	ANO
<i>Podobnosti</i>	V minulosti podezření na programy zajišťující vývoj jiných typů ZHN	Vlastnictví chemických i biologických zbraní
<i>Specifika</i>	Historické zkušenosti s použitím chemických zbraní	Masivní výroba, jedny z největších kapacit na světě

Zdroj: Autor na základě analýzy použité literatury

Podle Kennetha Walze jaderný program vyžaduje kontinuitu a plánování v dlouhodobém horizontu, proto je v nestabilních státech v podstatě nerealizovatelný. Kromě nezanedbatelných finančních nákladů je nutné zajistit administrativní a technickou infrastrukturu vyžadující alespoň minimální kontinuitu a podporu vládnoucí vrstev. (WALTZ, 2012, s. 10) Při pohledu na tyto dva státy nelze ani jeden z nich označit za nestabilní. Povaha režimu zabezpečuje v obou případech kontinuitu. Kromě dalších prvků systému zajišťuje kontinuitu v Íránu nejvyšší duchovní vůdce a v Severní Koreji vládnoucí strana, včele s vůdcem, který se zavázal, že bude pokračovat v naplňování ideálů svých předků. Obdobnou roli může sehrávat i např. armáda. (BENDINI, 2014)

Pokud je teorie Kennetha N. Waltze platná, Írán ani Severní Korea nevyvíjí jadernou zbraň pro ofenzivní účely, neboť jaderný útok na cizí zemi může pro agresora znamenat nevyčíslitelnou oběť, protože reakci ostatních států mezinárodního společenství nelze předpokládat. Přestože se v minulosti někdo mohl domnívat, že právě Írán, nebo Severní Korea, buduje svůj vojenský jaderný program s úmysly zaútočit na jinou

zemí, teoretické poznatky ukazují, že by k tomuto jevu z pravidla nemělo dojít. (WALTZ, 2012, s. 16–17)

Na základě logiky Scotta D. Sagana a konkrétního postupu či politiky aplikované v praxi v rámci bezpečnostního modelu se ukazuje, že se ani jeden ze zkoumaných států necítí jako slabý. Inklinace k vytvoření aliance s některou z jaderných velmocí v těchto případech nebyla zaznamenána a oba státy zvolily cestu s cílem vytvoření vlastní jaderné zbraně. Přestože se jedná o volbu finančně mnohem nákladnější a časově náročnou, z realistického pohledu se tento postup jeví jako optimální, neboť záruky plynoucí z aliance nejsou ohroženy chováním druhé strany, zejména pak v případě nutnosti odpovědi na napadení nejaderného spojence v rámci aliance. (SAGAN, 1996, s. 57)

Následující *tabulka č. 5* ukazuje srovnání zkoumaných modelů aplikovaných na případ Íránu a Severní Koreje.

Tabulka č. 5: Komparace konceptů aplikovaných na případy Severní Koreje a Íránu

Teoretický rámec/koncept/model	Írán	Severní Korea
Modely motivů jaderné proliferaace podle Scotta D. Sagana		
<i>Bezpečnostní model</i> <i>Vysvětlující potenciál pro daný případ</i>	Největší vysvětlující potenciál ze zkoumaných modelů	Největší vysvětlující potenciál ze zkoumaných modelů
<i>Komentář/komparace</i>	<i>Model dokáže velice dobře vysvětlit motivy jaderné proliferaace v daném případě, je podpořen silnými argumenty a je srovnatelný s případem Severní Koreje.</i>	<i>Model dokáže velice dobře vysvětlit motivy jaderné proliferaace v daném případě, je podpořen silnými argumenty a je srovnatelný s případem Íránu.</i>
<i>Důkazy</i>	Potřeba zajištění národní bezpečnosti je historicky spojena s bezprostřední hrozbou pramenící z okolních států, zejména z Íráku, která je v současnosti doplněna o přítomnost zahraničních jednotek v regionu, v čele s USA.	Snaha o budování suverenity a zabezpečení obrany území je dlouhodobě navázána na potenciální exterritoriální hrozbu pramenící ze situace v regionu, která se vyvinula po rozdělení Koreje a následně Korejské válce – Jižní Korea, Japonsko, USA.
<i>Model vnitřní politiky</i> <i>Vysvětlující potenciál pro daný případ</i>	Průměrný vysvětlující potenciál v rámci zkoumaných modelů	Průměrný vysvětlující potenciál v rámci zkoumaných modelů
<i>Komentář/komparace</i>	<i>Model má v případě Íránu jen omezený vysvětlující potenciál. Na základě výsledků analýzy se jeví jako výrazně slabší ve srovnání s případem Severní Koreje.</i>	<i>Model vykazuje relativně silný vysvětlující potenciál, větší ve srovnání s případem Severní Koreje. Současně se neobjevuje příliš mnoho skutečností, které by zásadně nabourávaly jeho platnost v tomto případě. Problémem však může být okrajový reálný vliv a chybějící napojení na reálnou politiku.</i>

<i>Důkazy</i>	Složité politický systém výrazně komplikuje posouzení reálných vlivů jednotlivých aktérů.	Je patrný určitý vliv jednotlivých skupin podporujících vývoj jaderných zbraní. Jaderné zbraně zapadají do konceptu ideologie <i>čuče</i> , podporují také legitimitu režimu a mohou sloužit jako nástroj k udržení režimu.
Normativní model <i>Vysvětlující potenciál pro daný případ</i>	Nejmenší vysvětlující potenciál ze zkoumaných modelů	Nejmenší vysvětlující potenciál ze zkoumaných modelů
<i>Komentář/komparace</i>	Model má velice slabý vysvětlující potenciál. Je navíc výrazně nabouráván vlivem protichůdně působících norem vnitřního i vnějšího charakteru.	Model má omezený vysvětlující potenciál, avšak výrazně větší než v případě Íránu. Přestože normy představují spíše okrajový vliv, nejsou v případě Severní Koreje vystaveny působení protichůdných norem – izolacionalismus, ideologie podporující armádu a zbrojení
<i>Důkazy</i>	Existují protichůdně působící tendence na základě norem, zejména náboženství a tlak mezinárodního prostředí	Jaderné zbraně představují součást propagandy Působí jen slabý vliv mezinárodních proti-proliferčních norem

Další koncepty

Povaha režimu jako faktor jaderné proliferace <i>Vysvětlující potenciál pro daný případ</i>	Existuje potenciální vliv podoby režimu a náboženství	Existuje potenciální vliv podoby režimu a jeho ideologie
<i>Komentář/komparace</i>	<i>Povaha režimu může tvořit jeden z dílčích faktorů formování jaderných ambicí. Tento vliv je však slabší než u Severní Koreje. Vzhledem k náboženskému charakteru má spíše opačný směr, tedy proti proliferaci.</i>	<i>Povaha režimu pravděpodobně přispívá k procesu jaderné proliferace jako jeden z faktorů. Je silnější než u Íránu, avšak jeho skutečný vliv ve srovnání s ostatními proměnnými je obtížné odhadnout.</i>
<i>Důkazy</i>	Islám zakazuje jaderné zbraně	Vliv totalitního zřízení a personalistické podoby diktatury, která má dle teorie tendenci k jaderné proliferaci

Biologické a chemické zbraně jako faktor jaderné proliferace <i>Vysvětlující potenciál pro daný případ</i>	Možný částečný vliv	Možný částečný vliv
<i>Komentář/komparace</i>	<i>Faktor může tvořit součást celku potenciálních proměnných, avšak jeho vliv pravděpodobně není zásadní. Nedostatek důkazů vyvracejících toto tvrzení. Historická zkušenost s jejich použitím dodává jejich vlastnictví další dimenzi.</i>	<i>Faktor tvoří součást celku potenciálních proměnných, avšak jeho vliv pravděpodobně není zásadní. Nedostatek důkazů vyvracejících toto tvrzení. Situace je podobná s případem Íránu, avšak produkce zbraní tohoto typu je v současnosti intenzivnější.</i>
<i>Důkazy</i>	Pravděpodobná existence paralelního vývoje jiného typu zbraní hromadného ničení v minulosti, prohlášení vrcholných politiků v minulosti, zkušenost s použitím chemických zbraní a podezření na vývoj biologických zbraní	Existence paralelního vývoje jiného typu zbraní hromadného ničení, masivní výroba biologických a chemických zbraní

Zdroj: Autor na základě použité literatury

Bezpečnostní model disponuje v obou případech největším vysvětlujícím potenciálem. Prvek vnější hrozby je přítomen v obou případech. Historická zkušenost s válečnými konflikty, stejně tak jako současná přítomnost jednotek, které jsou považovány za nepřátelské, v regionu hrají velkou roli v procesu vytváření bezpečnostní strategie na národní úrovni. Přestože se situace v jednotlivých obdobích proměňovala, z dlouhodobého hlediska se jedná o nejvýraznější faktor z perspektivy proliferačních faktorů. V případě Íránu se jedná o model, respektive motiv jednoznačně dominantní, neboť platnost ostatních Saganových modelů je výrazně narušena nejasnou strukturou vnitrostátních vazeb, v případě modelu vnitřní politiky, a silným působením protichůdných norem, v případě třetího modelu. V případě Severní Koreje tato dominance není tak jednoznačná. V rámci modelu vnitřní politiky je totiž patrné působení vnitrostátních aktérů, kteří mají zájem na vývoji jaderných zbraní. Jejich vlastnictví navíc zapadá do celkového konceptu *čučche*, mezi jehož hlavní principy patří soběstačnost a nezávislost, a lze je chápat jako prvek podporující legitimitu režimu a jako nástroj k udržení *statu quo*. Přímý vliv norem jako motivů v rámci třetího modelu je v případě Severní Koreje, podobně jako u Íránu, obtížně prokazatelný. Vlivy na úrovni norem, jako např. náboženské zásady nebo vliv mezinárodního prostředí, navíc působící proti-proliferačně. V případě KLRD však mají mnohem slabší vliv. Vývoj jaderných zbraní a jejich potenciálních nosičů naopak představuje součást propagandy a demonstrace síly. Co se týče mezinárodního prostředí, Severní Korea dlouhodobě ignoruje normy související s jadernými zbraněmi, které byly postupně budovány, což dokládá její chování ve vztahu k mezinárodním smlouvám, v čele s NPT. Tento model tedy nelze vyloučit jako neplatný.

Rovněž lze konstatovat, že do procesu jaderné proliferační se částečně prolíná problematika ostatních typů zbraní hromadného ničení. V obou případech byly zaznamenány ambice na jejich získání. V případě KLRD je vlastnictví velkého typu těchto látek a jejich produkce dokonce potvrzena. Je-li teorie platná, ve fázi předcházející získání jaderné zbraně, kdy jsou jednotlivé typy vnímány jako komplementy, se procesy jejich vývoje vzájemně podporují. Tento aspekt je rovněž více viditelný v případě Severní Koreje.

Vliv podoby režimu je patrný také zejména v případě Severní Koreje, kdy skutečnost koresponduje s teoretickým rámcem. Diktatury personalistického typu, za níž lze označit i Severní Koreu, mají dle teorie větší tendenci k proliferačním snahám, které tento stát jednoznačně vykazuje. V případě Íránu, jehož režim je do velké míry založen

na islámském náboženství, není tento vliv patrný. Z podstaty tohoto náboženství působí spíše protiproliferačně, jak bylo vzpomínáno v rámci modelu norem.

Vyvstává zde otázka v souvislosti s jadernými ambicemi, zdali není tato strategie v případě těchto relativně malých států kontraproduktivní, neboť může vyvolat nezamýšlené závody ve zbrojení. Například ihned po posledním vypuštění severokorejské rakety Spojené státy a Jižní Korea ohlásili, že prodiskutují navýšení obranných protiraketových systémů THAAD (*Threat High Altitude Area Defense*) v jižní části poloostrova. (LEWIS, 2016) McEachern pojednává o obavách z jaderné proliferace, vývoji nosičů a dalším deviantním chování jako o symptomech nemoci. Snahy o odstranění symptomů nemoci však pozornost nesoustřeďuje na její jádro a původ problému. Enormní snaha o odstranění projevů nemoci může být dokonce kontraproduktivní, neboť násilná léčba může selhat a mít negativní vliv na organismus. Tuto logiku lze aplikovat na státy vyvíjející jaderné ambice, jako na pacienty a jejich chování vnímané jako symptomy pramenící zejména z politické a ekonomické situace. (McEACHERN, 2011, s. 4) Zkoumání motivů proliferace tedy může významně přispět k formování strategie pro její zpomalení.

ZÁVĚR

Írán a Severní Korea představují v posledních dvou desetiletích největší hrozbu pro mezinárodní prostředí z pohledu proliferační jaderných zbraní. Odhalení tajných výzkumných středisek, zařízení na obohacování uranu a samotné testy jaderných explozivních zařízení a jejich potenciálních nosičů, zejména v případě Severní Koreje, potvrdily dlouholeté obavy o vývoj jaderného programu pro vojenské využití. U obou zemí byl odhalen potenciál sestavit jadernou zbraň v krátkodobém horizontu. Severní Korea je dokonce už v současnosti některými autory považována za jaderný stát. Aktuálnost tohoto problému dokládá také zvýšená aktivita této země v oblasti jaderného vývoje v nedávném období. Írán pak lze označit za stát s vysokým potenciálem pro získání jaderné zbraně v krátkém časovém horizontu. Přestože současný vývoj znamená pro mezinárodní prostředí z pohledu jaderné bezpečnosti velkou naději, v případě návratu k jaderným ambicím může představovat akutní hrozbu. Tyto dva případy se jeví jako vhodné ke vzájemnému srovnání z důvodu jejich podobného charakteru a zvýšené aktivity v oblasti vývoje jaderných technologií v posledních letech.

V průběhu práce byly zkoumány motivy proliferační jaderných zbraní na základě tří modelů Scotta D. Sagana, tedy model bezpečnostní, model domácí politiky a model norem, které byly doplněny o poznatky dalších autorů. Dalšími faktory, kterým byla věnována pozornost je zejména charakter vládnoucího režimu a kontext jiných typů ZHN. Následná komparace podhalila podobnosti a rozdílnosti těchto dvou případů z různých aspektů.

Bezpečnostní model vykazuje největší vysvětlující potenciál v případě obou zkoumaných států. Írán i Severní Korea byly silně poznamenány historickým vývojem, který byl charakteristický dlouhodobou hrozbou ze zahraničí. Ozbrojené konflikty, v případě Íránu válka s Íránem v případě Severní Koreje válka s jižním sousedem na poloostrově, výrazně přispěly k formování současné situace, kdy exteritoriální hrozba je vnímána stále jako aktuální. Motiv zajištění národní bezpečnosti a suverenity je možné tedy označit za nejrelevantnější, neboť od jaderných zbraní si vládní elity mohou slibovat vybudování silnější pozice pro vyjednávání na mezinárodním poli, případně je dokonce využít jako prostředek aplikace strategie jaderného odstrašení.

Model vnitřní politiky je relativně silný v případě KDR. Jaderné zbraně mohou sloužit jako zajištění přízně některých vnitrostátních aktérů, zejména armádních představitelů, neboť armáda je v severokorejské politice stavěna dlouhodobě na první místo.

Současně zapadají do kontextu oficiální ideologie *čučche*, jejíž základní principy jsou ekonomická i politická nezávislost a soběstačnost. V případě Íránu hrají domácí aktéři jistě nezanedbatelnou roli, zejména hovoří-li se o armádních složkách, avšak z důvodu komplikovanosti systému a existence řady neformálních mocenských center a vztahů lze jejich skutečný vliv jen obtížně posoudit. Tento model lze rozšířit o pohled na jaderné zbraně jako na nástroj udržení režimu, který se jeví jako efektivní zejména v krizích, respektive v době, kdy je pozice vládnoucích elit oslabena.

Model norem ukázal nejnižší vysvětlující potenciál ze zkoumaných modelů, neboť nelze vysledovat přesvědčivé důkazy o tom, že budování národní identity, symbolika a hodnoty představují hlavní motivy jaderných ambicí. O jejich skutečném vlivu lze spíše polemizovat. U Íránu se projevují normy působící spíše opačným směrem, tedy proti proliferaci. Jedná se zejména o principy, které prosazuje mezinárodní prostředí v rámci neproliferačního režimu, ale také o islámské náboženství, které jaderné zbraně zakazuje. V případě KLRD není tento model takto limitován. Jaderné zbraně tvoří nezanedbatelnou součást propagandy a při komplexním posuzování případu mají své místo, i když s omezeným vlivem.

Na tomto místě je možné polemizovat, zdali Sagan zvolil pořadí modelů záměrně. Oba zkoumané případy ukazují, že vysvětlující potenciál modelů je vždy sestupný počínaje prvním modelem v pořadí, tedy bezpečnostním modelem, který je následován modelem vnitřní politiky a modelem norem. Přesto však lze spatřit nezanedbatelné rozdíly. Zatímco v případě Íránu je bezpečnostní model výrazně nejsilnější, u Severní Koreje není tento rozdíl tak jednoznačný, neboť i ostatní modely mají relativně silný vysvětlující potenciál. Na základě toho lze konstatovat, že motivy vnější povahy tedy dominují, zejména v případě Íránu, kdy je jejich převaha jednoznačná. V případě KLRD jsou motivy vnitřního původu rovněž významné, což ukazuje na pravděpodobnou multikauzalitu.

Role jiných typů zbraní hromadného ničení je také nezanedbatelná. Podle teorie působí tento faktor proliferačně, alespoň ve fázi komplementární, což částečně potvrzují i empirické důkazy. Oba státy vyvinuly snahy o získání chemických či biologických a směřování k jaderným zbraním znamená dosažení nejvyššího stupně. Írán v této souvislosti ovlivnily historické zkušenosti s jejich použitím. Současná snaha režimu urovnat vztahy se západním světem se střetává s mezinárodními normami v oblasti neproliferační chemických a biologických zbraní, které jsou v principu shodné s režimem přístupu k jaderným zbraním. Severní Korea je naopak v současnosti jedním

z největších producentů biologických a jaderných zbraní na světě. Tento fakt zapadá do konceptu, kdy jednotlivé typy zbraní hromadného ničení jsou vnímány jako komplementy ve fázi budování jaderného programu a slouží jako dočasný prostředek k zajištění stanovených cílů do doby získání jaderné zbraně samotné.

Typ režimu jako proměnnou ovlivňující jaderné proliferace lze vysledovat u Severní Koreje. KLDK lze označit jako tzv. personalistickou diktaturu, která má dle teorie s velkou pravděpodobností inklinovat k budování jaderných zbraní. V souvislosti s poznatky získanými v průběhu analýzy vnitrostátních motivů lze konstatovat, že jaderné zbraně mohou být využity také jako nástroj k udržení vládnoucích vrstev u moci a legitimizaci režimu. V případě Íránu tento vliv není jasný. Režim má velice specifický charakter, který bývá definován jako kombinace teokratické a demokratické vlády. Neformální rovina systému, která tvoří jeho významnou součást, může proliferaci určitým způsobem napomáhat, avšak reálný vliv je obtížné vysledovat. Jedná se spíše o vliv zahraničních, popřípadě i vnitropolitických aktérů a dalších výše zmiňovaných faktorů, jejichž význam je relevantní. Tento typ režimu není ani dle teorie považován za obecně tendující k jaderné proliferaci ze své podstaty.

Přestože v případě Severní Koreje je výzkum limitován omezeným počtem zdrojů informací, tento případ mnohem lépe zapadá do většiny použitých teoretických konceptů, tedy do Saganových modelů motivů proliferace, modelu současného budování dalších typů jaderných zbraní a konceptu hovořícím o charakteru samotného režimu jako o faktoru jaderné proliferace.

Na zkoumané případy bylo nahlíženo v dlouhodobé perspektivě a cílem bylo odhalit motivy jaderné proliferace s adekvátní platností. V této souvislosti se otevírá otázka aspektu času, jestli v jednotlivých obdobích nemohou jednotlivé modely nabývat různé explanatorní síly. Chronologická analýza jednotlivých období, která by mohla tuto tezi potvrdit, by však vyžadovala podrobnější průzkum historických souvislostí, vymezení jednotlivých období a aplikaci modelů na každou periodu zvlášť u jednotlivých případech. Z důvodu rozsahu práce nebyla tato analýza do textu začleněna, avšak tento postup se jeví jako vhodný námět dalšího výzkumu v rámci problematiky proliferace. Podobně lze zkoumat také další možné faktory ovlivňující jaderné ambice států, ať už pokoušet se odhalit specifika jednotlivých případů, nebo navrhnout vlastní model proliferačních motivů, který by mohl být platný pro větší počet případů.

Použitá literatura

- AXWORTHY, Michael, 2009. *Dějiny Íránu: říše ducha - od Zarathuštry po současnost*. Vyd. 1. Praha: Lidové noviny. Dějiny států. ISBN 9788071069942.
- BBC, 2016. North Korea's missile programme. In: *BBC News* [online]. 7. 2. 2016 [cit. 2016-03-15]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-asia-17399847>
- BELL, Mark. S., 2015. Examining Explanations for Nuclear Proliferation. *International Studies Quarterly* [online]. roč. 00 (0), s. 1–10. [cit. 2016-02-14] Dostupné z: <http://isq.oxfordjournals.org/content/isq/early/2015/12/14/isq.sqv007.full.pdf?ijkey=bQaiHIDuJfz1WGs&keytype=ref>
- BENDINI, Roberto, 2014. *North Korea: Kim Jong-un's great purge* [online]. Brusel: European Parliament: Directorate-General for External Policies of the Union [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/briefing_note/join/2014/522319/EXPO-AFET_SP\(2014\)522319_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/briefing_note/join/2014/522319/EXPO-AFET_SP(2014)522319_EN.pdf)
- BROWN, Robert L. a Jeffrey M. KAPLOW, (2014). Talking Peace, Making Weapons: IAEA Technical Cooperation and Nuclear Proliferation. *Journal of Conflict Resolution* [online]. roč. 58, no. 3, s. 402–428 [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: http://dl.jkaplow.net/BrownKaplow_2014_JCR.pdf
- BŘÍZA, Vlastislav, 2010. *Kontrola, regulace a úprava jaderného zbrojení*. Vyd. 1. Praha: Karolinum. ISBN 9788024618647.
- BUNN, George John. B RHINELANDER, 2005. *NPT Withdrawal: Time for the Security Council to Step* [online]. Arms Control Association 1. 5. 2005 [cit. 2016-03-11]. Dostupné z: https://www.armscontrol.org/act/2005_05/Bunn_Rhineland
- CÎRLIG, Carmen-Cristina, 2016. *Nuclear Non-Proliferation Treaty (NPT): State of play* [online]. European Union: European Parliamentary Research Service. [cit. 2016-03-11]. Dostupné z: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/580905/EPRS_IDA\(2016\)580905_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/580905/EPRS_IDA(2016)580905_EN.pdf)
- Charter of the United Nations*, 1945. [online]. San Francisco: United Nations. [cit. 2015-11-13]. Dostupné z: <https://treaties.un.org/doc/Publication/CTC/uncharter.pdf>

CVRKAL, Zdeněk. *Írán*. 1. vyd. Praha: Libri, 2007. Stručná historie států. ISBN 9788072773374.

DALLAS, C. E., W. C. BELL, D. J. STEWART, A. CARUSO a F. M. BURKLE, 2013. Nuclear war between Israel and Iran: lethality beyond the pale. *Conflict and Health* [online]. roč. 10, no. 7, s. 1–30 [cit. 2016-03-16]. Dostupné z: http://download.springer.com/static/pdf/22/art%253A10.1186%252F1752-1505-7-10.pdf?originUrl=http%3A%2F%2Fconflictandhealth.biomedcentral.com%2Farticle%2F10.1186%2F1752-1505-7-10&token2=exp=1461935299~acl=%2Fstatic%2Fpdf%2F22%2Fart%25253A10.1186%25252F1752-1505-7-10.pdf*~hmac=a66ea598d152d2bc5726d1793cd382af8b865851bc41d57eee2bf5184ffc9c3b.

DILLER, Daniel C. (ed.), 1990. *The Middle East*. 7th ed. Washington, D.C.: Congressional Quarterly. ISBN 087187525X.

ECKERT, Carter J., 2001. *Dějiny Koreje*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. Dějiny států. ISBN 8071064114.

FEDOROVSKIY, Alexander., 2013. North Korea after the Third Nuclear Test. *SERI Quarterly* [online]. roč. 6, no. 2, s. 110–114 [cit. 2016-03-11]. Dostupné z: http://www.imemo.ru/files/File/publ_Fedorovsky_15042013.PDF

FILIPEC, Ondřej, 2013. *Úvod do problematiky zbraní hromadného ničení*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 9788024438108.

FILIPEC, Ondřej a Juraj HANULIAK, 2014. Írán: Tři modely pro analýzu jaderných motivací. *Mezinarodni Vztahy*, roč. 49, no. 1, s. 5–26.

FREEDMAN, Lawrence, 1989. *The evolution of nuclear strategy*. 2nd ed. New York: St. Martin's Press. ISBN 0312028431.

GARTZKE, Erik a Matthew KROENIG, 2013. Nuclear Posture, Nonproliferation Policy, and the Spread of Nuclear Weapons. *Journal of Conflict Resolution* [online]. roč. 00, no. 0, s. 1–7. [cit. 2016-02-19]. Dostupné z: http://www.matthewkroenig.com/Kroenig_Nuclear%20Posture%20Nonproliferation%20Policy%20and%20the%20Spread%20of%20Nuclear%20Weapons.pdf

GOWANS, Stephen, 2013. *Why North Korea Needs Nuclear Weapons* [online]. What's left, 16. 2 2013 [cit. 2016-01-03]. Dostupné z:

<https://gowans.wordpress.com/2013/02/16/why-north-korea-needs-nuclear-weapons/>

HOROWITZ, Michael. C. a Neil NARANG, 2014. Poor Man's Atomic Bomb? Exploring the Relationship between "Weapons of Mass Destruction". *Journal of Conflict Resolution* [online]. roč. 58, no. 3, s. 509–535 [cit. 2016-04-29]. Dostupné z: <http://thirdworld.nl/order/57f5e7f1327feefe9c6edf96972b53bb8b9cf7ea?>

CHANLETT-AVERY, Emma, Ian E. RINEHART a Mary Beth D. NIKITIN, 2016. North Korea: U.S. Relations, Nuclear Diplomacy, and Internal Situation. *CRS Report* [online]. Congressional Research Service, 15. 1. 2016 [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <https://www.fas.org/sgp/crs/nuke/R41259.pdf>

IAEA, 2012. *Application of Safeguards in the Democratic People's Republic of Korea: Report by the Director General*. [online] International Atomic Energy Agency, 30. 8. 2012 [cit. 2016-03-29]. Dostupné z:

https://www.iaea.org/About/Policy/GC/GC56/GC56Documents/English/gc56-11_en.pdf

IAEA, 2013. *Application of Safeguards in the Democratic People's Republic of Korea: Report by the Director General* [online]. International Atomic Energy Agency, 28. 8. 2013 [cit. 2016-03-29]. Dostupné z: https://www.iaea.org/sites/default/files/gc57-22_en.pdf

IAEA, 2014. *Application of Safeguards in the Democratic People's Republic of Korea: Report by the Director General* [online]. International Atomic Energy Agency, 3. 9. 2014 [cit. 2016-03-29]. Dostupné z: https://www.iaea.org/sites/default/files/gc58-21_en.pdf

IAEA, 2015a. *Application of Safeguards in the Democratic People's Republic of Korea: Report by the Director General* [online] International Atomic Energy Agency, 26. 8. 2015 [cit. 2016-03-29]. Dostupné z:

https://www.iaea.org/About/Policy/GC/GC59/GC59Documents/English/gc59-22_en.pdf

- IAEA, 2015b. *IAEA Director General's Statement and Road-map for the Clarification of Past & Present Outstanding Issues regarding Iran's Nuclear Programme* [online]. Atomic Energy Agency, 14. 7. 2015 [cit. 2016-01-20]. Dostupné z: <https://www.iaea.org/newscenter/statements/iaea-director-generals-statement-and-road-map-clarification-past-present-outstanding-issues-regarding-irans-nuclear-programme>
- IAEA, 2016a. *Atoms for Peace*. [online]. International Atomic Energy Agency [cit. 2016-01-05]. Dostupné z: <https://www.iaea.org/about>
- IAEA, 2016b. *IAEA Verification & Monitoring in Iran: Ensuring the Peaceful Use of All Nuclear Material*. [online]. International Atomic Energy Agency [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <https://www.iaea.org/sites/default/files/jcpoa-iaea-and-iran-infographic.pdf>
- iDNES, 2013. *Novým prezidentem Íránu se stal proreformní Hasan Rúhání* [online]. iDNES.cz, 15. 6. 2013 [cit. 2016-02-05] Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/vysledky-prezidentskych-voleb-v-iranu-dyu-/zahranicni.aspx?c=A130615_161729_zahranicni_mlb
- iDNES.cz, 2016. *Severní Korea vypustila raketu dlouhého doletu. Je na ní satelit, tvrdí* [online]. iDNES.cz, 2. 3. 2016 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/severni-korea-raketa-dlouhy-dolet-raketova-technologie-pix-/zahranicni.aspx?c=A160207_015634_zahranicni_fer
- JANOŠ, Jiří, 2007. *Japonsko a Korea: dramatické sousedství*. Vyd. 1. Praha: Academia. ISBN 9788020015037.
- JERVIS, Robert, 1989. *The meaning of the nuclear revolution: statecraft and the prospect of Armageddon*. Ithaca: Cornell University Press. ISBN 0801495652.
- JI, Yewon, 2009. Three Paradigms of North Korea's Nuclear Ambitions. *Journal of Political Inquiry* [online]. *Spring 2009*, no. 2. [cit. 2016-02-17] Dostupné z: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.571.8536&rep=rep1&type=pdf>
- JONES, Stephen, Grahame ALLEN, Ian TOWNSEND, Paul BOLTON a Claire TAYLOR, 2009. *The Islamic Republic of Iran: An introduction* [online]. House of Commons Library, 11. 12. 2009 [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://www.refworld.org/pdfid/4b41bca92.pdf>

KAMP, Karl-Heinz a Robertus C. N. REMKES, 2011. Options for NATO Nuclear Sharing Arrangements. In: S. ANDREASEN, & I. WILLIAMS, *Reducing Nuclear Risks in Europe* [online]. Washington D. C.: Nuclear Threat Initiative, s. 76–95 [cit. 2016-03-25]. Dostupné z:

http://www.nti.org/documents/1152/NTI_Framework_Chpt4.pdf

KANTOR, Lukáš, 2013. Bezpečnostní dilema americké protiraketové obrany. *Mezinárodní vztahy*, roč. 48, no. 2, s. 27–50.

KRAUS, Josef, 2014. *Íránský státní terorismus: od Chomejního po Ahmadínežáda*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK). Politologická řada. ISBN 9788073253424.

KŘÍŽ, Zdeněk, 1998. Rozšiřování Severoatlantické aliance a jeho vliv na bezpečnost nových členů. *Politologický časopis*, roč. 5, no. 1, s. 43–56.

KUDLÁČOVÁ, Lenka, 2014. Poskytovatelé humanitární a rozvojové pomoci do Korejské lidově demokratické republiky. *Mezinárodní vztahy*, roč. 49, no. 2.

LEWIS, Jeffrey, 2016. *Are You Scared About North Korea's Thermonuclear ICBM?* [online]. Foreign Policy, 19. únor 2016 [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: <http://foreignpolicy.com/2016/02/19/are-you-scared-about-north-koreas-thermonuclear-icbm/>

LOWE, Peter, 1986. *The origins of the Korean War*. New York: Longman. ISBN 0582492785.

LUDVÍK, Jan, 2011. Íránský jaderný program: Bezpečnostní model proliferace pohledem jaderné strategie a teorie odstrašení. *Mezinárodní vztahy*, roč. 46 no. 2, s. 57–73.

LUDVÍK, Jan, 2014. Odstrašení a jaderná strategie: Konceptuální analýza. *Mezinárodní vztahy*, roč. 49, no. 1, s. 27–40.

McEACHERN, Jaclyn, 2011. *North Korea and Iran: Drawing Comparative Lessons* [online]. The U.S.-Korea Institute, School of Advanced International Studies, March 2011 [cit. 2016-02-13]. Dostupné z: http://uskoreainstitute.org/wp-content/uploads/2011/03/USKI_WP11-1_McEachern.pdf

Ministerstvo zahraničních věcí, 2016. *Mezinárodní agentura pro atomovou energii (International Atomic Energy Agency; IAEA)* [online]. Stálá mise České republiky při OSN, OBSE a ostatních organizacích ve Vídni 2011 [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/mission.vienna/cz/organizace_v_pusobnosti_mise/ostatni_mezinaro_dni_organizace/mezinarodni_agentura_pro_atomovou/index.html

NTI, 2015. *Nuclear Proliferation* [online]. The Nuclear Threat Initiative, 31. 1. 2015 [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: <http://www.nti.org/learn/nuclear/#nuclear-proliferation>

NTI, 2016. *Iran: Biological* [online]. The Nuclear Threat Initiative, March 2016 [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://www.nti.org/learn/countries/iran/biological/>

PC-CTBTO, 2015. *CTBT: Ending Nuclear Explosions* [online]. Preparatory Commission for the Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty Organisation 2011 [cit. 2016-01-09]. Dostupné z: http://www.ctbto.org/fileadmin/user_upload/public_information/CTBT_Ending_Nuclear_Explosions_March_2015.pdf

RHODES, Richard, 1988. *The making of the atomic bomb*. 1st ed. New York: Touchstone Book. ISBN 0684813785.

ROJČÍK, Ondřej, 2006. Jaké motivy vedou státy k získání jaderných zbraní? In: HORDER, L., O. ROJČÍK a P. VILÍMEK (eds.). *Proliferace jaderných zbraní: problémoví aktéři*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, s. 10–25. ISBN 80-210-4119-6.

RUSSETT, Bruce M. a Fred CHERNOFF, 1985. *Arms control and the arms race: readings from Scientific American*. New York: W.H. Freeman. ISBN 0716717298.

SAGAN, Scott D., 1996. Why Do States Build Nuclear Weapons?: Three Models in Search of a Bomb. *International Security* [online]. roč. 21, no. 3, s. 54–86. [cit. 2016-02-25]. Dostupné z: <http://faculty.maxwell.syr.edu/rdenever/PPA%20730-11/Sagan.pdf>

SAGAN, Scott D., 2004. The Problem of Redundancy Problem: Why More Nuclear Security Forces May Produce Less Nuclear Security. *Risk Analysis* [online]. roč. 24, no. 4., s. 935–946. [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/8355959_The_Problem_of_Redundancy_Problem_Why_More_Nuclear_Security_Forces_May_Produce_Less_Nuclear_Security

- SAGAN, Scott D., 2006. *How to Keep the Bomb From Iran* [online]. Stanford University [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: http://iis-db.stanford.edu/pubs/21236/How_to_Keep_the_Bomb_From_Iran.pdf
- SAGAN Scott D., 2012. More Will Be Worse. In: SAGAN, S. D. a K N. WALTZ (eds.). *The spread of nuclear weapons: an enduring debate : with new chapters on Iran, Iraq, and North Korea, and on the prospects for global nuclear disarmament*. 3rd ed. New York: W.W. Norton & Co, s. 41–81. ISBN 9780393920109.
- SCHELLING, Thomas C., 2008. *Arms and influence*. New Haven: Yale University Press. ISBN 9780300186703.
- SIDEL, Victor W. a Barry S. LEVY, 2007. Proliferation of Nuclear Weapons: Opportunities for Control and Abolition. *American Journal of Public Health* [online]. roč. 97, no. 9, s. 1589–1594 [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1963312/>
- SMITH, Ben, 2011. *Iran's nuclear programme: an update* [online]. Londýn: House of Commons Library, 21. 7. 2011 [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: <http://www.parliament.uk/briefing-papers/SN06039.pdf>
- SMITH, Ben, 2014. *Iran, the nuclear negotiations and relations with the UK* [online]. Londýn: House of Commons Library, 3. 12. 2011 [cit. 2016-03-27]. Dostupné z: <http://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN07010/SN07010.pdf>
- SOKOLSKI, Henry, 1994. The Bomb in Iran's Future. *Middle East Quarterly* [online]. roč. 2, no. 1 [cit. 2016-03-22]. Dostupné z: <http://www.meforum.org/222/the-bomb-in-irans-future>
- SPECTOR, Leonard S. a Jacqueline R. SMITH, 1990. *Nuclear ambitions: the spread of nuclear weapons, 1989-1990*. Boulder: Westview Press. ISBN 081338074x.
- SUDWORTH, John, 2009. *What are North Korea's motives?* [online]. BBC News, 25. 5. 2009 [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/8067368.stm#map>
- SUZUKI, Akisato, 2015. Is more better or worse? New empirics on nuclear proliferation and interstate conflict by Random Forests. *Research and Politics* [online].

April-June 2015, s. 1–7 [cit. 2016-03-10]. Dostupné z:

<http://rap.sagepub.com/content/2/2/2053168015589625.full.pdf+html>

ŠPITÁLNÍKOVÁ, Nina, 2014. *Propaganda v KLTR: funkce, metody a vývoj*.

Jekatěrinburg: Beth-Or. ISBN 9788026058083.

TISDALL, Simon, 2016. *North Korea nuclear test: why did Kim Jong-un press the*

button now? [online]. The Guardian, 6. 1. 2016 [cit. 2016-03-10]. Dostupné z:

<http://www.theguardian.com/world/2016/jan/06/north-korea-nuclear-test-why-did-kim-jong-un-press-the-button-now>

Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, 1968. [online]. United Nations,

United Nations Office for Disarmament Affairs [cit. 2015-11-13]. Dostupné z:

<http://www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/NPTtext.shtml>

WALTZ, Kenneth N., 2012. More May Be Better. In: SAGAN, S. D. a K N. WALTZ

(eds.). *The spread of nuclear weapons: an enduring debate : with new chapters on Iran, Iraq, and North Korea, and on the prospects for global nuclear disarmament*. 3rd ed.

New York: W.W. Norton & Co, s. 3–40. ISBN 9780393920109.

WAY, Christopher a Jessica WEEKS, 2012. *Making it Personal: Regime Type and*

Nuclear Proliferation [online]. Cornell University, s. 1–34 [cit. 2016-02-17]. Dostupné

z: <http://falcon.arts.cornell.edu/jlw338/WayWeeksNukes.pdf>

WILLIAMS, Carol J., 2013. *North Korean motives, strategy remain mysteries* [online].

Los Angeles Times, 12. 4. 2013 [cit. 2016-03-10]. Dostupné z:

<http://articles.latimes.com/2013/apr/12/world/la-fg-wn-north-korea-motives-20130411>

WOHLSTETTER, Albert, 1958. *The Delicate Balance of Terror* [online]. RAND

Corporation, 6. 11. 1958 [cit. 2016-02-20]. Dostupné z:

<http://www.rand.org/about/history/wohlstetter/P1472/P1472.html>

Seznam zkratek

CTBT	Smlouva pro všeobecný zákaz jaderných zkoušek (<i>Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty</i>)
IAEA	Mezinárodní agentura pro atomovou energii (<i>International Atomic Energy Agency</i>)
KLDR	Korejská lidově demokratická republika
MIRV	<i>Multiple Independently-targeted Reentry Vehicles</i>
NPT	Smlouva o nešíření jaderných zbraní (<i>Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons</i>)
OSN	Organizace spojených národů
PC-CTBTO	Přípravná komise Organizace Smlouvy pro všeobecný zákaz jaderných zkoušek (<i>Preparatory Commission for the Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty Organization</i>)
THAAD	<i>Threater High Altitude Area Defense</i>
ZHN	Zbraně hromadného ničení

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Smlouvy proti proliferaci jaderných zbraní	str. 23
Tabulka č. 2: Írán – Významné momenty jaderné proliferace	str. 33
Tabulka č. 3: KLDR – Významné momenty jaderné proliferace	str. 48
Tabulka č. 4: Komparace vybraných aspektů íránského a severokorejského režimu v souvislosti s jadernou proliferací	str. 57
Tabulka č. 5: Komparace konceptů aplikovaných na případy Severní Koreje a Íránu	str. 59